

THE
CHOWKHAMBĀ SANSKRIT SERIES.

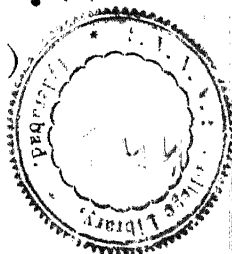
A
COLLECTION OF RARE & EXTRAORDINARY SANSKRIT WORKS.

NO. 82

श्रीभट्टमल्लविरचिता

आख्यातचन्द्रिका

(क्रियाकोशः)

PUBLISHED & SOLD BY

JAYA KRISHNA DĀS HARIDĀS GUPTA

*The Chowkhambā Sanskrit Series Office,
Benāres City.*

❀ श्रीः ❀

आनन्दवनविद्योतिसुमनोभिः सुसंस्कृता ।

सुवर्णाऽङ्कितभव्याभशतपत्रपरिष्कृता ॥ १ ॥

चौखम्बा-संस्कृतग्रन्थमाला मञ्जुलदर्शना ।

रसिकालिकुलं कुर्वाद्मन्दाऽऽमोदमोहितम् ॥ २ ॥

स्तवकः ८२.

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES

A

COLLECTION OF RARE & EXTRAORDINARY SANSKRIT WORKS

NO. 82.

THE
Ākhyāta Chandrikā
A LEXICON OF SANSKRIT VERBS

By

BHATTAMALLA

Edited for the First time with Indexes etc.,

By

S. P. V. RANGANATHASWAMI ARYAVARALUGARU
Grandson and grateful pupil of Mahamahopadhyaya
Sri Paravastu Bhagavada Venkataranganathacharya
Aryavaraguru, Vizagapattam

Re-Edited by

VYĀKARANA-SĀHITYĀCHĀRYA-SĀHITYARATNA
PĀNDIT S'RĪ HARAGOVINDA MIS'RA

PUBLISHED BY

JAYA KRISHNA DĀS HARIDĀS GUPTA

The Chowkhamba Sanskrit Series Office,

Benares City

1936.

(*All Rights Reserved by the Publisher*)

PUBLISHED BY

JAYA KRISHNA DAS HARIDAS GUPTA

The Chowkhamba Sanskrit Series Office

B E N A R E S.

Printed at the Vidya Vilas Press, Benares.

1936.

॥ श्रीः ॥

चौखम्बा-संस्कृत-ग्रन्थमाला

(ग्रन्थ-संख्या ३०)

सी. नं. ८२

श्रीभट्टमल्लविरचिता

आख्यातचन्द्रिका ।

(क्रियाकोशः)

वैशाखपत्तनीयेन, महामहोपाध्याय श्रीपरवस्तु भगवद्वेङ्कटरङ्गनाथा
चार्यार्यवरगुरुपौत्रेण, तत्पादसेवासमधिगतविद्यावैशद्येन

वेङ्कटरङ्गनाथस्वामिना आर्यवरगुरुणा

पदसूच्यादिविन्यासपूर्वकं परिष्कृता ।

तेयं

व्याकरणसाहित्याचार्य-सहित्यरत्नेन

पण्डित श्रीहरगोविन्दमिश्रेण संशोधिता ।

प्रकाशकः—

जयकृष्णदास हरिदास गुप्तः—

चौखम्बा संस्कृत सीरिज़ आफिस,

बनारस सिटी ।

वि० सं० १९६३

राजकीयनियमानुसंगेणान्य सर्वेऽधिकाराः प्रकाशकेन स्वायत्तीकृताः ।

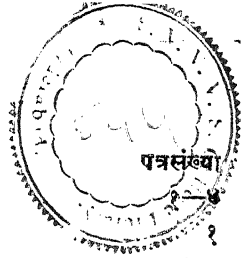
प्राप्तिस्थानम्—

चौखम्बा संस्कृत पुस्तकालय

बनारस सिटी ।

प्रमेयसूची ।

- १ भूमिका
२ प्रशस्तिश्लोकौ

प्रथमकाण्डारम्भः

१-१३

- ३ ग्रन्थारम्भः १
 आवविकारवर्गः १ १
 बुद्धिधर्गः २ ३
 अन्तःकरणवृत्तिवर्गः ३ ६
 वाक्क्रियावर्गः ४ ६
 ध्वनिक्रियावर्गः ५ १२

प्रथमकाण्डसमाप्तिः

द्वितीयकाण्डारम्भः

१३-३३

- मनुष्यचेष्टावर्गः १ १३
 ब्रह्मचेष्टावर्गः २ १७
 क्षत्रियचेष्टावर्गः ३ २०
 वैश्यचेष्टावर्गः ४ २८
 शूद्रचेष्टावर्गः ५ ३२

द्वितीयकाण्डसमाप्तिः

३३

तृतीयकाण्डारम्भः

३४-५०

- प्रकीर्णकवर्गः १ ३४
 सनाद्यन्तवर्गः २ ३४
 नानार्थवर्गः ३ ३८
 आत्मनेपदपरस्मैपदवर्गः ४ ४७

तृतीयकाण्डसमाप्तिः

परिशिष्टम्

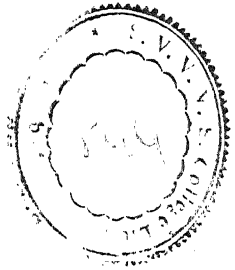
- ४ पदसूची १-०२
 ५ पर्यायार्थसूची ३०-३७
 ६ शुद्धपाठः, पाठभेदश्च ३८

इत्याख्यातचन्द्रिकायाः प्रमेयसूची समाप्ता ।

प्रथमावृत्तेः भूमिका ।

वन्दे श्रीपरवस्तुश्रीवासगुरोः पदाश्रितं तनयम् ।

वेङ्कटरङ्गेशगुरुं रामानुजमुनिदयोऽल्लसितबोधम् ॥

इह खलु जगत्प्रसिद्धासु सर्वास्वपि भाषासु गोर्वाणसंस्कृतादि-
शब्दैर्व्यवहियमाणा आर्यभाषैवातिप्राचीनेति निर्विवादमेव ।

सा च भाषा नामाख्यातादिभेदेन चतुर्धा विभक्ता श्रीमता यास्के-
न—“तद्यान्येतानि पदजातानि नामाख्याते चोपसर्गनिपाताश्च” इति ।

तत्र सत्त्वप्रधानानां नाम्नां समाप्तायरूपेणार्थादिवोधका भट्टहला-
युधादिप्रणीता निघण्टुकोशाद्यपरनामधेयाः प्रसिद्धा एव निबन्धाः ।

भावप्रधानानामाख्यातानां समाप्तायरूपेणार्थबोधकाः कोशा
वहुभिः प्राचीनैः प्रणीता इति तत्तद्व्याख्यातृभिः स्वीयग्रन्थेषु प्रमा-
णतयोपन्यस्तैर्वाक्यैर्ज्ञायते । तत्र च मद्दृष्टिपथंग तास्वेते—(१)
भट्टमल्लविरचित्वा आख्यातचन्द्रिका, (२) विद्यानन्दस्य क्रियाकला-
पः, (३) वीरपाण्ड्यस्य क्रियापर्यायदीपिका, (४) रामचन्द्रस्य क्रिया-
कोशः, (५) कविसारङ्गस्य प्रयुक्ताख्यातमञ्जरी, (६) गुणरत्नसुरेः
क्रियारत्नसमुच्चयः, (७) दशवलयस्य (वरदराजस्य वा) धातुरूपभे-
दः, (८) हलायुधस्य कविरहस्यम् । तेषु चायमाख्यातचन्द्रिकाख्यः
क्रियाकोशो मल्लिनाथादिभिः प्रामाणिकैः व्याख्यातृशिरोमणिभिः प्रमा-
णीकृतः, यतस्सर्वेष्वपि क्रियाकोशेषु प्रशस्तः । अस्य च कर्ता भट्टमल्लः
कतमं देशं कतमं च कालं मण्डयामासेति त्थिदानीं न निश्चेतुं शक्यते ।
परं तु नामलिङ्गानुशासनकर्तुरमरसिंहान्नवीनः, खिस्ताब्दीयचतुर्दश-
शतकस्थमल्लिनाथात् प्राचीन इति चानुमीयते । यत आख्यातचन्द्रि-
कायाः काण्डवर्गादिरीतिरमरकोशानुसारिणी, यतश्च आख्यातचन्द्रि-
कां प्रमाणत्वेनोद्धृतवत्सु मल्लिनाथ एव प्राचीनः ।

आख्यातचन्द्रिकाप्रमाणयितारस्वेतेः—(१) मल्लिनाथसूरिः, (२)
अमरकोशटीकासर्वस्वकारोवन्द्यघटीयस्सर्वानन्दः, (३) मल्लिनाथसू-
रिसूनुः कुमारस्वामी, (४) कविकल्पद्रुमव्याख्याता दुर्गादासः, (५)
अभिज्ञानशकुन्तलव्याख्याता राघवभट्टः, (६) रामायणचम्पूव्याख्याता

रामचन्द्रः, (७) मनोरमाङ्गद्वेजीदीक्षितः, (८) सटीकराघवनैषधीय-
काव्यकर्ता हरदत्तसूरिः ।

आख्यातचन्द्रिकां मुमुद्रयिषुभिः श्रीमद्भिरस्मत्पितृचरणैः
सर्वशास्त्रस्वतन्त्रधिषणैः प्रातःस्मरणीयनामधेयैः श्रीनिवासजग-
न्नाथस्वामिभिरार्यवरगुरुभिः लिङ्गं वंशोद्भवबहुभाषावैज्ञानिकल-
क्ष्मण्णोपनिषत्स्य उत्कलमातृकाया आन्ध्राक्षेत्रेषु पुत्रिका लेखितु-
मारब्धा, तेषु परमपदमलङ्कृवाणेषु मया सम्पूरिता । मुमुद्र-
यिषति च मयि मधुरेशपुर(Madras)स्थ राजकीयप्रधानपाठशालासं-
स्कृतोपाध्यायः(Professor of Sanskrit, Presidency College)
राजकीयप्राचीनलिखितपुस्तकालयाध्यक्षः (Curator, Govern-
ment Oriental Mss. Library) एम. ए. उपपदधारी श्रीशेषगि-
रिशाली १८९३—९४ वत्सरीयविज्ञापनायां (Report of a
search for Sanskrit and Tamil manuscripts for the
year 1893-94.)आख्यातचन्द्रिकाविषयिणीं स्वीयां मुमुद्रयिषामेवं
व्यक्त्यकरोत्:—Akhyatachandrika is a short treatise on
verbs written by Bhattamalla. I have not seen the
work noticed in any of the catalogues of Sanskrit
manuscripts published in India or elsewhere. ** From
the above description, it will be clearly seen that the
work will be a very useful guide to the students
learning Sanskrit and has a high educational value
in consideration of which I intend editing it with notes
and making it accessible to students studying Sanskrit
in schools and colleges in this Presidency. ततो मत्पुस्तके-
नापि प्रोत्साहयितुकामः पत्रमेवमलिखम्:—I see from your
report on manuscripts that you are just going to
get printed Akhyatachandrika of Bhattamalla with
index and notes so that it may be useful for students.
Sometime ago I got a manuscript of the same in Uriya
character and have translated it into Telugu with the
object of getting it printed myself. Now as you have

undertaken to do that work with additions which may be great used to students. I have the honour to write you I am ready to send the manusecript if you think it worth your perusal. तदुपरि तत्प्रेषितं प्रत्युत्तरम्:—Many thanks to you for your kind letter. I shall be much obliged to you if you send the Telugu transcript which you have made from the Uriya Ms. of the Akhyatachandrīka of Bhattamalla. I have already secured three copies of the work from the three different countries, Salem, Kumbakonam and Mysore. Your transcript which comes from the Uriya Ms. must be very important. *** (25th. June 1900). ततो मत्पुस्तकस्य प्रतिकृतिः प्रेषिता । सोऽपि तत्प्राप्तिमनुमोदयन्नेवमलिखत्:—Many thanks to you for the copy of the Akhyatachandrīka, which you were kind enough to send me and also for the careful collation you made of the transcript with the original. ** The work will be printed with an introduction, wherein I shall express my obligation to you for the good copy which have kindly secured for me. (29th. January 1901).

एवं न्यस्तभरेऽपि मयि दैवदुर्विपाकेन तस्य स्वर्गवासेन तत्रापि विष्णुमनुभूय पुनरपि मय्येवाविशदाख्यातचन्द्रिकामुद्रणभारः । शेष-गिरिशालिसमीपप्रेषितमन्मातृकाविषये तत्पुत्रसकाशे पत्रद्वारा स्वयं गत्वा च कृतोऽपि यत्नः न फलप्रेरितभूत् । 'पुस्तकं वनिता विच्छं पर-हस्तगतं गतम्' इति ह्याभाणकः ।

नानाविधापूर्वमहाग्रन्थसम्पादनरसिकस्य काशीस्थस्यास्मन्मित्र-घर्यस्य श्रीगोविन्दासमहोदयस्य प्रेरणया चौखम्बासंस्कृतपुस्तकमालाध्यक्षोऽनेकापूर्वमहानिबन्धप्रकाशनरसिकः श्रेष्ठिश्रेष्ठः श्रीहरिदास-गुप्तः स्वीयपुस्तकमालायामेनामाख्यातचन्द्रिकां प्रचिकाशयिषुर्मध्येव शोधनभारं न्यधादिति दूरदेशस्थो, विष्णुर्मुहुर्मुहुः प्रतिहन्यमानोऽप्यह-मेतत्कार्यसम्पादनाय प्रावर्तिषि ।

एतन्मुद्रणाधारभूता मातृकास्वेताः—

१ श्रीलिङ्गवंशोद्भवानेकभाषावैज्ञानिकलक्ष्मणजीपरिणतस्योत्कलाक्षरमयी तालपत्रमातृका । एतत्पठने श्रीमता महाराज-श्रीविक्रमदेववर्मणाऽऽस्मन्मित्रप्रकाण्डेन यः सहायोऽकारि तदुपकारवर्णनेऽशक्तस्तं महाराजमनामयदीर्घायुष्ट्राशिषा योजयामि ।

२ श्रीविजयनगरमहाराजांगलपाठशालासंस्कृतप्रधानोपाध्यायस्य मेडेपल्लिवेङ्कटरभण्णपरिणतस्य मातृका अन्ध्राक्षरमयी ब्रह्मचैष्टावर्गान्ता ।

३ मैसूरराजकीयप्राच्यकोशागार (Mysore Govt. Oriental Library) स्था १०६ सङ्ख्याका कर्णाटलिपिलिखिता प्रथमपत्ररहिता प्राचीनकागजपत्रमयी । एषा च तत्कोशागाराध्यक्षस्य बि.ए. उपपद्धारिणोऽऽस्मन्मित्रवर्यस्य श्रीमहादेवशास्त्रिणः कृपया यावत्संशोधनमस्मन्निकटे स्थापितेति तन्महाशयस्योपकारं वर्णयितुमक्षमः तस्य धन्यवादं प्रकाशयामि । तस्य चान्ते “रौद्रिसंवत्सरअधिकआश्वीजमासे सितपक्षे द्वितीयाइन्दुवासरे...हनगरस्थितसज्जीवय्यपुत्रकेशवप्पेन लिखितम्” इति लेखनसमयो वर्तते ।

एतन्मातृकात्रयाधारेणैकां पुत्रिकां निष्पाद्य, आख्यातमञ्जरी-क्रियाकोश-कविकल्पद्रुम-धातुपाठ-धातुवृत्ति-कविरहस्यादिग्रन्थसहायेन यथामति संशोध्य च तदनुसारेणैषा मुद्रणा निरवर्त्यतेति शम् ।

गच्छतः स्वलनं कापि भवत्येव प्रमादतः ।

हसन्ति दुर्जनास्तत्र समादधति साधवः ॥

गुणदोषौ बुधो गृह्णन्निन्दुत्वेलाविवेश्वरः ।

शिरसा श्लाघते पूर्वं परं कण्ठे नियच्छति ॥

विशाखपत्तनम्

१-६-०४

}

इति विज्ञापयति

वेङ्कटरङ्गनाथस्वामी.

द्वितीयावृत्तिभूमिका ।

क्रियाकलापाख्यातमञ्जर्यांश्चाख्यातकोषेषु मूर्धन्यत्वेनावस्थितायाः श्रीमह-
मल्लविरचिताख्यातचन्द्रिकाया आद्यसंस्करणं महता श्रमेण सम्पादितं तत्रभवद्भि-
र्विद्वद्व्येसरैः श्रीषेकुटायास्वामिभिरित्यत्र नास्ति कश्चित्सन्देहलेशः । पुनः भेष्टि-
वर्गैः काशीस्थविद्याविलासमुद्रणयन्त्रालयाध्यक्षैर्जयकृष्णदासहरिदासगुप्तमहोदयैर्मयि
सम्न्यस्तमस्या द्वितीयसंस्करणभारं पिष्टपेषणायितं नाकलयन्तु प्रेक्षावन्तः,
सूक्ष्माक्षरत्वादिनाऽक्षरसंयोजक-संशोधक-यन्त्रादि-सलभदोषजानामशुद्धिविशेषा-
णामपाकरणस्य प्रतिमुद्रणमावश्यकत्वात् । अस्याः प्रथमसंस्करणे पदपर्यायसूच्यां
वर्गाद्यक्षर-पर्यायाङ्कावास्तामिति तद्द्वारा पदान्पेपणे क्लिष्टत्वमाकलय्यास्मिन्
संस्करणे मया क्रमशः काण्ड-वर्ग-पर्यायाङ्काः परिवर्तिताः । यत्रकश्चिच्च भिन्नपर्या-
यपदानां भ्रमादिनैकस्मिन्नेव पर्यायाङ्क उल्लेख आसीत्ते च तत्र २ यथाधिषणं
पृथक्कृत्य संलिखिताः ।

मुद्रिताया आख्यातचन्द्रिकायां श्लोकाणां क्वचिदाधिक्यं कुत्रचिन्मन्यूनत्वं
कुहचिद्भिन्नत्वमांशिकसमानाकारत्वं च संदृश्यते । वर्गानाम्नां सर्वत्र सरूपत्वेऽपि
एतदाख्यातचन्द्रिकायां पश्चिमस्य 'आत्मनेपदपरस्मैपदवर्ग'स्य स्थाने तत्र 'अक-
र्मक'नामको वर्गः संदृश्यते, तद्गमं श्लोकाद्यचैतदपेक्षया सर्वथा भिन्ना एव, श्लोक-
संख्या च तत्र किञ्चिदेव न्यूना । तत्र प्रथमकाण्डस्य १ भावविकारवर्गं २०, २
बुद्धिविकारवर्गं ३१, ३ अन्तःकरणवृत्तिवर्गं ३६ $\frac{१}{२}$, ४ वचन(वाक्)क्रियावर्गं
१२, एवं प्रथमकाण्डे सर्वश्लोकसंख्या १३० $\frac{१}{२}$; द्वितीयकाण्डस्य १ मनुष्यचे-
ष्टावर्गं ४६, ब्रह्मचेष्टावर्गं ३१ $\frac{१}{२}$, क्षत्रियचेष्टावर्गं ८८, ४ वैश्यचेष्टावर्गं ४४, ६
शूद्रचेष्टावर्गं १७ $\frac{१}{२}$, एवं द्वितीयकाण्डे सर्वश्लोकसंख्या २२७; तृतीयकाण्डस्य १
प्रकीर्णवर्गं १० $\frac{१}{२}$, २ सनादिवर्गं २१, ३ अनेकार्थवर्गं ३६ $\frac{१}{२}$, आत्मनेपदपरस्मै-
पदवर्गस्थानीये अकर्मकवर्गं १४ $\frac{१}{२}$, एवं तृतीयकाण्डे सर्वश्लोकसंख्या ८१ $\frac{१}{२}$ वर्तते ।
इत्थञ्च ४३९ श्लोकैर्ग्रन्थः परिपूर्णः । तत्रादौ—

“महमल्लैर्विरचिता याद्भुताख्यातचन्द्रिका ।

ततः संगृह्यते प्रायः प्रयुक्तो धातुसञ्चयः” ॥

इत्येवं कृतया तद्ग्रन्थसम्पादकप्रतिज्ञया तद्ग्रन्थस्य सङ्ग्रह(संक्षेप)रूपतया
एतदाख्यातचन्द्रिकापेक्षया तत्र न्यूनत्वस्यैवौचित्यात् तत्रेत. सर्वैशभिन्नाः, अधिका
वा श्लोकाः कुतस्त्याः, अन्ते वर्गश्लोकविपर्ययश्च कथमिति त एव विदाङ्कुर्वन्तु ।

अन्ते च मानवसहजदोषजं स्वलिखितं दृष्टिपथमागच्छेत्क्षाम्यन्तु प्रेक्षावन्त
इति नामन्नामभ्यर्थये ।

गवर्नमेण्ट संस्कृत कालेज,
काशी ।
महाशिवरात्रिः सं० १९९२ वै०

} विबुधजनवशंवदः—
श्रीहरगोविन्दमिश्रः

॥ श्रीः ॥

प्रशस्तिश्लोकौ ।

श्रीमतो भट्टमल्लाख्यानिःसृतैषा कालानिधेः ।

विद्वज्जकोरैरास्वाद्या भवत्वाख्यातचन्द्रिका ॥ १ ॥

अथीमूर्तेर्भगवतः सम्प्रवृत्ता प्रसादतः ।

त्रैलोक्यचक्षुर्भूतस्य तस्य प्रीत्यै प्रकल्पताम् ॥ २ ॥

॥ श्रीमते हयग्रीवाय नमः ॥

॥ नमः परमर्षिभ्यः ॥

भट्टमल्लविरचिता ।

आख्यातचन्द्रिका ॥

प्रथमकाण्डः ।

भूवार्यादिप्रकृतये पुरुषत्रयमूर्तये ।

सदाख्यातपदायास्मै परस्मायात्मने नमः ॥ १ ॥

संस्मृत्य गुरुपादाब्जे भट्टमल्लेन रच्यते ।

व्युत्पित्सूनां प्रमोदार्थमेकार्थाख्यातपद्धतिः ॥ २ ॥

१. अथ भावविकारवर्गः ॥

(१) सत्तायामस्ति भवति विद्यते (२) चाथ जन्मनि ।

उत्पद्यते जायते च प्ररोहत्युद्भवत्यपि ॥ ३ ॥

(३) निर्वर्तते सम्भवति सिद्धौ सिध्यति राध्यति ।

निष्पद्यते च राध्नोति साध्नोति फलतीति च ॥ ४ ॥

(४) वर्तते तु वसत्यास्ते ध्रियते चावतिष्ठते ।

क्षियति स्थलति स्थित्यां मठत्यपि च तिष्ठति ॥ ५ ॥

(५) जीवे बलत्यूर्जयति श्वासित्यनिति जीवति ।

अन्यतेऽथ प्राणिति च समनित्युदनित्यपि ॥ ६ ॥

व्यनित्यपानिति प्राणवृत्तिष्वारख्यातपञ्चकम् ।

(६) कृच्छ्रजीवे क्षज्जयति कठत्यातङ्कति त्रयम् ॥ ७ ॥

- (७) परिणामे परिणमत्यात्मनेऽपि विवर्तते ।
 सम्पद्यते कल्पते(८)ऽथ वृद्धौ बृंहति वर्धते ॥ ८ ॥
 आप्यायते स्फायते च श्वयत्यृध्नोति वर्हति ।
 आपूर्यते पुष्यति च पोषत्यृध्नति पृषति ॥ ९ ॥
 बंहते मंहते मेधयत्येधते च विपोलति ।
 नीवत्यपि स्थूलयते तथा पीवति मीवति ॥ १० ॥
 महीयते च वठति विपोलयति तीवति ।
 क्रमते प्यायते स्फीतीभवति प्रथतेऽपि च ॥ ११ ॥
 क्रम्यते प्रसते तौति तवीति च्छान्दसौ क्वचित् ।
 (९) स्फुटति स्फोटते फुल्लत्युन्मीलत्यपि पुष्प्यति ॥ १२ ॥
 विजम्भते विकचते विकासे विकसत्यपि ।
 (१०) मीलति स्मीलति क्षमीलत्येते सङ्कुचतीति च ॥ १३ ॥
 कूणयत्यपि सङ्कोचे मुकुलीभवतीति षट् ।
 (११) अथो जरायां जरति सप्त जीर्यति झीर्यति ॥ १४ ॥
 जूर्यते जारयति च जिनाति च जृणाति च ।
 (१२) दळति स्फोटति विशीर्यते फलति शीयते ॥ १५ ॥
 द्राडतेऽमी विशरणे ध्राडते चाष्ट सीदति ।
 (१३) अल्पत्वे लिश्यते कुश्यत्यर्मा ह्रसति चुण्डते ॥ १६ ॥
 चत्वारो(१४)ऽथ दरिद्राति व्यृध्नोति व्यृध्यतीत्यपि ।
 दरिद्रत्वे त्रयो(१५)ऽथापक्षीयते चापि दीयते ॥ १७ ॥
 अपक्षये जायति चापक्षयत्यपि दस्यति ।
 तस्यत्यपि क्षायति च सायतीति पदाष्टकम् ॥ १८ ॥
 (१६) सप्त प्रध्वंसतेऽप्येति विनश्यति विलीयते ।
 प्रलीयते विनाशेऽमी स्यू रिष्यति विपद्यते ॥ १९ ॥
 (१७) परैति प्रैति मरणे भ्रियते च प्रमायते ।

सन्तिष्ठते समाप्नोति विरमत्यारमत्यपि ॥ २० ॥

पर्यवस्यत्युपरमत्यात्मनेपदसंस्थितौ ।

(१८) निर्वाति निर्वायति विध्यायत्युद्गायतीति च ॥ २१ ॥

उद्गाति शाम्यतीत्येते तेजसो विरतौ तु षट् ।

इति भावविकाराः षट् सभेदाः प्राय ईरिताः ॥२२॥

इति भावविकारवर्गः ॥ १ ॥

२. अथ बुद्धिवर्गः ॥

(१) स्फूर्तौ सप्ताविरस्त्याविर्भवति प्रादुरस्ति च ।

प्रादुर्भवति निर्भाति स्फुरति प्रतिभासते ॥ २३ ॥

(२) वेत्ति जानाति जानीते वेद बोधति बुध्यते ।

निबोधते चेतयते मन्यते प्रतिपद्यते ॥ २४ ॥

प्रेक्षते पण्डते प्रत्येत्यवगच्छति चेतति ।

मनुते चोपलभतेऽवैति वेदयतेऽश्नति ॥ २५ ॥

ज्ञाने * मानयते संवेत्यात्मनेऽयमकर्मकः ।

गृह्णात्यपि च गृह्णीते चिकेत्ति च चिकेति च ॥ २६ ॥

एतौ छन्दसि केषाञ्चित् ज्ञानार्थाः षट् च विशतिः ।

धात् च नीवदी ज्ञानविषयौ स्तः क्वचिद्यथा ॥ २७ ॥

विद्यासु नयते प्राज्ञो वदते तामु पण्डितः ।

(३) चित्तेमनस्युरसितः करोति कुरुते † परे ॥ २८ ॥

मनसा गोचरीकारे (४) मनस्वित्वे मनस्यति ।

(५) मेधायति तु मेधायां त्रयं मेदति मेदते ॥ २९ ॥

(६) विभ्राम्यति विपर्येति विपर्यस्यति विभ्रमे ।

* “गारयते” इति पाठान्तरम् ॥

† “पदे” इति पाठान्तरम् ॥

- भ्रमति भ्राम्यतीत्येते (७) विमतौ तु विमायति ॥ ३० ॥
विमन्यते विवदते तथा विप्रतिपद्यते ।
- (८) संशये पश्च सन्देग्धि सन्दिग्धे विचिकित्सति ॥ ३१ ॥
संशेते च विशेषेते च (९) वितर्कयति तूहते ।
मीमांसते स्थमयते वितर्के विमृशत्यपि ॥ ३२ ॥
विन्ते चोत्पश्यति परामृशत्युत्प्रेक्षते तथा ।
णावप्युपालोचते द्वौ पर्यालोचत इत्यमू ॥ ३३ ॥
विचारयति सम्पृच्छत्यात्मनेऽयमकर्मकः ।
सम्प्रधारयतीत्येते समर्थयत इत्यपि ॥ ३४ ॥
- (१०) शङ्कायां रगतीति स्याद्रेकते शङ्कते त्रयम् ।
(११) सम्भावयति तुल्यार्थाववकल्पयतीत्यमू ॥ ३५ ॥
(१२) विस्मभते तु प्रत्येति विश्वसित्याश्वसित्यपि ।
श्रद्धत्ते श्रद्धघातीति विश्वासे प्रश्वसित्यपि ॥ ३६ ॥
- (१३) विवेके तु विवेषेक्ति विविनक्त्यात्मनेऽप्यमू ।
(१४) निश्चिनुते निर्णयते निर्णयति च निर्णयेऽध्यवस्यति च ॥ ३७ ॥
निष्ठक्यति च सप्त च निर्धारयतीह निश्चिनोति स्युः ।
- (१५) सङ्कल्पयति सङ्कल्पेऽभिसन्धत्त उदीक्षते ॥ ३८ ॥
(१६) लक्ष्मीकरोत्युद्दिशति चोद्देशेऽपदिशत्यपि ।
साक्षात्करोत्यात्मनेऽपि प्रत्यक्षेऽध्यक्षयत्यपि ॥ ३९ ॥
साक्षयत्यपि चाध्यक्षीकरोत्यनुभवत्यपि ।
- (१७) मिमीते मीयते माति मिनोति मिनुते मितौ ॥ ४० ॥
प्रमानुमोपमासु स्युः प्रानुपादीन्यनुक्रमात् ।
- (१८) ध्याने चिन्तयति ध्यायत्यमी भावयति त्रयः ॥ ४१ ॥
(१९) स्मरणे त्वभिजानाति स्मरत्यध्येति च त्रयम् ।
(२०) प्रतिजानाति चोत्कण्ठत्युत्कण्ठयति मण्ठते ॥ ४२ ॥

उत्कण्ठते चोत्कण्ठायामाध्यायत्युन्मनायते ।

- (२१) दैवं पर्यालोचयतीत्यर्थे राध्यति चेक्षते ॥ ४३ ॥
 (२२) प्रत्यभिजानात्यभिसन्धत्तेऽप्यनुसन्दधाति समा ।
 प्रतिसन्धत्ते प्रत्यवमृशति प्रतिसन्दधातीति ॥ ४४ ॥
 (२३) विस्मृत्यां विस्मरति च स्फूर्छति प्रस्मरत्यपि ।
 (२४) मोहे विचेतीभवति विमुह्यति च मूर्छति ॥ ४५ ॥
 युप्यत्यष्टौ विलुभति रुप्यत्यृच्छति लुप्यति ।
 (२५) प्रयुच्छति संस्रति चानवधाने प्रमाद्यति ॥ ४६ ॥
 विमनीभवतीति स्युः पञ्चामी विमनायते ।
 (२६) समादधात्यवदधात्यमी प्राणिदधाति च ॥ ४७ ॥
 आत्मनेऽपि त्रयं शीलत्यवधाने(२७)ऽथ संश्रवे ।
 आश्रृणोति प्रतिश्रृणोत्यभ्युपैत्यभ्युपेयते ॥ ४८ ॥
 आतिष्ठतेऽवगिरते प्रतिजानीत इत्यपि ।
 सङ्गिरते संश्रृणोतीत्यात्मनेऽयमकर्मकः ॥ ४९ ॥
 समादधात्यात्मनेऽपि मुणत्यभ्युपगच्छति ।
 (२८) उर्यङ्ग्यूर्युररीभ्यः करोति कुरुते * परे ॥ ५० ॥
 प्रसौत्यभ्यनुजानाति प्रसवत्यनुमन्यते ।
 शूषति स्मानुमनुतेऽप्यनुज्ञाया(२९)मथेक्षणे ॥ ५१ ॥
 निर्वर्णयति निध्यायत्यालोकयति पश्यति ।
 आलोकते लक्षयते निभालयत ईक्षते ॥ ५२ ॥
 निरूपयत्यपि निशामयते च विचायति ।
 निबुन्दत्यात्मनेऽपि द्वौ लक्षयत्यपि लोचते ॥ ५३ ॥
 चष्टे छन्दसि सम्पश्यत्यात्मने स्यादकर्मकः ।
 (३०) श्रृणोत्याकर्णयति च तद्रन्निशमयत्यपि ॥ ५४ ॥

- निशाभ्यतीति श्रवणे (३१) * घ्राणे जिघ्रति शिङ्घ्रति ।
 (३२) स्पृशत्यामृशति स्पर्शे लुपत्यालभते च षट् ॥ ५५ ॥
 स्पशति स्पशते (३३) छेदि त्वास्वादे रसयत्यपि ।
 लागयत्यास्वादयति लीढे राकयतीति षट् ॥ ५६ ॥

इति बुद्धिवर्गः ॥ २ ॥

३. अथ अन्तःकरणवृत्तिवर्गः ॥

- (१) लषते लष्यति लषत्याशास्ते माङ्गुतीप्सति ।
 आकाङ्क्षति स्पृहयति नाथते वष्टि वाञ्छति ॥ ५७ ॥
 आशंसते कामयते लष्यते वाङ्गुतीच्छति ।
 लिप्सते हर्ष्यतीच्छायां खटत्यप्यनुरुध्यते ॥ ५८ ॥
 विंशतिः स्यु(२)भ्रूणयते त्वपि लुभ्यति गृध्यति ।
 ककते † चार्थयति च गाध्यं षट् स्युर्धनायति ॥ ५९ ॥
- (३) क्रमते क्रम्यते यस्यत्युद्युक्ते चोत्सहत्यपि ।
 आराधयत्युत्सहत एषते संयसत्यपि ॥ ६० ॥
 यसत्यपि प्रयतते संयस्यति च जेहते ।
 वेहते षोडशोत्साहे वाहतेऽमी व्यवस्यति ॥ ६१ ॥
- (४) विप्रीयतेऽपरजति द्वेष्टि द्वेषेऽपरज्यति ।
 विरुणाद्धि विगृह्णाति पञ्चामी चात्मनेपदे ॥ ६२ ॥
 वैरायते स्पर्धते च (५) विराध्नोत्यभ्यसूयति ।
 सूक्ष्यतीक्ष्यति चेर्ष्यायामीर्ष्यत्यपि च भत्स्यते ॥ ६३ ॥
- (६) मोदते हादते माद्यत्यानन्दति च तुष्यति ।
 हृष्यति प्रीयते निर्वात्यपि नन्दति तूषते ॥ ६४ ॥

* “घ्रातौ” इति राघवनैषधीय १।४ श्लोकव्याख्याने पाठः ॥

† “गर्दयति च” इति पाठान्तरम् ॥

- निर्वृणोत्यात्मने मुख्यत्येते प्रीतौ सुखायते ।
 प्रचेतीभवतीत्येवं प्रमनीभवतीति च ॥ ६५ ॥
 सुमनायत इत्येवं सुमनीभवतीत्यपि ।
- (७) द्वियां ह्रीच्छति जिह्रेति लजते च हृणीयते ॥ ६६ ॥
 व्रीड्यति त्रपते मन्दाक्षयत्यप्यष्ट लज्जते ।
- (८) विभेति त्रस्यति दरत्येवं त्रसति भेषते ॥ ६७ ॥
 विनक्ति भ्यसते चैव दर्भयत्यपि दर्भति ।
 भेषत्युद्विजते भीत्यां व्यथते द्वादशेरिताः ॥ ६८ ॥
- (९) तितिक्षतेऽधिकुरुते क्षान्तौ सहति सह्यति ।
 मृष्यतीदं मर्षति चेत्यात्मनेऽपि चतुष्टयम् ॥ ६९ ॥
 * क्षाम्यत्येवं क्षामयति क्षमते परिमृष्यति ।
 तथा मर्षयति क्षम्पयति साहयतीति च ॥ ७० ॥
- (१०) अवधीरयति यातयत्यवजानाति हेडते ।
 विमानयत्यट्टयति मुट्टयत्यवमन्यते ॥ ७१ ॥
 होडते हिण्डते रौडत्येते शेटति सेटति ।
 करोत्यधस्तिरोभ्यां चात्मनेऽवगणयत्यपि ॥ ७२ ॥
 अनादरे स्माययते तथा परिभवत्यपि ।
 मङ्गते त्वात्मने विप्रकरोति निकरोति च ॥ ७३ ॥
 त्रयोऽतिसन्दधात्येते (११) विचति च्छलयत्यपि ।
 प्रलोभयत्यपि शठत्युल्लापयत इत्यपि ॥ ७४ ॥
 दम्नोति विप्रलभते प्रतारयति वञ्चने ।
 अमी वञ्चयते गर्धयति (१२) चाथ जिघांसने ॥ ७५ ॥
 जिघांसति द्रुह्यति चापराधनोत्यपराध्यति ।
 अपराध्यत्यपकरोत्येतेऽपकुरुतेऽपि च ॥ ७६ ॥

* "क्षाम्यत्येवं शीकयति" इति पाठान्तरम् ॥

- चिरिणोति रिणोत्येवं क्षिणोति जिरिणोति च ।
 दाशुनोति च दृणोत्याहुः पदानि च्छान्दसानि षट् ॥ ७७ ॥
- (१३) कुप्यति क्रुध्यति क्रोधे भामते भामयत्यपि ।
 चण्डते रोषयति च मन्तूयति च रुष्यति ॥ ७८ ॥
 गुधनात्येवं संरभतेऽथागृह्णात्यात्मनेऽप्यदः ।
 आग्रहेऽभिनिविशते (१४) कृपायां करुणायते ॥ ७९ ॥
 कृपायते चानुकम्पतेऽनुक्रोशत्यृतीयते ।
 घृणायते च दयते क्रपतेऽभ्युपपद्यते ॥ ८० ॥
 प्रसीदत्यनुगृह्णाति चात्मनेऽयं (१५) विषीदति ।
 शोचतीति च शोके द्वे (१६) त्रयोऽनुशयवाचिनः ॥ ८१ ॥
 अनुशेतेऽनुतपति स्युर्विप्रतिसरत्यपी ।
- (१७) कन्दति क्रन्दति क्लन्दत्यस्त्रयत्यपि रोदिति ॥ ८२ ॥
 बाष्पायते विलपति तेवते परिदेवते ।
 क्रोशति क्लिन्दते क्लिन्दत्येते द्वादश रोदने ॥ ८३ ॥
- (१८) अनुरष्यत्यनुरजत्यात्मने मिन्दयत्ययम् ।
- (१९) मेद्यति स्निह्यति स्नेहे प्रीयते सप्त मेदते ॥ ८४ ॥
 गर्वेऽभिमन्यते गर्वयते कर्वति खर्वति ।
 हृष्यति स्माभिमनुते गर्वत्युद्धति हृष्यति ॥ ८५ ॥
 क्षीबते शौटति कडत्यपि हर्षति कण्डते ।
 माद्यत्यहङ्करोत्यात्मने(२०)ऽप्युन्मादे तु लोडति ॥ ८६ ॥
 म्लेटत्युन्माद्यति म्लेटत्येते लैट्यति लोट्यति ।
- (२१) ताम्यति श्राम्यति ग्लानौ खिन्ते खिन्दति खिद्यते ॥ ८७ ॥
 ग्लायति क्लाम्यति परिम्लायति क्लामतीति च ।
 निर्विद्यते चोपति च ग्लेपते(२२)ऽप्यथ दूयते ॥ ८८ ॥
 क्लिश्यते व्यथते तन्तस्यति पम्पस्यतीति च ।

प्रथमकाण्डे वाक्क्रियावर्गः ४ ।

- दुःखायते दुःखयति च दुःखे कृच्छ्रायतेऽष्टकम् ॥ ८९ ॥
 (२३) वीभत्सते च वीभत्से जुगुप्सत ऋतीयते ।
 (२४) प्रमीलतीति तन्द्रयां स्याद्घूर्णते प्रचलायते ॥ ९० ॥
 (२५) जम्भते जृम्भते चापि जृम्भे जञ्जभ्यते त्रयम् ।
 (२६) शेते द्रायति निद्रायति संसस्ति स्वापितीति च ॥ ९१ ॥
 निद्रायते संविशति निद्रायां संसि मन्दते ।
 (२७) बलते परिवृत्तौ स्याद्घोटते परिवर्तते ॥ ९२ ॥
 (२८) प्रबुध्यते च जागर्ति द्राहते जागरे त्रयम् ।

इत्यन्तःकरणवृत्तिवर्गः ॥ ३ ॥

४. अथ वाक्क्रियावर्गः ॥

- (१) आचष्टे वक्ति वदति रपत्याख्याति भाषते ।
 ब्रूतेऽभिधत्ते गदति व्याहरत्यपि जल्पति ॥ ९३ ॥
 ब्रवीत्यभिदधाति व्याहरते कथयत्यपि ।
 गृणात्युदीर्यत्युक्तौ कीर्तयत्यालपत्यपि ॥ ९४ ॥
 भणत्पापं वचत्येके वाचयत्याप शसांते ।
 (२) पठत्यधीतेऽध्ययने चर्चयत्यपि चर्चति ॥ ९५ ॥
 आमनत्युपयुङ्क्ते च गमयत्यपि शिक्षते ।
 (३) शिक्षणेऽध्यापयति च शिक्षयत्यनुशास्ति च ॥ ९६ ॥
 (४) वेदमाचष्ट इत्यर्थे वेदापयति सम्मतम् ।
 (५) संस्तौत्यभ्यस्यति परिचिनोतीत्यात्मनेऽप्यमी ॥ ९७ ॥
 स्युः शीलयति च गुणयत्याम्रेडयति शीलने ।
 (६) सत्यापयति सत्योक्तौ (७) कुन्द्रयत्यनृतोदिते ॥ ९८ ॥
 (८) असम्यगुक्तौ शठयत्येवं शठयति द्वयम् ।
 (९) अपशब्दयति म्लेच्छत्यपभ्रंशयतीत्यपि ॥ ९९ ॥

भ्लेच्छयत्यपशब्दे स्युरपभाषत इत्यमी ।

(१०) स्वलति भ्रेषति भ्लेषत्यन्यत्वेऽन्यथयत्यपि ॥ १०० ॥

(११) मिथ्याकारयते त्वेतदन्यथात्वेऽसकृत्कृते ।

(१२) शपते शप्यति शपत्याक्रोशत्यपि शप्यते ॥ १०१ ॥

वेदत्याक्रोशनेऽपी षड्(१३)थ मिथ्याभिशंसने ।

अभ्याख्यात्यप्यभिशापत्यभ्याचष्टेऽभिशंसति ॥ १०२ ॥

(१४) जुगुप्सते वाचयति प्रवदत्यपि गर्हते ।

त्रयः क्षिपत्यात्मनेऽपि चोपक्रोशति निन्दति ॥ १०३ ॥

निसः परेश्च वदति गल्हत्यपि च गल्हते ।

निन्दायां स्युः कुत्सयते क्षिपत्यपकरोत्यमी ॥ १०४ ॥

(१५) भर्त्सयते तर्जयते सन्नर्जति लजति लाजति च ।

लज्जति लाज्जति तुल्याः तर्जयति च दृश्यते कविषु ॥ १०५ ॥

(१६) प्रतिभिन्ते प्रतिभिनस्युपालभत इत्यपि ।

उपालम्भे (१७) सनिन्दे तु परिभाषत इत्यदः ॥ १०६ ॥

(१८) स्तौति स्तुते नुवति नौति पनायतीष्टे

स्तुत्यामृचत्यपि पणायति च स्तवीति ।

स्युर्वन्दतेऽर्कयति चेडयति प्रशंस-

त्येतानि पञ्चदश दीव्यति मन्दते च ॥ १०७ ॥

(१९) कथ्यते स्तोमयति च श्लाघते शाढतेऽपि च ।

शीभते श्लभते शाठयते स्युः सम कथ्यते ॥ १०८ ॥

(२०) कबते वर्णयति च कवित्वे कवयत्यपि !

(२१) उपश्लोकयतीत्येतच्छ्लोकोपस्तवनार्थकम् ॥ १०९ ॥

(२२) यज्ञेषु शंसतीत्यृग्भिः (२३) स्तुते स्तौतीति सामभिः ।

(२४) शास्त्रे * प्रतिगृणातीति प्रोत्साहेऽनुगृणाति च ॥ ११० ॥

- (२५) स्यात्प्रत्यभिवदत्याशीर्वाद आशास्त इत्यपि ।
 (२६) निवध्नाति ग्रन्थति च ग्रथनाति अन्थयत्यपि ॥ १११ ॥
 अथनाति वटयत्येवं पटयत्यपि गुम्फति ।
 गुफत्येकादश ग्रन्थे दृभति ग्रन्थयत्यपि ॥ ११२ ॥
 (२७) समाहरति सङ्क्षेपे सङ्गृह्णाति समस्यति ।
 साङ्क्षिपत्यात्मनेऽप्येते साङ्क्षिप्यति तनक्ति च ॥ ११३ ॥
 यन्त्रयत्यपि साङ्क्षिप्तावष्ट कूणयतेऽप्यमी ।
 (२८) विस्तृणोति व्यस्यति च विस्तृणात्यातनोति च ॥ ११४ ॥
 चत्वारस्त्वतिविस्तारे (२९) पञ्चते पञ्चयत्यपि ।
 व्याकरोति व्याकुरुते व्याचष्टेऽर्थापयत्यपि ॥ ११५ ॥
 व्याख्याति स्पष्टयति च व्यनक्ति व्यञ्जयत्यपि ।
 करोति प्रादुराविर्भ्यां विवृणोत्यात्मनेऽप्ययम् ॥ ११६ ॥
 प्रकाशने प्रकथयत्येते लक्षयतीत्यपि ।
 तिष्ठते घोषयति च विशब्दयति घोषति ॥ ११७ ॥
 (३०) आकारयत्याह्वयति हूतौ निह्वयते त्रयम् ।
 (३१) स्यात्संहूतौ संहयते (३२) स्पर्धया ह्वयते हवे ॥ ११८ ॥
 (३३) अनुयुङ्क्ते प्रश्नयति प्रश्ने झीप्सति पृच्छति ।
 (३४) आपृच्छते तु यात्रार्थे (३५) विप्रश्ने राध्यतीक्षते ॥ ११९ ॥
 (३६) आभिमुख्येन वचने प्रवदत्यभिवक्ति च ।
 प्रतिवक्त्युत्तरयति प्रत्याहेत्यादयोऽपि च ॥ १२० ॥
 (३७) अपहृतेऽपजानीते निहृतेऽपलपत्यमी ।
 अपहृवे (३८) निराचष्टे प्रत्याचष्टे निरस्यति ॥ १२१ ॥
 प्रत्यादिशत्यपनयत्यपोहति परास्यति ।
 पराणुदति चापास्यत्यात्मने स्युर्व्युदस्यति ॥ १२२ ॥
 नवैतेऽपाकरोतीति प्रत्याख्याति निराकृतौ ।

- पराकरोत्योणति च दूषयत्यपि लुञ्जति ॥ १२३ ॥
 (३९) उपमन्त्रयते चोपवदते सान्त्वयत्यपि ।
 चपत्युपच्छन्दयति साधयत्यपि सान्त्वने ॥ १२४ ॥
 सप्तानुनयतीत्येतदात्मनेऽप्य(४०)थ सूचने ।
 सूचयत्यप्युत्कुरुते त्रयः पिशुनयत्यपी ॥ १२५ ॥

इति वाक्क्रियावर्गः ॥ ४ ॥

५. अथ ध्वनिक्रियावर्गः ॥

- (१) ह्लादते नर्दति नदत्यपि गर्जति गुञ्जति ।
 कूजति क्षीजति गुजत्यपि गजति गृञ्जति ॥ १२६ ॥
 रेभते शिञ्जति रणत्येवं व्रणति मुञ्जति ।
 अम्बते लम्बते वेदयणति कणतीति च ॥ १२७ ॥
 शब्दायते कणति च रौति भ्रणति रासते ।
 वणति ध्रणति ह्लादते च ध्वनति नासते ॥ १२८ ॥
 कल्लते कौति वनति ध्वनयत्यपि मोजति ।
 कवते तोसति रसत्यपि ह्रसति रायति ॥ १२९ ॥
 गवते घोषति रवीत्यपि स्पमति कायति ।
 ङवते घवते वनूयतेऽवते स्वनतीति च ॥ १३० ॥
 रम्भते खवते गर्जयत्येते शब्दवाचिनः ।
- (२) भषते बुक्यति च बुकतीति शुनां ध्वनौ ॥ १३१ ॥
 (३) रिणाति रेषते वार्के (४) तिरश्चां वाश्यते ध्वनौ ।
 (५) द्राङ्ङति ध्राङ्ङति ध्वाङ्ङत्येते स्युर्घोरवाशिते ॥ १३२ ॥
 (६) घुरत्यार्ते च कुरति (७) तारे कोचति निःस्वने ।
 (८) हेषते ह्रेषतेऽश्वानां (९) हस्तिनां बृंहतीति च ॥ १३३ ॥

- (१०) जीमूतानां स्तनयति गदयत्यपि गर्जति ।
 (११) स्फूर्जत्यशनिनिर्घोष (१२) उत्कण्ठास्वन आनुते ॥ १३४ ॥
 (१३) उच्चर्चति च सङ्क्रीडेत्यते शकटकूजने ।
 (१४) हिकते हिकतीत्येतौ हिकायां (१५) क्षौति तु क्षुते ॥ १३५ ॥
 (१६) कासते कफजे शब्दे (१७) सौरते मणतीत्यदः ।
 (१८) कौक्षे कर्दत्य(१९)षानोत्ये पर्दते शर्धते पदे ॥ १३६ ॥
 (२०) चीत्करोति * टङ्करोति करिकाभुङ्कयोः क्रमात् ।
 द्वावात्मनेऽपि (२१) भूषादेः शिङ्के (२२) गीते तु गायति १३७ ॥
 (२३) उपवीणयतीत्येतदुपगाने हि वीणया ॥ १३८ ॥

इति ध्वनिक्रियावर्गः ॥ ५ ॥

अत्र भावविकाराणां धियामिच्छादिकर्मणाम् ।
 वाचां तत्सङ्गतानां च पर्यायाः प्राय ईरिताः ॥ १३९ ॥
 इति प्रथमकाण्डः ॥

अथ द्वितीयकाण्डः ।

- अथोच्यन्ते नृविप्रादिचेष्टा वर्गैः समासतः ।
 प्रसङ्गसङ्गताश्चान्याः पर्यायैस्तिङ्गुपदात्मकैः ॥ १ ॥
 १. अथ मनुष्यचेष्टावर्गः ॥
 (१) प्रक्रम्यते प्रारभते प्रस्तौत्युद्धातयत्यपि ।
 प्रस्तुते चोपक्रमते दशोपक्रम्यतेऽप्यमी ॥ २ ॥

* 'क्रेङ्करोति' इति पाठान्तरम् ॥

- अभ्यादत्ते प्रक्रमते उपजानात्युपक्रमे ।
- (२) कृतौ करोत्यावहति * विदधात्यादधाति च ॥ ३ ॥
 वितनोत्यात्मने पञ्च (३) सृजत्युत्पादयत्यपि ।
 निर्मिमीते भावयति निर्माति रचयत्यपि ॥ ४ ॥
 निष्पादयति निर्वर्तयति साधयतीति च ।
- (४) अनुतिष्ठत्याचरति श्रद्धायुक्तेऽनुसृज्यते ॥ ५ ॥
- (५) उत्तिष्ठते तु घटते चेष्टते त्रन्दतीहते ।
 व्यायच्छते व्याप्रियते चेष्टनेऽष्टौ प्रवर्तते ॥ ६ ॥
- (६) विडुत्सर्गे तु गुवति हृदते(७)ऽथावमेहति ।
 मूत्रणे मूत्रयति च प्रस्रवत्यपि च त्रयम् ॥ ७ ॥
- (८) उद्वर्तयति चोत्सादयत्युत्सीदति तत्समम् ।
- (९) वस्ते प्रोर्णोति संवस्त्रयति प्रोर्णोति चेळति ॥ ८ ॥
 परिधत्ते परिदधात्याच्छादे प्रोर्णुतेऽष्टकम् ।
- (१०) अनुलिम्पति चर्चायां दिग्धे देग्ध्यनुलिम्पते ॥ ९ ॥
 चर्चत्येवं चर्चयति षड्(११)थो भूषणार्थकाः ।
 मण्डति मण्डयति च भूषयत्यपि भूषति ॥ १० ॥
 परिष्करोत्यात्मनेऽलङ्करोति द्वे च मङ्कते ।
 प्रसाधयत्य(१२)थोत्तंसत्यवतंसेऽवतंसति ॥ ११ ॥
- (१३) प्रतिमुञ्चत्यपिनहत्यामुञ्चति पिनहति ।
 भूषाद्यामोचने चत्वार्यूहनीयानि चात्मने ॥ १२ ॥
- (१४) चकास्ति भासते भाति द्योतते रोचतेऽसति ।
 राजति त्वेषति घृणोत्यात्मनेऽपि चतुष्टयम् ॥ १३ ॥
 भ्राजते शुम्भति शुभत्येजते शोभतीति च ।
 प्रकाशते भ्राशते च भ्लाशते श्यन्यपि द्वयम् ॥ १४ ॥

* "विदधात्यादधात्यपि" इति राघवनैषधीय १।१२३ श्लोकव्याख्याने पाठः ॥

- भ्रेजते दीव्यति हटत्यमी ङ्वलति जोतते ।
 वर्चते दीप्यते दीप्तौ कनत्युलसतीति च ॥ १५ ॥
 केचिज्जिघर्ति दीधीते बभास्ति छान्दसान्विदुः ।
 कञ्चते योतते मन्दतेऽमी द्वात्रिंशदीरिताः ॥ १६ ॥
- (१५) नटत्यमी नाटयति नृत्ते नृत्यत्य(१६)थो हसे ।
 जक्षिति कक्खति तकति प्रहसति कखति घवति स्मयते १७
- (१७) क्रीडति दीव्यति खेलति केलति विहरति च कूर्दते लसति ।
 रमतेऽमी विहरते कुमारयति खूर्दते ॥ १८ ॥
 केलायति ललत्येलायति खेलायतीति च ।
 आङ्गोऽनुसम्परिभ्यश्च क्रीडते क्रीडनार्थकाः ॥ १९ ॥
- (१८) हिलति स्याद्भावकृतौ त्रयं चुङ्कति चुल्लति ।
- (१९) विडम्बयत्यनुकरोत्यात्मनेऽनुहरत्यदः ॥ २० ॥
 अनुकारे (२०) रिङ्गणे तु रिङ्गति स्खलति द्वयम् ।
- (२१) भण्डते स्फुण्डयति च केलौ परिहसत्यपि ॥ २१ ॥
- (२२) कुत्सिते स्मयने प्रोक्तं तद् वा कुस्मयते पदम् ।
- (२३) तर्षे तृष्यत्यमी धित्सत्युदन्यति पिपासति ॥ २२ ॥
- (२४) पिबत्याचामति धयत्यपि चूषति पीयते ।
 पाने(२५)ऽथ क्षुध्यति क्षुध्यक्षनायति जिघत्सति ॥२३॥
- (२६) जेमत्यश्नाति जमति भक्षयत्यात्ति खादति ।
 चरति प्साति झमति भुङ्क्ते चमति चर्वति ॥ २४ ॥
 ब्रभते ग्रसति कापि छमति प्रत्यवस्यति ।
 चषत्यप्यभ्यवहरत्येने तर्णोति भक्षति ॥ २५ ॥
 तृणोति चात्मने पश्चाप्युपभुङ्क्ते च जक्षति ।
 वेति भुक्तौ विष्वणति चावष्वणति सध्वनौ ॥ २६ ॥
- (२७) ग्रसते ग्लसते गीर्णौ गिरत्येते गिलत्यपि ।

- (२८) गर्हितायां निजागतिं निजोग्लियत इत्यपि ॥ २७ ॥
- (२९) दन्ददश्यते दन्दशीति दन्दष्यपि च खर्दति ।
गर्हो दंशे(३०)ऽथ दशति शुद्धे दंशयति द्वयम् ॥ २८ ॥
- (३१) वान्तौ वमत्युद्गिरति स्नुह्यत्युद्गिलतीत्यमी ।
- (३२) निष्ठीव्यति ष्ठीव्यति च निष्ठीवति च यूत्कृतौ ॥ २९ ॥
- (३३) शेषे परिशिनष्टीति शेषयत्यपि शेषति ।
- (३४) तृप्यत्येते मादयते तृप्तौ ध्रायति तृम्फति ॥ ३० ॥
तृप्नोत्येके छन्दसीदं तृपत्येवं चकत्यपि ।
- (३५) विश्राम्यतीति विश्रान्तौ क्वचिद्विश्रमते मतम् ॥ ३१ ॥
- (३६) स्युरास्ते तृपविशति निषीदत्युपवेशने ।
- (३७) ऊर्ध्वाभवति तूत्तिष्ठत्यूर्ध्वत्वे तिष्ठतीत्यपि ॥ ३२ ॥
- (३८) आदाने कोकते लाति गर्हते ग्लहते क्वचित् ।
वर्कते घिण्णते गृह्णात्येवं झषति चीवति ॥ ३३ ॥
स्वीकरोतीति चत्वारि चात्मने स्युः प्रतीच्छति ।
घुण्णतेऽमी गृहयते घृण्णते स्युश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥
- (३९) रहति त्यजति त्यागे जहात्युज्झति बुस्यति ।
विमृजत्युत्सृजति च मुञ्चते मुञ्चतीति च ॥ ३५ ॥
विष्यत्यवस्यति रहयति मोक्षयतीत्यपि ।
मोचयत्यूनयति चोत्सृज्यते हापयत्यमी ॥ ३६ ॥
- (४०) वृणाक्ति वर्जयति च वृङ्क्ते युङ्गति जुङ्गति ।
वर्जने राखति प्रत्याचष्टे वर्जति बुङ्गति ॥ ३७ ॥
व्यासेधति निषेधत्यात्मने परिहरत्यपि ।
- (४१) अथ व्रीणाति वरति वृणाति च वृणोति च ॥ ३८ ॥
त्रीण्यात्मनेऽपि वरणे वारयत्यपि वृक्षते ।
वावृत्यते कीटयति व्रीयते चापि वृश्यति ॥ ३९ ॥

- (४२) करोति हस्तेपाणिभ्यां कुरुते चोपयच्छते ।
 विवहृत्युद्रहति चोद्वाहे परिणयत्यपि ॥ ४० ॥
 चत्वारि वात्मने (४३) ज्येष्ठेऽनुठेऽत्र परिविन्दति ।
- (४४) परिष्वजत आश्लिष्यत्यालिङ्गत्युपगूहति ॥ ४१ ॥
 क्रोडीकरोत्यात्मने द्वावङ्कपालयतीति च ।
 आलिङ्गने सप्त परिरभतेऽप्य(४५)थ कामने ॥ ४२ ॥
 रिरंसते कामयते यियप्सति (४६) वृषस्यति ।
 अन्यस्त्री चे(४७)दथाश्वा चेदश्वस्यत्य(४८)थ चुम्बने ॥ ४३ ॥
 निक्षति चुम्बति निंस्ते (४९) व्यवैति मिथुनीभवत्यपि च ।
 यभति च भजतीत्येते निधुवति संविशति मैथुनेऽपी स्युः ॥ ४४ ॥
- (५०) उपभुङ्क्ते तूपभोगे सम्भुङ्क्ते निर्विशत्यपि ।
- (५१) शूलत्यामयतीत्येते रुजत्यपि रुजि त्रयम् ॥ ४५ ॥
- (५२) प्रसूयते प्रसूते च गर्भमोक्षे विजायते ।
 प्रजायते जनयति जजन्ति च्छान्दसं विदुः ॥ ४६ ॥
- (५३) उल्लाघयति भैषज्ये भिषज्यति चिकित्सति ।
 उपक्रमत इत्येतच्छाम्यत्युपरमत्यमी ॥ ४७ ॥

इति मनुष्यचेष्टावर्गः ॥ १ ॥

२. अथ ब्रह्मचेष्टावर्गः ॥

- (१) प्रक्षालयति पल्पूलयति शोधयतीत्यमी ।
 निर्णेनेक्ति पुनातीति धावत्यप्यात्मने त्रयम् ॥ ४८ ॥
 निङ्क्ते माष्टिं च शौचे स्युर्मार्जयत्यपि मार्जन्ति ।
- (२) मज्जत्याप्लवते स्नाति स्नायत्येतेऽत्रगाहते ॥ ४९ ॥
 स्युर्मज्जने क्रुडत्येते (३) शुन्धयत्यपि शुन्धति ।
 शुन्धते शुध्यति शुचीभावे स्युरवदायति ॥ ५० ॥
- (४) उपस्पृशति चाचामत्यमू आचमनार्थके ।

- (५) अभिवाद्यते नमति प्रणतावभिवन्दते नमस्यति च ॥ ५१ ॥
उपसङ्गृह्णात्युपसङ्गृह्णीते प्रणिपतति नमस्कुरुते ।
- (६) अथार्चत्यञ्चति भजत्यपचायति चात्मने ॥ ५२ ॥
चत्वारि बल्लूयति च सभाजयति मानति ।
सपर्यत्यर्चयति चाराध्नोति मह्यत्यपि ॥ ५३ ॥
पूजयत्यर्हयति च महत्याराधयत्यपि ।
मानयत्यञ्चयति चार्हति यक्षयतेऽर्चने ॥ ५४ ॥
- (७) सम्मन्यते त्वाद्वियते सम्भावयति सूक्ष्मति ।
सत्करोत्यादरेऽपि स्यु(८)रुपास्तौ वरिवस्यति ॥ ५५ ॥
शुश्रूषते परिचरत्युपास्ते च द्रवस्यति ।
- (९) यजति त्रिदशार्चायां यजते चोपतिष्ठते ॥ ५६ ॥
- (१०) भिष्णज्यत्युपसेवायां छाडयत्युपसेवते ।
वासयत्यपि संवाहयति विश्रमयत्यपि ॥ ५७ ॥
- (११) ददाति निर्वपति च दधात्यपि च दाशति ।
सनोति दासांतं दिशत्यात्मने सप्त यच्छति ॥ ५८ ॥
अपवर्जयति स्पर्शयति विश्राणयत्यपि ।
वितरत्यर्पयति च चणत्यतिमृजत्यपि ॥ ५९ ॥
ददते राति शणति प्रतिपादयतीति च ।
दाने विळभते भ्राजयति श्रणति छाति च ॥ ६० ॥
- (१२) स्वधाकरोत्यात्मने द्वौ पितृभ्यो निर्वपत्यपि ।
- (१३) विक्षिपत्यात्मनेऽपि स्याद्विक्षेपे विकिरत्यपि ॥ ६१ ॥
- (१४) प्राक्षिप्यति प्राक्षिपति मिनोत्यप्यात्मने द्वयम् ।
प्रक्षेपे पर्थयति च (१५) हविर्दाने जुहोत्यदः ॥ ६२ ॥
स्वाहावौषड्वषडभ्यश्च करोति कुरुते पदे ।
- (१६) प्रीणाति प्रयति द्वावप्यात्मनेऽवति तर्पति ॥ ६३ ॥

- पृणाति प्रीणयति च जिन्वत्यापि च हिन्वति ।
धिनेति धिन्वति ध्रायतीत्यादीनि च तर्पणे ॥ ६४ ॥
- (१७) केतयत्यामन्त्रयते निमन्त्रयत इत्यपि ।
आमन्त्रणे ग्रामयति कुणयत्यपि पञ्चकम् ॥ ६५ ॥
- (१८) धापयत्यात्मनेऽपि द्वौ धापने पाययत्यमू ।
चूषयत्यादयोऽप्यत्र स्युः(१९)रथो परिवेषणे ॥ ६६ ॥
परिवेवेष्टि परिवेविष्टे यामयति त्रयम् ।
- (२०) आदयत्यात्मनेऽप्येतद्भोजयत्यादि भोजने ॥ ६७ ॥
- (२१) पृणाति पूरयति च विपतिं प्राति पूर्वति ।
पारयत्युम्भति तथा पर्वत्युम्भति मर्वति ॥ ६८ ॥
तूणयत्याप्याययति पूरणे स्युर्भृणाति च ।
- (२२) आह्लादते मृडति च मृणाति सुखयत्यपि ॥ ६९ ॥
पृडत्येवं मदयति मृडयत्यादि तोषणे ।
- (२३) इड्यारम्भे दीक्षते च (२४) जपतीति जपे तथा ॥ ७० ॥
- (२५) जञ्जप्यते तु जञ्जप्ति कुत्सिते जञ्जपीति च ।
- (२६) अभुक्तौ तूषवसति लङ्घते व्रतयत्यपि ॥ ७१ ॥
- (२७) तपस्यति श्राम्यति च तप्यते च तपःकृतौ ।
- (२८) मुण्डति मुण्डयति च मौण्ड्ये वापयतीति च ॥ ७२ ॥
मद्राकरोत्यात्मनेऽपि द्वयं भद्राकरोति च ।
- (२९) उपेक्षत उदास्ते च पदे माध्यस्थ्यवाचिनी ॥ ७३ ॥
- (३०) स्युर्विरड्यत्युपरमत्यात्मने विरमत्यमी ।
उपशाम्यति वैराग्ये मोक्षते च मुमुक्षते ॥ ७४ ॥
- (३१) परिव्रजति सन्न्यासे सन्न्यस्यत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (३२) ब्रह्मीभवति कैवल्ये मुच्यते चापवृज्यते ॥ ७५ ॥

३. अथ क्षत्रियचेष्टावर्गः ॥

- (१) ऐश्वर्य इन्दति नाथति सुरत्यपि नाथते ।
तप्यते तपतीत्येके सुवतीष्टे च सौति च ॥ ७६ ॥
- (२) भुनक्ति पाति दयते गोपायति पिपति च ।
रक्षति त्रायते त्राणे पाळयत्यपि तेजति ॥ ७७ ॥
स्पृणोति कुण्डयति च गुण्डत्यवति जंसति ।
- (३) शास्ति शिष्टौ दण्डयति शिक्षयत्यपि दाम्यति ॥ ७८ ॥
- (४) आवर्जयति वशयत्यपि राधयतीति च ।
वशीकरोति सङ्गृह्णात्यात्मने द्वौ वशीकृतौ ॥ ७९ ॥
- (५) परिक्रीणीत इत्येतदुत्कोचादिवशीकृतौ ।
- (६) आयत्तौ स्यादायतते वशीभवति राधयति ॥ ८० ॥
- (७) स्थिरीकृतौ स्थापयति द्रढयत्यपि बृंहति ।
- (८) दधाति धत्ते विभृते विभर्ति भरतीति च ॥ ८१ ॥
धरतीत्यात्मनेऽपि द्वौ भुरण्यति धियत्यपि ।
मलते धारयति च मल्लते पोषयत्यपि ॥ ८२ ॥
दधते त्रासयति च स्कुन्दते धारणार्थकाः ।
- (९) नियुङ्क्ते आज्ञापयति निर्दिशत्यादिशत्यपि ॥ ८३ ॥
द्वावात्मनेऽपि चाज्ञाया(१०)मथ प्रस्थापयत्यमी ।
स्युः प्रेषणे प्रेषयति प्रेष्यति प्रहिणोति च ॥ ८४ ॥
- (११) सन्देशे वादयति च सन्दिशत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (१२) सुवति क्षिप्यति प्रेरयतीरति कुषुभ्यति ॥ ८५ ॥
नुदति क्षिपतीत्येतावात्मने कालयत्यपि ।
डिपत्येवं डेषयति लाभयत्यपि डिष्यति ॥ ८६ ॥
ईरयत्येळयति च प्रेरणेऽस्यति विस्सति ।
- (१३) सेवते जुषते चापि शेवते क्लेवतेऽपि च ॥ ८७ ॥

खेवते गेवते चापि ग्लेवते पेवते तथा ।

मेवते चापि सेनायां भजति श्रयतीति च ॥ ८८ ॥

आत्मनेऽनुरुणद्ध्येतेऽनुसरत्यनुवर्तते ।

(१४) सम्भक्तौ तु वृणीते स्युर्वनत्येवं सनत्यमी ॥ ८९ ॥

(१५) सजुःकरोत्यात्मनेऽपि साह्ये सत्राकरोति च ।

(१६) नृणाति लम्भयति च बहृत्यपि नयत्यमू ॥ ९० ॥

आत्मनेऽपि प्रापणे स्युः प्रापयत्यापयत्यपि ।

गत्यर्था ये णिजन्तास्ते धातवो नीज्जसमार्थकाः ॥ ९१ ॥

(१७) मन्दायते शोठति च लुण्ठत्यपि विलम्बने ।

द्वावात्मनेऽपि समयाकरोति व्याक्षिपत्यमू ॥ ९२ ॥

(१८) प्रतीक्षते प्रतीक्षायां स्युरागमयते तथा ।

अनुपालयतीत्येते प्रतिपालयतीति च ॥ ९३ ॥

(१९) त्वरायां सम्भ्रमति च सम्भ्राम्यति तुरण्यति ।

गुप्पति त्वरते सप्त सम्भ्रम्यति तुतोर्ति च ॥ ९४ ॥

(२०) वैक्लव्ये विक्रवति च टलति ट्वलतीति च ।

समति स्तमतीत्येते विह्वलत्यपि कन्दते ॥ ९५ ॥

क्रन्दतेऽपि च कैश्चित्तु क्कन्दते क्रदते स्मृते ।

(२१) क्लीबायते क्लीबते च क्लैव्ये स्युरवगल्भते ॥ ९६ ॥

(२२) कुटति ग्रन्थते द्रुल्लत्यपि क्मरति वङ्कते ।

नसते तुणति क्रुञ्चत्येवं हरति कुञ्चति ॥ ९७ ॥

भुजति ध्वरतीत्येते कौटिल्ये न्युञ्जतीति च ।

(२३) गुप्तोक्तौ स्यान्मन्त्रयते (२४) भेदे तूपजपत्यदः ॥ ९८ ॥

(२५) दम्भेच्छायां धीप्सतीति दिदम्भिषति धिप्सति ।

(२६) संवर्षयति सन्नहत्यात्मने सज्जतीत्यमी ॥ ९९ ॥

संयतते दंशयते सन्नाहे पदपञ्चकम् ।

- (२७) अध्यास्ते त्वधिषेते चाधिवसत्यधितिष्ठति ॥ १०० ॥
अधिरोहत्यधिक्रामत्यारोहत्यधिरोहणे ।
- (२८) स्पन्दने स्पन्दते तद्वत्स्फुरति स्फुलति द्वयम् ॥ १०१ ॥
- (२९) चलने चलति प्रेङ्खत्येवं ह्यलति घट्टते ।
वलते वल्लते वेल्लत्येवं ह्यलति चेलति ॥ १०२ ॥
- (३०) उच्छ्राये तटति स्तुप्यत्युच्छ्रयत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (३१) क्षोभते क्षुभयति क्षोभे क्षुभ्नाति च्छान्दसं क्वचित् ॥ १०३ ॥
- (३२) प्रतिष्ठतेऽञ्चत्ययते व्रजत्ययति गञ्जति ।
ऋणोत्पटति यात्येति सरतीयति सर्पति ॥ १०४ ॥
हम्पति द्रमति त्वङ्गतीङ्गत्यमति मीमति ।
जिहीते कङ्कते नक्षतीखत्यृच्छति वभ्रति ॥ १०५ ॥
श्वङ्कते त्रौकते वस्कतेऽहते टीकतेऽभ्रति ।
मस्कते लङ्कते शोणत्यङ्कते त्रङ्कतेऽर्दति ॥ १०६ ॥
पयते वयते विच्छायति पन्थयतीयते ।
चरणयति स्रङ्कतेऽपि घटते श्वञ्चतेऽङ्गति ॥ १०७ ॥
रङ्गति श्वचते लङ्गतीर्ते ध्वजति ध्वञ्जति ।
चरति घञ्जति श्वत्यण्ठते ग्लुञ्चतीष्यति ॥ १०८ ॥
वञ्चति म्रोचति म्लोचत्यजति त्वञ्चतीजते ।
फणति द्रवते गाते पद्यते विच्छति क्वचित् ॥ १०९ ॥
पथति क्रामति पतयते रिण्वति रण्वति ।
स्रवति श्यायते धन्वत्यञ्चते सलतीत्यपि ॥ ११० ॥
शुनति छङ्गयति च श्वर्तयत्यपि रेवते ।
ससर्ति च्छान्दसं केचिदेषते नेषते गतौ ॥ १११ ॥
सप्ताशीतिरितोऽप्यन्ये नोक्ता विस्तरतो भयात् ।
(३३) वेगितायां गतौ सप्तमी स्युर्धावति तूर्यते ॥ ११२ ॥

जवति श्वल्लति श्वल्लत्यपि द्रवति रंहति ।

(३४) डयते डीयते व्योमगते(३५)ऽथाकति चागति ॥ ११३ ॥

चञ्चूर्यतेऽटाड्यते जङ्गम्यते चाप्यरार्यते ।

गत्यर्था यद्भ्रुगन्ता ये कुटिलायां गतौ हि ते ॥ ११४ ॥

(३६) बलगतीति प्लुतगतौ प्लवते शशाति त्रयम् ।

(३७) मन्दायां चोपति गतौ (३८) चतुरायां तु धोरति ॥ ११५ ॥

(३९) सन्ततायामतति च (४०) त्सरति च्छन्नना गतौ ।

(४१) मन्दते विकलायां तु द्वयं खञ्जति खोरति ॥ ११६ ॥

(४२) नीचैः फकति (४३) कुत्सायां द्रात्य(४४)थाग्रे पुरत्यदः ।

(४५) पवते वाति वातस्य (४६) वहति प्रवहत्यपाम् ॥ ११७ ॥

(४७) भ्रमति भ्राम्यति भ्रम्यत्यपि पर्यटति भ्रमे ।

घोणते घूर्णते पर्येत्येते घुणति घूर्णति ॥ ११८ ॥

(४८) उद्गच्छत्युन्नमति चाप्युज्जिहीत उदीयते ।

उदञ्चत्युदयत्येतावात्मने द्वावुदेति च ॥ ११९ ॥

गत्यर्थाः प्राय उत्पूर्वा * उदयस्याभिधायकाः ।

(४९) आक्रम्यते चाक्रमते ज्योतिष्कर्तृक उद्गमे ॥ १२० ॥

(५०) सञ्चारे चरतीत्येष तृतीयायुक्त आत्मने ।

(५१) पतत्यधोगतौ भ्रंसतेऽपि भ्रश्यति भृश्यति ॥ १२१ ॥

गलति संसतेऽष्टामी च्यवते स्कन्दतीति च ।

(५२) अस्तङ्गमेऽस्तमयते निम्लोचत्यस्तमेति च ॥ १२२ ॥

(५३) इष्यति नश्यति पलायतेऽन्तर्धत्त इत्यपि ।

मुण्ठतेऽपैत्यपक्रामत्येवमाद्याः पलायने ॥ १२३ ॥

(५४) स्कुनाति च स्कुनीते च स्कुनोत्याप्रवतेऽपि च ।

स्कुनुते स्कुन्दते चापि षडाप्रवणवाचिनः ॥ १२४ ॥

* "उदयार्थाभिधायकाः" इति राघवनैषधीय ९।३ श्लोकव्याख्याने पाठः ॥

- (५५) अतिक्रामत्युच्चरते चादृत्यतिचरत्यपि ।
उल्लङ्घयत्यतिक्राम्यत्येवमाद्या अतिक्रमे ॥ १२५ ॥
- (५६) द्यौस्त्यभिगच्छत्यभियात्यभ्येत्याद्या अभिक्रमे ।
- (५७) अभियोगेऽभ्यवस्कन्दत्यडुत्यास्तिघ्ननुतेऽपि च ॥ १२६ ॥
सप्ताभियुक्ते तिक्रोति तिघ्नोत्यासेधतीति च ।
- (५८) सेनया त्वभियाने स्यादाभिषेणयतीति च ॥ १२७ ॥
- (५९) सन्निकर्षत्यवष्टभ्नात्यासीदत्यपि नेदते ।
परस्मै द्वौ सन्निकृषतेऽवष्टभ्नाति चान्तिके ॥ १२८ ॥
- (६०) प्राप्तौ प्राप्नोति भवते विन्दत्यवरुणद्धि च ।
आत्मनेऽपि द्रयं भावयते लभत ऋच्छति ॥ १२९ ॥
- (६१) व्याप्नोति चाशुतेऽक्ष्णोति व्याप्तौ इलास्वति शास्वति ।
द्वावाचिनोति वेवेष्ट्यात्मनेऽप्यक्षति चेन्वति ॥ १३० ॥
- (६२) पर्याप्नोति तु शक्रोति क्षमते प्रभवत्यपि ।
प्रोथत्यलत्यात्मनेऽपि द्वौ पारयति कल्पते ॥ १३१ ॥
राघते लाघते शक्तौ स्फुरते विभवत्यपि ।
- (६३) स्युरुद्यमेऽवगुरते वृहत्यडति गूर्यते ॥ १३२ ॥
उद्गारयत उद्युक्क उद्यच्छत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (६४) ह्वेडति स्नायति वटत्यपि गुध्यति वण्डते ॥ १३३ ॥
मण्डते वेष्टते वेष्टे मगध्यति मुरत्यपि
कृणत्ति गुण्डयति च परिक्षिपति चात्मने ॥ १३४ ॥
- (६५) वेष्टनायां वटयति वेष्टयत्यादयोऽपि च ।
- (६६) निरुणद्धि निगृह्णाति चात्मने द्वौ निरोधने ॥ १३५ ॥
- (६७) आञ्छत्याकर्ष आकर्षत्यायच्छत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (६८) धृष्णोति चाधिकुरुते धर्षयत्यपि धर्षति ॥ १३६ ॥
जयत्येवं विजयते जयत्यभिभवत्यपि ।

- अभ्यस्ति च प्रसहते पराभावयतीति च ॥ १३७ ॥
 विमानयत्यभिभवे वलीनाति न्यकरोति च ।
 लङ्घयत्याक्रामति अहरत्याक्रम्यतीति च ॥ १३८ ॥
- (६९) विशेषयत्यविशये ह्यतिशेते विशेषति ।
 उत्कर्षयत्यश्चयति विशिनष्टि प्रकर्षति ॥ १३९ ॥
- (७०) चित्रीयते लिङ्गयति विस्माययति चाद्भुते ।
 (७१) स्यातां कुद्वयते विस्मापयते हेतुतोऽद्भुते ॥ १४० ॥
 (७२) धूनयति धुवति चलयति धूनोति धवति धुनाति च धुनोति ।
 चत्वारि चात्मने कम्पयति क्षमापयति वाजयति ॥ १४१ ॥
 ह्यालयति ह्यालयति हलयति ह्यालयतीति स्युः ।
 तद्वत्प्रेङ्गोलयति प्रकम्पने डोलयत्यपि च ॥ १४२ ॥
- (७३) विलोडयति मथनाति मथत्येवं खजत्यपि ।
 गाहते मन्थने लुप्त्यत्यपि लोटति मन्थति ॥ १४३ ॥
- (७४) खेटत्युत्त्रासने भाययत्येवं दरयत्यपि ।
 (७५) प्रयोजकाद्भये भीषयते भापयतेऽपि च ॥ १४४ ॥
 (७६) क्षमायते कम्पते त्वङ्गत्येजतीति च वेपते ।
 केपते ग्लेपते कम्पे गेपते विजते दक्ष ॥ १४५ ॥
- (७७) ताडने ताडयति च हन्ति विध्यति तण्डत्वे ।
 प्रहरत्यात्मने * सदृयति स्फिदृयतीति च ॥ १४६ ॥
 आघट्टयति चास्फालयति जासयतीत्यपी ।
 आहतेऽकर्मकत्वे स्यात् स्वकीयेऽङ्गे च कर्मणि ॥ १४७ ॥
- (७८) युध्यते सम्प्रहरते युद्धे जजति जञ्जति ।
 सम्मर्दयति सङ्ग्रामयतीमे कलहायते ॥ १४८ ॥
- (७९) करोत्युपाजेऽन्वाजेभ्यामात्मनेऽपि वलार्पणे ।

* "कुट्टयति पिच्छयतीति च" इति पाठान्तरम् ॥

- (८०) विक्रम्यते वीरयते पराक्रमत इत्यपि ॥ १४९ ॥
 प्रगल्भते शूरयते पराक्रम्यत इत्यसौ ।
 ओजायते विक्रमते विक्रमेऽष्टपदी भवेत् ॥ १५० ॥
- (८१) अरुष्करोत्यात्मनेऽपि व्रणयत्यङ्गचूर्णने ।
- (८२) गोकर्तृकायां हिंसायां प्रस्तुम्पति सुटा भवेत् ॥ १५१ ॥
- (८३) हिनास्ति सज्जपयति सूदते हन्ति तर्दति ।
 तोपति च त्रोपतीषत्यपि तूर्वति थूर्वति ॥ १५२ ॥
 तोफति त्रोफति रुशत्यपि तुम्पति त्रुम्पति ।
 तुम्फति त्रुम्फति शसत्यूर्वत्यर्वाति ताजाति ॥ १५३ ॥
 नभते भर्वति मषत्येवं नभ्नाति नभ्यति ।
 तोभते शर्वति वषत्यपि तुभ्नाति तुभ्यति ॥ १५४ ॥
 शूर्यते शेषति तुपत्यपि रोषति रेषति ।
 धूर्यते यूषति तुफत्यपि दूर्वति धूर्वति ॥ १५५ ॥
 प्रमापयत्यर्दयति निर्वापयति रिष्यति ।
 तृणेढि मारयति च श्लथत्यर्दति गूर्यते ॥ १५६ ॥
 क्रथत्युज्जासयति च क्राथयत्यपि युध्यति ।
 * तृहत्युन्मूलयति च क्षिणाति च कृणाति च ॥ १५७ ॥
 प्रतिष्किरत्यालभते तृणात्युन्मथतीति च ।
 क्षेणोति च्छषति दूणाति कृणोति क्षिणोति च ॥ १५८ ॥
 अष्टौ क्षणोति भीनाति स्पृणातीत्यात्मनेऽप्यमी ।
 कुन्थति पुन्थति लुन्थति रिशति रुशति हिंसति स्तृहति ॥ १५९ ॥
 तृंहति सृम्भति मृणति च चुम्बयति श्रथति च क्लथति ।
 सर्भति मेदति दृणति स्फिदृथति च हिंसयत्यमी चृतति ॥ १६० ॥
 षण्णवति हिंसायामुक्ताः शिष्टाश्च ये गणे दृश्याः ।

- केवालीशेवालीकेवासीमस्मसाशब्दाः ॥ १६१ ॥
 आतालीवर्षालीपार्दालीमसमसाश्च तथा ।
 गतिसञ्ज्ञा हिंसायामष्टोद्दिष्टाः करोतेः प्राक् ॥ १६२ ॥
 (८४) वस्तयते गन्धयते लुम्बति लुम्बयति चार्दनार्थाः स्युः ।
 ओहति तोहति दोहति तद्वत्तुम्बति च तुम्बयत्येते ॥ १६३ ॥
 (८५) दम्फति दफति दुनोति व्यथयति दुःखयति तपति पीडयति ।
 क्लिश्नाति दूनयत्यपि धूपायति खेदयत्याद्याः ॥ १६४ ॥
 दुःखाकरोति तुदति च करोति वैकल्पमुदाद्विभ्योऽमी ।
 आत्मनेऽपि ग्लपयति ग्लापयत्यपि पीडने ॥ १६५ ॥
 रोठते लोठते कुथनात्यपि मन्थति बाधते ।
 एठते हठते तत्र लोटते क्लेशयत्यपि ॥ १६६ ॥
 शण्डते शूलति रुजत्युषत्यामघतीति च ।
 (८६) * भनक्ति मोटयति च भञ्जयत्यपि मोटति ॥ १६७ ॥
 मुटति म्रदते मर्दे मृद्राति च पिनाष्टि च ।
 क्षुन्ते क्षुणक्ति सञ्चूर्णयति पाशयतीति च ॥ १६८ ॥
 (८७) पंसयति ध्वंसयति च नक्कयति च धक्कयत्येते ।
 जम्भयति क्षपयति च नाशयति च नाशनार्थाः स्युः ॥ १६९ ॥
 (८८) उन्मूलयत्युज्जहाति चोत्पाटयति वै समाः ।
 उत्खनत्यात्मनेऽप्येते पञ्चोज्जटयतीति च ॥ १७० ॥
 (८९) भङ्गे पराभवत्युक्ते पराभवत इत्यम् ।
 (९०) जयत्युत्कर्षसम्प्राप्तौ तथा विजयते पदम् ॥ १७१ ॥

इति क्षत्रियचेष्टावर्गः ॥ ३ ॥

४. अथ वेश्यचष्टावर्गः ॥

- (१) कृषते कृषतीत्येते कृषौ क्षुरति कर्षति ।
रदत्येवं विलिखति हलति स्युः खनत्यपि ॥ १७२ ॥
- (२) वजाकरोत्युप्तकृष्टौ (३) स्थाद्वितीयाकरोति च ।
शम्वाकरोति द्विगुणाकरोति द्विः कृषौ त्रयम् ॥ १७३ ॥
- (४) तृतीयान्निगुणाभ्यां च करोति त्रिः कृषौ मत्तम् ।
आख्यातानि खनत्वादीन्युहनीयानि चात्मने ॥ १७४ ॥
- (५) हलिग्रहे हलयति हलिरुक्तो महद्धलम् ।
- (६) वपत्युप्तौ प्रकिरति वपतेऽप्य(७)थ रोपणे ॥ १७५ ॥
शूलत्यपि संरोहयति संरोपयत्यपि ।
- (८) ध्रुवति ध्रुवति स्थैर्ये स्थिरीभवति खायति ॥ १७६ ॥
षदत्येते च खदति मूलति प्रतितिष्ठति ।
- (९) पायत्येते वाषति च शोषे शुष्यति शुष्ठति ॥ १७७ ॥
आश्यायते शुष्ठयति लङ्घतेऽप्य(१०)थ वर्षति ।
उनात्ति शीकते शर्धत्यपि मर्धति सिञ्चति ॥ १७८ ॥
आर्द्धीकरोति च ज्ञेयभात्मनेऽपि चतुष्टयम् ।
स्त्रीकयति तेमयतीत्यादि जेषति मूढति ॥ १७९ ॥
सञ्चते पर्षति गरत्यपि मेषति मर्षति ।
खरत्युक्षति सेके स्युर्नेषत्यपि च शिम्षति ॥ १८० ॥
गडेत्येवं मेहति च तथा मिन्वति निन्वति ।
क्लिद्यति स्तिम्यति स्तीम्यत्पाद्रीभावे च तिश्यति ॥ १८१ ॥
- (११) स्युः पुंसयति पुष्णाति दृहत्यादि च वर्धने ।
- (१२) सञ्चये सम्बिभर्तीति सम्भरत्यात्मने त्रयम् ॥ १८२ ॥
सञ्चिनोति स्रलत्येवं सम्भाण्डयत इत्यपि ।
राशीकरोत्यात्मने द्वौ समूहति समूहते ॥ १८३ ॥

- (१३) उच्चिनोति शिलत्युञ्छे शिलत्युच्चिनुते तथा ।
उञ्छति ध्रासयति च ध्रस्नात्यपि तथेषति ॥ १८४ ॥
- (१४) अवहन्तीति वैतुष्यकरणे कण्डयत्यपि ।
फलीकरोति वितुषीकरोतीत्यात्मने द्वयम् ॥ १८५ ॥
परापुनात्यात्मनेऽपि प्रस्फोटयति तत्समम् ।
- (१५) विमीते मायते माने माहते मस्थतीति च ॥ १८६ ॥
शुल्वयत्यपि सम्माति (१६) सम्भवे सम्भवत्यपि ।
- (१७) पणते दीव्यति तथाऽऽत्मने व्यवहरत्यद्दः ॥ १८७ ॥
व्यवहारे च पनते परिवर्तयतीत्यपि ।
- (१८) क्रीणाति चैवं क्रीणीते विसारयति च क्रये ॥ १८८ ॥
- (१९) विक्रीणीते निमयतेऽवक्रीणीते च विक्रये ।
- (२०) सत्याकरोत्यात्मनेऽपि तुल्यौ सत्यापयत्यपि ॥ १८९ ॥
- (२१) निष्णाति दक्षते चापि नैपुण्ये निपुणत्यपि ।
- (२२) अर्जने त्वर्जयति च तथैवार्जति सर्जति ॥ १९० ॥
- (२३) कलयत्यपि सङ्ख्याति सङ्ख्याने गणयत्यपि ।
सञ्चष्टे कलते (२४) तुल्यौ त्वाहन्ति गुणयत्यमू ॥ १९१ ॥
- (२५) उत्पुंसयति तु प्रोञ्छे प्रोञ्छत्युत्सारयत्यपि ।
- (२६) वण्डति व्युष्यति तथा विभजत्यात्मनेऽप्ययम् ॥ १९२ ॥
विभागे वण्टयति च * विभाजयत्यवमाति च ।
- (२७) न्यासे निक्षिप्यति न्यस्यत्येवं परिदधाति च ॥ १९३ ॥
निक्षिपत्यात्मने चोपनिदधाति चतुष्टयम् ।
- (२८) तिरोदधात्यपिदधात्यन्तर्धौ पिदधाति च ॥ १९४ ॥
तिरस्करोति व्यस्यति च्छन्दस्यपवरत्यपि ।
आवृणोति व्यवदधात्यूर्णोत्यतिदधाति च ॥ १९५ ॥

* "विभाजयत्यवमाति च, विभाजयत्यवर्माति च" इति पाठान्तरे ।

- संवृणोति स्तृणात्यतान्यात्मनऽपि त्रयांश ।
 अपवारयति च्छादयति स्थगयतीति च ॥ १९६ ॥
 कूलति त्वचतीत्येवं कुम्बयत्यपि कुम्बति ।
 ह्रगति ह्रगतीत्येते थुडति स्थुडतीति च ॥ १९७ ॥
 स्तृणांतं तिरयत्यव स्तृणुत गांपयत्यापं ।
 अपोर्णुते त्वपाणोति (२९) विवृतौ विवृणोति च ॥ १९८ ॥
 तथैवापवृणोति द्वावात्मने * निरिणाति च ।
 (३०) अपेक्षतेऽभ्यर्थयते भिक्षतेऽर्दति नाथति ॥ १९९ ॥
 याञ्जायां वनुते मार्गत्यमी चतति याचति ।
 चदतीत्यात्मनेऽपि स्यु(३१)र्वेथते मार्गयत्यपि ॥ २०० ॥
 मार्गत्यप्यञ्चति गवेषयत्यन्वीक्षतेऽपि च ।
 अन्वेषते च पयांतं चिनोतीत्यात्मनऽप्यदः ॥ २०१ ॥
 अन्वेषणे मृगयते मृगयतीत्यपि केचन ।
 (३२) प्रतिदत्ते विनयते निर्यातयति तत्समम् ॥ २०२ ॥
 वित्तोत्सर्गे व्ययति च तथा विनयतेऽपि च ।
 (३३) दोहानुकूल्ये दुग्धे (३४) गौः प्रस्तुते प्रस्नवे स्वयम् ॥ २०३ ॥
 रिणक्ति दोग्ध्यात्मनेऽपि प्रपूरयति दोहने ।
 (३५) क्षरणे स्तेपते श्रोतत्यपि क्षरति तेपते ॥ २०४ ॥
 रीयते स्यन्दते चैव (३६) स्रवति स्नौति तु स्रवे ।
 (३७) विष्णाति रेचयति च विप्रयुङ्क्ते च रेचति ॥ २०५ ॥
 विश्लेषणे स्युर्विश्लेषयति यौति वियौति च ।
 (३८) मिश्रयत्यपि संयौति सम्पृक्ते सम्पृणक्ति च ॥ २०६ ॥
 मिश्रणे संसृजति च श्रीणातीत्यात्मनेऽप्यदः ।
 (३९) सङ्गतौ समियतीति सङ्गच्छति समृच्छति ॥ २०७ ॥

अकर्मकास्त्वात्मनेऽपी सम्बध्नाति मिल्हत्यपि ।

समवैति व्यतिसृजत्येवं सचत उच्यति ॥ २०८ ॥

(४०) आतञ्जत्यातञ्जने चा(४१)लम्बयत्यासजत्यपि ।

आलम्बने(४२)ऽथ शैथिल्ये श्रन्थते चिल्लतीति च ॥ २०९ ॥

(४३) ओलण्डयत्युन्नयत उत्क्षिपत्यात्मनेऽप्यदः ।

उलण्डयति चोत्तभ्नात्युत्तभ्नोत्युत्तरत्यपि ॥ २१० ॥

उत्तम्भयति चोत्क्षिप्यत्युत्क्षेपे दोलयत्यपि ।

(४४) आनीतावानयत्येतावात्मनेऽप्याहरत्यपि ॥ २११ ॥

(४५) सम्मार्जयति सम्मार्ष्टिं तथा परिसमूहति ।

समूहते च सम्मार्गं (४६) उपदेग्ध्युपलिम्पति ॥ २१२ ॥

पदद्वयं चात्मनेऽपि गोमयत्युपलेपने ।

(४७) सन्धुक्षयति सन्दीपयतीन्धे ज्वालयत्यपि ॥ २१३ ॥

सन्धुक्षणे ज्वलयति छर्दते छर्दयत्यपि ।

(४८) पाके श्रीणाति पचतीत्यात्मने श्रपयत्यपि ॥ २१४ ॥

रन्धयत्यपि विक्लेदयति साधयतीति च ।

श्राति श्रायति विक्लिद्यत्यपि राध्याति रधयते ॥ २१५ ॥

पचयते कथयते चैते पाके स्युः कर्मकर्तृके ।

(४९) ऋञ्जते भर्जते भ्राष्ट्रे तूपभृञ्जति भृञ्जते ॥ २१६ ॥

(५०) शूलाकरोत्यात्मनेऽपि शूलपाके पदं मतम् ।

(५१) द्रवीकृतौ लीनयति लयति द्रावयत्यपि ॥ २१७ ॥

लालयत्यपि लाययत्यपि लापयतीत्यपी ।

(५२) द्रौ सन्दधात्यभिषुणोत्यात्मने द्रौ च शुचयति ॥ २१८ ॥

तथा चुचयत्यभिषवे (५३) संस्कृतौ संस्कारोत्यदः ।

आत्मने (५४) प्रतियत्ने तु स्यादुपस्कुरुते पदम् ॥ २१९ ॥

(५५) स्वादते स्वर्दते रुच्यां स्वदते रोचतेऽपि च ।

५. अथ शूद्रचेष्टावर्गः ॥

- (१) वयते वयति व्युताव्यूयते(२)ऽथ विषीव्यति ॥ २२० ॥
स्यूतौ निषीव्यति तथा परिषीव्यति सीव्यति ।
- (३) तक्ष्णोति तक्षति तनयति त्वक्षति तक्षणे ॥ २२१ ॥
तनूकरोत्यात्मनेऽपि परिवासयतीति षद् ।
- (४) उत्तेजयति तीक्ष्णत्वे सङ्क्षुण्णते क्ष्णौति निश्चयति ॥ २२२ ॥
निशिनोति निशीशांसत्यात्मनेऽपि मतं द्वयम् ।
- (५) लुनाति लुम्पति तथा छिनचीत्यात्मने त्रयम् ॥ २२३ ॥
चुटति च्छोटयति च चुटति च्छुटतीति च ।
छेदने वर्धयति च च्छयति वृथ्यति कृन्तति ॥ २२४ ॥
चतुर्दश त्रोटयति द्यति च्छेदयतीत्यमी ।
- (६) त्रोटति चुञ्चयति च्छेदे छिद्यते कर्मकर्तृके ॥ २२५ ॥
- (७) भिन्ते विदारयति च भिनत्ति द्यति मुण्डति ।
बिलति स्फोटयति च दृणात्याखण्डयत्यपि ॥ २२६ ॥
मुस्यति च्छिद्रयति च दारयत्यपि भेदने ।
- (८) दहति श्रेषति श्लेषत्यपि प्रोषति चूर्षते ॥ २२७ ॥
तापयत्योषति तपत्यपि प्लुष्यति कुण्डते ।
दाहे कूटयति प्लोषत्यमी (९) तत्र तु गर्हिते ॥ २२८ ॥
दन्दह्यते दन्दहीति दन्दग्भीति पदत्रयम् ।
- (१०) ग्रीचति स्तेनयति च चुरण्यति च रुण्टति ॥ २२९ ॥
स्तेये चोरयति ग्लोचयति कोजति खोजति ।
मुष्णाति लुण्टयति च मूषत्यपहरत्यदः ॥ २३० ॥
आत्मने(११)ऽप्यास्कन्दतीति जर्हतीति बलाद्घ्नौ ।
- (१२) प्रसहत्यात्मनेऽप्येष हठतीति बलात्कृतौ ॥ २३१ ॥
- (१३) धूर्तक्रियायां शठति द्राघते मैङ्गते त्रयम् ।

- (१४) निष्कुणाति च निष्कर्षे निष्कर्षति च तूलति ॥ २३२ ॥
 स्यान्निष्कुलाकरोत्येतदात्मने चा(१५)त्र सव्यथे ।
 ढाडिनष्पत्रासपत्राभ्यां करोति कुरुते परे ॥ २३३ ॥
- (१६) सन्दानयति बध्नाति मूर्धत्यन्दति कीळति ।
 पाशयत्यन्तति जुटति सिनुते च कञ्चते ॥ २३४ ॥
 कचते टक्कयति च योजयत्यपि मव्यति ।
 काञ्चते ग्रन्थयति च सिनाति च सिनोति च ॥ २३५ ॥
 संयच्छत्यात्मने षट् स्युर्नह्यत्यपि दधाति च ।
 युनातीति मवते च बन्धे मवति योजति ॥ २३६ ॥
- (१७) स्तम्भते स्कम्भते स्तम्भे वस्यत्यपि च पीळति ।
 स्तम्भोति प्रतिवध्नाति स्तम्भनाति स्तम्भयत्यपि ॥ २३७ ॥
 स्कम्भोति चैव स्कम्भनाति स्तुम्भोति स्कम्भयत्यपि ।
 स्तुम्भनाति चैव स्कुम्भनाति स्कुम्भोत्येतानि षोडश ॥ २३८ ॥
- (१८) साहसिक्ये प्रकुरुते (१९) दुःखयत्यघयत्यपि ।
 कष्टायते दुष्कृतेऽमी (२०) प्रत्यवैति तु दुष्यति ॥ २३९ ॥
 विघ्ने विहन्त्यन्तरेति प्रत्यूहत्यात्मनेऽप्यदः ।
 विघ्नयत्यन्तरयति विच्छिन्ते विच्छिनत्ति च ॥ २४० ॥
- (२१) * सन्ताने सन्तनोतीति निर्वहत्यात्मने द्वयम् ।
 तथा सत्रयते सन्तानयतीति चतुष्टयम् ॥ २४१ ॥

इति शूद्रचेष्टावर्गः ॥ ५ ॥

इति द्वितीयकाण्डः ॥

* "सन्ततौ" इति पाठान्तरम् ॥

अथ तृतीयकाण्डः ।

प्रकीर्णकसनाद्यन्तनानार्थाव्यात्मनेपदे ।

तदन्यस्मिन् विभागश्च सङ्गृह्यन्तेऽत्र वर्गशः ॥ १ ॥

१. अथ प्रकीर्णकवर्गः ॥

यानि पूर्वमसङ्गत्या नैवाख्यातान्यचक्षत ।

वक्ष्यन्ते तानि वर्गेऽस्मिन् प्रकीर्णारूपे यथास्मृति ॥ २ ॥

(१) विभाति व्युच्छते व्युष्टे प्रभाति विविशत्यपि ।

(२) श्विन्दते श्वेतते त्रीणि स्युः शुक्लत्वेऽवदायति ॥ ३ ॥

(३) रज्यति त्रीणि रजति लोहितायति चात्मने ।

शोणतीति च रज्जिन्नि (४) श्यामत्वे श्यामलायते ॥ ४ ॥

नीलायते नीलति च तथा श्यामायते पदम् ।

(५) भिन्दत्यवयवे भिन्दत्यवयौति सटत्यपि ॥ ५ ॥

(६) सङ्घाते झटति श्रोणत्येवं जटति पूलति ।

गोष्ठते लोष्ठते श्लोणत्यपि अक्षति पिण्डते ॥ ६ ॥

श्लोकते हुण्डते पिण्डयति पूलयतीत्यपि ।

शण्डतेऽथो मुस्तयति स्त्यायत्यश्नोति चाक्षति ॥ ७ ॥

इति प्रकीर्णकवर्गः ॥ १ ॥

२. अथ सनाद्यन्तवर्गः ॥

(१) धातोस्तुमर्थादिच्छायां सनि रूपं बुभूषति ।

शिशिक्षिषत इत्यादि पूर्ववच्चात्मनेपदम् ॥ ८ ॥

(२) सुपो मान्ताव्ययान्यस्मात्कचित्काम्यतिकर्मणः ।

आत्मनस्तु तदिच्छायामर्थे शब्दद्वयं भवेत् ॥ ९ ॥

पुत्रकाम्यति पुत्रीयत्यृक्काम्यत्यृच्यतीति दिक् ।

(३) एवं कर्मण आधारादाचारादुपमार्थकात् ॥ १० ॥

कचित्पुत्रीयति च्छात्रं मञ्चे सौधीयतीति दिक् ।

- (४) उपमानाच्चथा कर्तुराचारार्थे क्यङ्कि क्किपि ॥ ११ ॥
द्वे रूपे भवतो यद्वद्गर्दभोऽऽवायतेऽऽवति ।
- (५) क्यङ्क्योजोऽप्सरसोर्नित्यं पय आदेस्तु वा सलुक ॥ १२ ॥
कन्याऽप्सरायते त्वोजायतेऽहिः कं पयायते ।
पयस्यते * तथाऽन्यस्मात्सलोपादि समूह्यताम् ॥ १३ ॥
- (६) च्वयर्थे भृशादेर्हललोपे † क्यङ्कच्वयन्ताद्भृशायते ।
सुमनायत इत्यादिरूपाण्युह्यानि सर्वतः ॥ १४ ॥
भृशः शश्वत्पद्रेहद्रेहद्रर्चोऽथ दुर्मनाः ।
सुमना उन्मना ओजोऽभिमनाश्चपलः शुचिः ॥ १५ ॥
मन्दरेफन्मद्रभद्रपण्डिताण्डरकण्डराः ।
उत्सुको हरितो नीलः फेनः शीघ्रो भृशादयः ॥ १६ ॥
- (७) तत्रैव डाऽलोहितादेः क्यषि वा चात्मनेपदम् ।
दिग्लोहितायतीत्यादि डाचः पटपटायति ॥ १७ ॥
लोहितजिह्वश्यामाः सुखदुःखे धूमचर्मगर्वाश्च ।
हर्षो मूर्छा निद्रा कृपा च करुणादयोऽप्यवृत्करणात् ॥ १८ ॥
- (८) कष्टात्सत्राच्च कक्षाच्च कृच्छ्राद्बहनतोऽपि च ।
कष्टायते प्रमृतयः पापार्थं क्रमणे क्यङ्कि ॥ १९ ॥
- (९) तं वर्तयति रोमन्थाद्रोमन्थायत इत्यदः ।
- (१०) बाष्पोष्मफेनादुद्गन्ताविदं वाष्पायतेमुखम् ॥ २० ॥
- (११) सुखादेः स्यादनुभवत्यर्थे दुःखायतेमुखाः ।
सुखदुःखास्रकृपणकरुणालीकृतप्रवत् ॥ २१ ॥
कृच्छ्रप्रतीपसोढाः स्युरमी दश सुखादयः ।
- (१२) शब्दादिषु कृतौ शब्दायते वैरायतेमुखाः ॥ २२ ॥

* “तथाऽन्यस्मात्सलोपे वा दिगूह्यताम्” इति पाठान्तरम् ॥

† “क्यङ्कियर्थे भृशायते” इति पाठान्तरम् ॥

- शब्दादयस्तु सूत्रोक्ता वार्तिकोक्ता अटादयः ।
 अटाट्टशीकाकोटाश्च सोटापृष्ठौ च दुर्दिनम् ॥ २३ ॥
 पोटापृष्ठा च सुदिनं नीहारश्चेत्यटादयः ।
 (१३) तपस्यतीत्यादिकं तु प्रायः पूर्वं प्रदर्शितम् ॥ २४ ॥
 (१४) कण्ठ्वादेर्येकि कण्ठ्यत्यात्मनेऽपि हृणीयते ।
 अमूयतीत्यादिकं च प्रायः प्रागेव कीर्तितम् ॥ २५ ॥
 (१५) धातोर्हलादेरेकाचः पौनःपुन्ये मृशे यङि ।
 चैक्रीयतेप्रभृतयो * न मृशार्थे शुभो रुचः ॥ २६ ॥
 (१६) बहुलं लुकि तत्रापि बोभोत्यादिकमृह्यताम् ।
 (१७) सूचिमूत्र्यूर्णुमूत्र्यर्त्य्यशिभ्यश्च यङिष्यते ॥ २७ ॥
 सोसूच्यतेऽट्टाव्यतेऽरार्यत इत्यादिकं ततः ।
 (१८) गत्यर्थेभ्यस्तु कौटिल्ये लुपादेर्भावगर्हणे ॥ २८ ॥
 यङि जङ्गम्यते लोलुप्यत इत्यादिकं भवेत् ।
 (१९) प्रयोजकस्य व्यापारे † धातुमात्राकृतेर्णिचि ॥ २९ ॥
 भावयत्यादि तत्रोह्यं णिचश्चेत्यात्मनेपदम् ।
 (२०) सुषन्ताण्णिचि धात्वर्थे बहुलं भादि चेष्टवत् ॥ ३० ॥
 (२१) तत्करोतीति मुण्डादेः बर्हुं मुण्डयतीति दिक् ।
 (२२) स्थुलादेस्तु तदाचष्टे स्थवयत्पादिकं भवेत् ॥ ३१ ॥
 (२३) सत्यार्थवेदादापुक् च स्यात्सत्यापयतीति दिक् ।
 (२४) श्वेताश्वदश्वतरतो लोपोऽश्वतरयोर्णिचि ॥ ३२ ॥
 गालोडिताहारकयोर्लुप्येते इतकौ तथा ।
 श्वेतयत्यश्वयति गालोडयत्याहरयति ॥ ३३ ॥

* अनेन निषेधेन “भृशं रोचते शोभते इत्यत्र यङ् नेति भाष्यम्” इति विद्वान्तकौमुद्यां दीक्षितोक्तिरपि सङ्गच्छते ॥

† “धातुमात्राकृते णिचि” इति पाठान्तरम् ॥

- (२६) णिच् कृतत्वचवर्णेभ्यस्तं गृह्णात्यर्थ इष्यते ।
 अत्वं च हलिकलयोः स्यात्(२६)न्निध्याने रूपशब्दतः ॥ ३४ ॥
- (२७) विमोके संयमे पाशा(२८)त्तूस्ताद्विहनने भवेत् ।
- (२९) भोजने तन्निवृत्तौ च व्रतशब्दाणिचो विधिः ॥ ३५ ॥
- (३०) परिधाने समाच्छादे वस्त्रा(३१)ल्लोम्नोऽनुमार्जने ।
- (३२) तेनातिक्रामत्यर्थेऽश्नयति हस्तयतीति च ॥ ३६ ॥
- (३३) सेनाशब्दात्तृतीयान्तादाभियाने तु सः ष च ।
- (३४) वीणया उपगाने स्यात् (३५) सन्नाहे वर्मणो भवेत् ॥ ३७ ॥
- (३६) चूर्णादवध्वंसनेऽर्थे (३७) तुलाणिजवक्रोषणे ।
- (३८) श्लोकादुपस्तुतौ (३९) वास्याः परेच्छेदन इष्यते ॥ ३८ ॥
- (४०) णिङ्ङात्तन्निरसने दिग्घस्तयत आदिकम् ।
- (४१) पुच्छादुदसने णिङ् स्यात्पर्यासे व्यसनेऽपि च ॥ ३९ ॥
- (४२) चीवरात्सञ्चये चार्थे परिधाने च णिङ् भवेत् ।
- (४३) भाण्डात्समाचिनोत्यर्थे णिङ् सम्भाण्डयते हि दिक् ॥ ४० ॥
- (४४) निर्दिष्टार्थे कृतस्तस्मादुपसर्गादितोऽपि च ।
 कंसं घातयतीत्यादिसिद्धयेऽन्यो णिजुच्यते ॥ ४१ ॥
 प्रत्यक्षमिव कंसादेः * साधनत्वेन मन्यते ।
 उक्तं हि भर्तृहारिणा महाभाष्यानुसारिणा ॥ ४२ ॥
 शब्दोपहितरूपांश्च बुद्धेर्विषयतां गतान् ।
 प्रत्यक्षमिव कंसादीन् साधनत्वेन मन्यते ॥ ४३ ॥

इति सनाद्यन्तवर्गः ॥ २ ॥

* “साधनत्वाच्च सिध्यति” इति पाठान्तरम् ॥

३. अथ नानार्थवर्गः ॥

अथ नानार्थवर्गात्स्थान्याख्यानालीह कानिचिद् ।
यथामति प्रदर्शयन्ते व्यक्तं भूवाद्यनुक्रमात् ॥ ४४ ॥
गणेऽवधारणात्कापि सूत्रे तेन विशेषणात् ।
काप्यर्थान्तरनिर्देशादनेकार्था हि धातवः ॥ ४५ ॥

अथ भ्वादिगणः ।

- (१) भवतीत्येष सत्तायां प्राप्तिरसम्पत्तिजन्मसु ।
आद्योपलम्भे पर्याप्तौ सामर्थ्ये प्रभवत्ययम् ॥ ४६ ॥
सम्भावनायां माने च साहित्ये सम्भवत्ययम् ।
शक्तिप्राप्त्योर्विभवति, प्राकट्ये व्युद्भवत्यपि ॥ ४७ ॥
- (२) ग्रन्थप्रतिष्ठालिप्सासु गाधते (३) नाथतीति तु ।
याञ्जोपतापैश्वर्येषु (४) तेष्व्वाशिषि च नाथते ॥ ४८ ॥
- (५) स्तवेऽभिवादाने चापि वन्दते (६) भन्दते पुनः ।
सौख्यकल्याणयो(७)र्मोदमदस्वप्नगतिस्तुतीः ॥ ४९ ॥
आह मन्दत इत्येत(८)द्वदते दानधारणे ।
- (९) क्रीडायामूर्दते माने (१०) ङादते ङादशब्दयोः ॥ ५० ॥
- (११) कुन्थति पुन्थति लुन्थति मन्थति मान्थत्यमी पञ्च ।
हिंसासङ्क्लेशनयो(१२)श्चन्दत्याङ्गाददीपनयोः ॥ ५१ ॥
- (१३) गतिमाङ्गल्यशास्त्रेषु सेधति (१४) स्थैर्यहिंसयोः ।
खदत्य(१५)थार्दति गतियाञ्जाहिंसासु सम्मतम् ॥ ५२ ॥
- (१६) कन्दति क्रन्दति क्लन्दत्याह्वाने रोदने त्रयम् ।
- (१७) द्रेकते ध्रेकते शब्दोत्साहयो(१८)श्चकते पुनः ॥ ५३ ॥
तृप्तौ च प्रतिघाते च (१९) गत्याक्षेपे तु मङ्गते ।
कैतवे (२०) द्राघते त्वेतत्सामर्थ्यायामयोर्मतम् ॥ ५४ ॥
- (२१) गतौ लङ्घत इत्येतन्निवृत्तौ भोजनस्य च ।

- (२२) शोषणे चालमर्थे च राखत्योखति लाखति ॥ ५५ ॥
 द्राखति ध्राखतीत्येते (२३) गतौ त्वङ्गति कम्पने ।
- (२४) मञ्चते धारणोक्त्रायपूजनेष्व(२५)थ कञ्चते ॥ ५६ ॥
 दीप्तिबन्धनयो(२६)र्गत्यामीजते कुत्सनेऽपि च ।
- (२७) * श्वाठयमेदनदम्भेषु मुञ्चते मचते पदम् ॥ ५७ ॥
- (२८) स्थानार्जनोपार्जनगतिष्वृजेः स्यादर्जते पदम् ।
- (२९) स्यात्सम्पर्चनकौटिल्यप्रतिष्ठम्भविलेखने ॥ ५८ ॥
 तारे शब्दे काचतीति (३०) याञ्जागत्योस्तथाऽञ्चते ।
- (३१) तयोश्च पूजने चाञ्चत्य(३२)जति क्षेपणे गतौ ॥ ५९ ॥
- (३३) कौटिल्याल्पीभवनयोः कुञ्चति कुञ्चतीत्युभे ।
- (३४) मूर्च्छत्येष समुच्छ्राये मोहे स्यात् (३५) खर्जतीति तु ॥ ६० ॥
 व्यथने पूजने (३६) हिंसात्राणयोस्तुञ्जतीत्ययम् ।
- (३७) शब्दे गजति मादे च (३८) हिण्डतेऽनादरे गतौ ॥ ६१ ॥
- (३९) अतिक्रमे च हिंसायामदृते (४०) मुण्ठते शुचौ ।
 पलायने च (४१) कटति वर्षाविरणयोर्गतौ ॥ ६२ ॥
- (४२) शटत्ययं विशरणे गतौ रुज्यवसादने ।
- (४३) बाल्ये च परिभाषायां लटतीत्य(४४)थ पेटति ॥ ६३ ॥
 शब्दसङ्घातयो(४५)र्पादे निवासे च मठत्यदः ।
- (४६) हठतीति बलात्कारे प्लुतौ शङ्कन्दनेऽपि च ॥ ६४ ॥
- (४७) हिंसासङ्केशयोः पेटत्य(४८)थो शठति कैतवे ।
 तयोश्चा(४९)थो लुण्ठतीति गतावालस्य एव च ॥ ६५ ॥
- (५०) तेपते क्षरणे कम्पे (५१) ग्लेपते दैन्यकम्पयोः ।
- (५२) अवसंसृप्ते प्रगादे च संसृते (५३) लम्बते पुनः ॥ ६६ ॥
 शब्दे चावसंसृप्ते च (५४) मानसे च जपत्ययम् ।

* “शाठ्यमोचनदम्भेषु मुञ्चते शशपोरिदम्” इति पाठान्तरम् ॥

(५५) हिंसाभाषणयोः शोभत्य(५६)त्र दीप्तौ च शुम्भति ॥ ६७ ॥

(५७) शब्दे रणति गत्यां तु घटादावेष पठयते ।

(५८) पैणति प्रेरणाऽऽश्लेषगमनेषु पदं त्रिषु ॥ ६८ ॥

(५९) लौहित्ये शोणति गतौ (६०) सम्भक्तौ वनति ध्वनौ ।

(६१) दीप्तिकान्तिगतिष्विष्टं त्रिष्वर्थेषु कनत्यदः ॥ ६९ ॥

(६२) गतौ च शब्दसम्भक्त्योरमतीति प्रयुज्यते ।

(६३) क्रमते क्रम्यते स्यातां तायनोत्साहवृत्तिषु ॥ ७० ॥

(६४) नयते रक्षणे गत्यां (६५) दयते तु तयोरपि ।

आदानदानहिंसासु (६६) वनूयते क्लेशशब्दयोः ॥ ७१ ॥

(६७) पूयते स्याद्विशरणे दुर्गन्धे चा(६८)थ तायते ।

पालने स्फोततायाश्च (६९) प्रेप्सागत्योश्च हर्यति ॥ ७२ ॥

(७०) भ्रंशेऽदने गलति च (७१) शब्दसङ्ख्यानयोर्द्वयोः ।

कलते (७२) शलते त्वेष चलने संवृतावपि ॥ ७३ ॥

(७३) भलते भल्लते हिंसादानयोः परिभाषणे ।

(७४) चलने सञ्चये चोक्तः खलतीति (७५) फलत्यदः ॥ ७४ ॥

आदितश्चेद्विशरणे निष्पत्तौ स्यादनादितः ।

(७६) अलतेऽलति भूषायां पर्याप्तौ वारणे द्वयम् ॥ ७५ ॥

(७७) गतौ जग्यौ च चरति (७८) सङ्घाते रुजि शूलति ।

(७९) हिंसाकरणयोः कृष्वेः कृणोति प्रापणेऽपि च ॥ ७६ ॥

(८०) पराभिभूतावुत्कर्षे जयत्यन्ते त्वकर्मकः ।

(८१) स्वाम्यर्थदानावगतिप्रवेशयाच्चागतीच्छाश्रुतितृप्त्यवाप्तीः ७७

आलिङ्गरक्षाद्युतिभागवृद्धिहिंसाक्रियाश्चावतिरेष वक्ति ।

(८२) धुक्षते धिक्षते सन्दीपनक्लेशनजीवने ॥ ७८ ॥

(८३) हिंसाविश्राणनगतिष्वीषने स्यात् (८४) दक्षते ।

शैग्रयवृद्धयोर्घटादौ तु तदेव गतिहिंसयोः ॥ ७९ ॥

- (८५) स्यान्मौण्ड्येऽयोपनयनव्रतादेशेषु दीक्षते ।
 (८६) जिज्ञासने च विद्याया ग्रहणे चापि शिक्षते ॥ ८० ॥
 (८७) कासते कफजे शब्दे दीप्तौ चायं प्रयोगतः ।
 (८८) द्राङ्कति ध्राङ्कति ध्वाङ्कनीच्छायां घोरवाशिते ॥ ८१ ॥
 (८९) अक्षत्यक्ष्णोति सङ्घाते व्याप्तावप्य(९०)थ मर्षति ।
 सहने सेचने (९१) श्लेषक्रीडयोर्लमनीत्यदः ॥ ८२ ॥
 (९२) जर्जति द्वे चर्चति सन्तर्जने परिभाषणे ।
 (९३) उरसा गमने दाने वृद्धावपि च मोहने ॥ ८३ ॥
 (९४) क्ष्वेदते स्नेहने मोक्षे (९५) दीप्तौ स्वादे च रोचते ।
 (९६) प्रमादे संसते चावस्रपने ध्वंमने गर्तौ ॥ ८४ ॥
 (९७) क्षञ्जते दानगतयोः स्याद् (९८) व्यथने चलने भये ।
 (९९) कम्पे विलसने चार्थे कम्पते चलीत्यम् ॥ ८५ ॥
 (१००) हलतीति पदं गत्यां तदेव चलने मितम् ।
 (१०१) हर्षग्लेपनयोर्मिच्वान्मदेर्मदयतीति णौ ॥ ८६ ॥
 (१०२) बलतीत्येष धान्यस्यावरोधे प्राणनेऽपि च ।
 (१०३) बन्धुक्रियायां संस्त्याने कोलतीत्य(१०४)थ ढोलति ॥ ८७ ॥
 स्याद्धिसामंवरणयोः (१०५) क्रोशत्याहानरोदने ।
 (१०६) सीदति स्याद्विशरणे गतावप्यवसादनं ॥ ८८ ॥
 (१०७) सम्पर्चने तु कौटिल्ये प्रतिष्ठम्भे विलेखने ।
 तारे शब्दे कोचतीनि ज्वलादेरितरस्य च ॥ ८९ ॥
 (१०८) मिथ्याज्ञानेऽनवस्थाने भ्रमति भ्राम्यतीत्युभे ।
 * स्त्यायतेः प्रागात्मनेऽपि(१०९)गतिशुद्ध्योस्तु धावति ९०

* इत उत्तरं (१२६) स्त्यायतेः प्राग्वक्ष्यमाणा धातव आत्मनेपदेऽपि भवन्ती-
 त्यर्थः ॥

- (११०) पदं भूषणपर्याप्तिवारणेष्वलतीत्यदः ।
 (१११) दीप्त्यादानगतिष्विष्टमसतीत्य(११२)थ चीवति ॥ ९१ ॥
 स्यादादाने संवरणेऽप्य(११३)थ हिंसनमेधयोः ।
 मेदत्येत(११४)न्मेधति तु सङ्गमे च तयोरपि ॥ ९२ ॥
 (११५) कुत्सायां सन्निकर्षे च नेदतीत्य(११६)थ वेणति ।
 चिन्तानिशासनगतिवादित्रग्रहबुद्धिषु ॥ ९३ ॥
 (११७) निशामनेऽर्चने चायत्य(११८)थ स्पशति बाधने ।
 स्पर्शने(११९)वहतीत्येतत्स्यन्दने प्रापणे घृतौ ॥ ९४ ॥
 (१२०) झषत्यादानसंवृत्योः हिंसायां चेन्न चात्मने ।
 (१२१) यजतीति तु देवार्चादानसङ्गतिकर्मसु ॥ ९५ ॥
 (१२२) ह्वयति स्पर्धने शब्दे (१२३) वपत्युप्तौ च मुण्डने ।
 (१२४) दाने निरसने दीप्तावप्यवास्वेषतीत्यदः ॥ ९६ ॥
 (१२५) शब्दसङ्घातयोर्धात्वोः स्त्यायत्य(१२६)थ धमत्यदः ।
 कृशानुफूत्कृतौ शब्दे(१२७)ऽप्युपतापे स्वरत्यपि ॥ ९७ ॥
 (१२८) ऋच्छेर्गतीन्द्रियलयमूर्तिभात्रेषु ऋच्छति ।
 ऋच्छादेशे तदेवार्तेः शिति स्यात्प्रापणे गतौ ॥ ९८ ॥
 (१२९) सवतीति पदं धात्वोः प्रसवैश्वर्ययोर्गतौ ।
 (१३०) प्लवे तरत्युत्तरणे (१३१) स्कन्दतीति तु शोषणे ॥ ९९ ॥
 गत्या(१३२)मथो नमत्येतन्नमस्कारेऽपि शब्दने ।
 (१३३) सेवने सचते तद्वत्समवाये सचत्यपि ॥ १०० ॥
 (१३४) वदते तूक्तिविषयभासनोत्साहवृत्तिषु ।
 (१३५) सहतेऽभिभवे क्षान्तौ गतिवृद्धयोः श्वयत्ययम् ॥ १०१ ॥
 (१३६) पवते रक्षणादौ च सोमस्य मरुतो गतौ ।
 (१३७) निर्णेतृत्वेन भजने तिष्ठने स्वप्रकाशने ॥ १०२ ॥
 (१३८) देवार्चासङ्गतिकृतिमैत्रीषु पथिकर्तृके ।

धात्वर्थे * मन्त्रकरणेऽकर्मके चोपतिष्ठते ॥ १०३ ॥

परस्मैपदमन्यत्र लिप्सयोपस्थितौ न वा ।

इति भ्वादिगणः ।

अथादादिगणः ।

(१३९) गतिगन्धनयोर्वाति (१४०) हन्तीति गतिहिंसयोः ॥१०४॥

(१४१) ग्रहणेऽप्युपहन्त्येतदशुचीकरणे ? ऽपि च ।

(१४२) वेतीति कान्तिगमनप्रजनासनखादने ॥ १०५ ॥

(१४३) गतिशासनयोः कस्त (१४४) ईर्ते तु गतिकम्पयोः ।

(१४५) ईर्ते † स्तुतौ गतिनायां याज्ञपरेणभोजने ? ॥ १०६ ॥

(१४६) व्यक्तवाचि भवेच्छष्टे दृष्टौ (१४७) यौति तु मिश्रणे ।

अमिश्रणेऽपि (१४८) सौतीति प्रसवैश्वर्ययोर्षतम् ॥१०७॥

(१४९) ज्ञानविश्वासयोः प्रत्येत्य (१५०) ध्येत्यधिगमे स्मृतौ ।

(१५१) भक्षे जक्षिति हसने (१५२) दीधीते भासि देवने ॥१०८॥

(१५३) वेवीते वेति तुल्यार्थश्छान्दसात्रिति भाष्यकृत् ।

(१५४) तवीति तौति वृद्ध्यर्थे हिंसायां पूरणे गतौ ॥ १०९ ॥

इत्यदादिगणः ।

अथ जुहोत्यादिगणः ।

(१५५) जुहोति हविरासेके दानेऽप्येके (१५६) पिपतिं तु ।

पालने पूरणे (१५७) दीप्तौ क्षरणार्थे जिघर्त्यदः ॥ ११० ॥

(१५८) बभस्ति भर्त्सने दीप्तौ (१५९) मिमीते मानशब्दयोः ।

(१६०) नेनेक्ति पोषणे शौचे (१६१) विभर्ति धृतिपोषयोः ॥१११॥

तयोर्दधाति दाने चाभिदधात्युक्तिबन्धयोः ।

श्रद्धधाति तु विस्त्रम्भस्पृहयोः पञ्च चात्मने ॥ ११२ ॥

इति जुहोत्यादिगणः ।

* “मन्त्रणे चार्थे” इति पाठान्तरम् ॥

† “स्तुतौ वर्धनायां याच्या प्रेरणपूरणे” इति पाठान्तरम् ॥

अथ दिवादिगणः ।

(१६२) विजिगीषागतिक्रीडाव्यवहारश्रुतिस्तुतीः ।

दीव्यतीत्याह (१६३) गत्यां तु शोषणे स्त्रीव्यतीत्यदः ॥ ११३ ॥

(१६४) क्रस्यति हरणं दीप्तौ (१६५) व्रीडतीत्येष चोदने ।

लज्जायां चा(१६६)थ हिंसायां त्वरणे चापि तूर्यते ॥ ११४ ॥

(१६७) धूर्यते गूर्यते चोभे गतिर्हिंसनयोर्मते ।

(१६८) हिंसायां च वयोहानौ घूर्यते जूर्यते पदे ॥ ११५ ॥

(१६९) हिंसायां शूर्यते स्तम्भेऽप्य(१७०)थ संराद्धिर्हिंसयोः ।

रधयत्यु(१७१)पक्रमज्ञानस्वीकारे प्रतिपद्यते ॥ ११६ ॥

(१७२) * विक्लितिक्षणवृद्ध्यादौ राधयत्येतदकर्मकम् ।

(१७३) हर्षणे मोचनं दृष्यत्य(१७४)थ ग्लानौ च ताम्यति ॥ ११७ ॥

काङ्क्षायामपि (१७५) खेदे तु श्राम्यत्येष तपस्यपि ।

(१७६) मोचनं क्षिप्रयति स्नेहे (१७७) गात्रस्थौल्येऽपि मेद्यति ॥ ११८ ॥

इति दिवादिगणः ।

अथ स्वादिगणः ।

(१७८) पीडने मन्यने स्नाने सन्धानेऽभिषुणोत्यदः ।

आत्मनेऽप्य(१७९)थ वृद्धौ च हिनोतीति गतावपि ॥ ११९ ॥

(१८०) सङ्घाते चाश्रुते व्याप्तौ (१८१) स्पृणोति प्रीतिपालने ।

इति स्वादिगणः ।

अथ तुदादिगणः ।

(१८२) जुषते सेवने प्रीतौ (१८३) विजते चलने भये ॥ १२० ॥

(१८४) युद्धनिन्दादानहिंसाकथनेषु रिफत्यदः ।

(१८५) शब्दोपकृत्योः कुणति (१८६) चृतति ग्रन्थर्हिंसयोः १२१

(१८७) गतिकौटिल्यर्हिंसासु द्रुणतीत्य(१८८)थ खण्डने ।

* "विक्लितिक्षणवृद्ध्यादौ, विपाकक्षणवृद्ध्यादौ" इति पाठान्तरे ॥

- छेदे खुरति (१८९) भीमार्थशब्दयोर्घुरतीत्यदः ॥ १२२ ॥
 (१९०) ऐश्वर्यदीप्तयोः सुरति (१९१) किलति श्वैत्यखेलयोः ।
 (१९२) इलति प्रेरणे स्वप्नेऽप्य(१९३)थाक्षेपप्रमर्दयोः ॥ १२३ ॥
 मुटत्य(१९४) थ कुडत्येतद्दालये च घमने मतम् ।
 (१९५) निवासगत्योः क्षियति (१९६) गतौ स्थैर्ये ध्रुवत्यदः ॥ १२४ ॥

इति तुदादिगणः ।

अथ रुधादिगणः ।

- (१९७) दीप्तिदेवनयोश्छृन्ते छृणत्तीति (१९८) तृणस्यदः ।
 तृन्ते हिंसानादरयो(१९९)र्विनक्ति चलने भये ॥ १२५ ॥
 (२००) अनक्ति अक्षणगतिकान्तिव्यक्तिषु कीर्तितम् ।

इति रुधादिगणः ।

अथ तनादिगणः ।

- (२०१) साहामिक्यप्रकथनोपयोगेषु च सेवने ॥ १२६ ॥
 पदं प्रकुरुते(२०२)ऽथाधिकुरुतेऽभिभवे तथा ।
 क्षान्तौ (२०३) विकुरुते शब्दकर्मकेऽर्थेऽप्यकर्मकः ॥ १२७ ॥
 (२०४) ऊर्जुर्यूररीभ्यश्च करोति कुरुते पदे ।
 विस्ताराङ्गीकरणयोः (२०५) प्रतियन्त्रे तु वैकृते ॥ १२८ ॥
 उपस्कुरुत इत्येतद्वाक्याध्याहारयोरपि ।
 (२०६) हृष्टभक्षार्थिनीडार्थिविहङ्गमचतुष्पदाम् ॥ १२९ ॥
 आलेखनेऽपस्कुरुत आत्मनेपदमुद्बिधेः ।

इति तनादिगणः ।

अथ क्रयादिगणः ।

- (२०७) कान्तितर्पणयोः प्रीणात्य(२०८)थ श्रीणाति मिश्रणे ॥ १३० ॥
 पाके चा(२०९)थ पृणातीति पाळने पूरणेऽपि च ।
 (२१०) अश्राति प्रतिहर्षेऽपि मोचने चा(२११)थ पूरणे ॥ १३१ ॥

प्लुणाति द्वे च प्लुणाति मोचने स्नेहने त्रिषु ।

(२१२) गृह्णात्येतदुपादाने ज्ञाने गृह्णीत इत्यपि ॥ १३२ ॥

(२१३) अवष्टभ्नात्यवष्टभ्नात्यन्तिकालम्बनार्थकौ ।

इति क्रयादिगणः ।

अथ चुरादिगणः ।

(२१४) दर्शनाङ्कनयोर्लक्षयत्य(२१५)थोर्जयतीति तु ॥ १३३ ॥

बलमाणनयोः (२१६) कुट्टयति * छेदनभर्त्सने ।

(२१७) गत्यसंस्कारयोः शाठयति श्वठयति द्वयम् ॥ १३४ ॥

(२१८) भाषार्हिषाबलादाननिकेतेषु च पञ्चसु ।

पदं तुञ्जयतीत्याह तथा पिञ्जयतीत्यपि ॥ १३५ ॥

(२१९) मण्डयत्येष भूषायां हर्षे पुस्तयतीत्यपि ।

(२२०) स्यादादरानादरयोस्तथा बुस्तयतीत्यदः ॥ १३६ ॥

(२२१) मार्गसंस्कारगत्योः स्याद्वाजयत्येतदर्थयोः ।

(२२२) ज्ञापने मारणादौ च ज्ञपयत्येतदीरितम् ॥ १३७ ॥

(२२३) छेदने पूरणे चापि वर्धयत्येतदर्थयोः ।

(२२४) संश्लेषणे च ग्रहणे पदं स्पाशयते भवेत् ॥ १३८ ॥

(२२५) चेतनायां वेदयते तथाऽऽख्याने विवासने ।

(२२६) निकारे चाप्युपस्कारे यातयत्येतदीरितम् ॥ १३९ ॥

(२२७) निर्यातयति वीरस्य शुद्धौ न्यासार्पणे हृतौ ।

(२२८) छेदने स्नेहने चापि हरणे वासयत्यदः ॥ १४० ॥

(२२९) सम्पर्वने मोहने च रेचयत्यपि रेचति ।

(२३०) श्रद्धायां चोपकरणे तानयत्युपतापने ॥ १४१ ॥

(२३१) शौचालङ्कारयोर्मार्जयति मार्जति चेरितम् ।

(२३२) लवने क्षालने चार्थे स्यात्पल्लूलयतीत्यदः ॥ १४२ ॥

* “छेदे च कुहने” इति पाठान्तरम् ॥

(२३३) वर्णक्रियायां विस्तारे गुणोक्तौ वर्णयत्यदः ।

इति सुरादिगणः ।

अथ नामधातवः ।

(२३४) ऋतीयते धिग्घृणयोः (२३५) पूजावृद्धयोर्महीयते ॥१४३॥

(२३६) भोजने तन्निवृत्तौ च पदं व्रतयतीत्यदः ।

इति नामधातवः ।

अथ कण्ठवादयः ।

(२३७) रोषे च * वैमनस्ये च मन्तूयति पदं विदुः ॥ १४४ ॥

(२३८) माधुर्यपूजयोर्वल्गूयति (२३९) स्यात्तु हृणीयते ।

रोषमन्दाक्षयोः (२४०) स्वप्ने धौत्ये लब्ध्यति लोच्यति १४५

इति कण्ठवादयः ।

इति नानार्थवर्गः ॥ ३ ॥

४. अथारमनेपदपरस्मैपदवर्गः ॥

(१) भावे कर्मणि सर्वस्माद्धातोः स्यादात्मनेपदम् ।

ङिभ्यस्तथाऽनुदात्तेद्भ्यो भूयतेऽप्यायतेऽयते ॥ १४६ ॥

(२) क्रियाव्यतिहृतौ तद्व्यतिस्ते व्यतिषिञ्चते ।

(३) शब्दार्थहसावहृत्गतिर्हिसार्थकान्न तत् ॥ १४७ ॥

व्यतिभ्यां जल्पति हसत्येति हन्तीत्यमूर्दिशः ।

नात्र सम्प्रवहन्ते सम्प्रहरन्ते निषेधनम् ॥ १४८ ॥

(४) परस्परेतरान्योन्योपपदान्नात्मनेपदम् ।

अन्योन्यस्य व्यतिलुनन्त्येषा दिङ् (५) निपरादिशोः ॥ १४९ ॥

* “वै मत्सरे” इति पाठान्तरम् ॥

- (६) परिह्यवेभ्यः क्रीणाते(७)र्जयतेर्विपरापरात् ।
 (८) आङ्गो दाजो विकामस्वास्यप्रसारणयोर्न हि ॥ १५० ॥
 (९) गमेः क्षमायां णेराङि नुपृच्छयोः (१०) क्रीडनेरनोः ।
 पर्याङ्भ्याञ्च(११)समोऽकूजे(१२)र्जिज्ञाम्नायां शकेः सनः १५१
 (१३) अपस्किरो(१४)ऽथो * हरतेर्गतिताच्छौल्य (१५) आशिषि ।
 नाथः(१६)शपेस्तु शपयं ७ स्थो निर्णीतो प्रकाशने १५२
 प्रतिज्ञायामावसंविप्रा(१७)दुहोऽर्ध्वचष्टने ।
 (१९) † देवार्चामङ्गनिकृतिमैत्रीषु पथिर्तुके ॥ १५३ ॥
 धात्वर्थे मन्त्रकरणेऽर्ध्वकौ चो पूर्वकात् ।
 वा लिप्सायां(२०) समः प्रि अगम्यृच्छिस्पृश्रुवेत्तितः॥१५४॥
 दृशोऽर्नेश्चाकर्मके च (२१) आङ्पूर्वाभ्यां यमेर्हनः ।
 (२२) उद्विभ्यां तपतेः स्वाङ्गकर्मके भ्योऽप्य(२३)थास्यतेः ॥ १५५ ॥
 ऊहश्च सोपसर्गाद्वा (२४) ह्यो निसंव्युपपूर्वकात् ।
 (२५) आङ्स्तु स्पर्धने (२६) लुचनावक्षेपणमेवने ॥ १५६ ॥
 प्रतियत्ने प्रकथनोपयोगे साधने कृजः
 (२७) अघेः प्रसहते (२८) वेस्तु शब्दकर्मण्यकर्मकात् ॥ १५७ ॥
 (२९) पूजाचार्यकृतिज्ञानसञ्जनेषु मृतौ व्यथे ।
 नीजो वेगणने ३०) कर्तृस्थिते चामूर्त्तकर्मणि ॥ १५८ ॥
 (३१) वृत्त्यु साहस्रफातनासु क्रमे(३२)स्तद्वत्परोपयोः ।
 (३३) ज्योत्स्नद्वयमेव आङ्गो (३४) वेः पादविहृतार्थकात् ॥ १५९ ॥
 (३५) आरम्भणार्थे प्रोपाभ्यां (३६) विभाषाऽनुपमर्गकात् ।
 (३७) अपह्ववेऽकर्मकाच्च ज्ञो(३८)ऽनाध्याने प्रतेः समः ॥ १६० ॥

* “हरतेर्गतिकौटिल्य” इति पाठान्तरम् ॥

† “देवार्चामङ्गनिकृतिमैत्रीषु” इति पाठान्तरम् ॥

- (३९) यत्रोपसान्त्वनज्ञानासनेषूपनिमन्त्रणे ।
 विमतौ चापि वदतेः (४०) समनुभ्यां त्वकर्मकात् ॥१६१॥
- (४१) व्यक्तवाचां सहोक्तौ च (४२) विप्रलापे विभाषया ॥१६२॥
- (४३) सृजेः श्रद्धावति श्यंश्च यथा मालां हि सृज्यते ।
- (४४) ग्रोऽवात् (४५) समः प्रतिज्ञाने (४६) चरेरुदि सकर्मकात् १६३॥
- (४७) समस्तृतीयायुक्तात् (४८) स्वीकरणे तूपयच्छते ।
- (४९) तृतीयाचेच्चतुर्थ्यर्थे दाणः (५०) शिति शदे (५१) मृङ्गः १६४
 लुङ्लिङोश्च (५२) कृञि प्राग्वदामो यस्तु प्रयुज्यते ।
- (५३) * सनो ज्ञाश्रुस्मृदृशिभ्यो नानोज्ञ आङ्प्रतेः श्रुवः ॥ १६५ ॥
- (५४) अयज्ञपात्रेषु युजेरजाद्यन्तोपसर्गतः ।
- (५५) समः क्षणाते (५६) रनवने भुजेरपि च (५७) णेरणौ ॥ १६६ ॥
 यत्कर्म णौ स कर्ता चेद्भवेदाध्यानवर्जिते ।
 यथाऽऽरोहयते हस्ती स्त्रयं दर्शयते नृपः ॥ १६७ ॥
- (५८) भीस्म्योः प्रयोजकाङ्गीतिस्मययो (५९) र्वश्चतेर्गृध्रः ।
 प्रलम्भने (६०) लिथः पूजान्यक्कृत्योर्वश्चनेऽपि च ॥ १६८ ॥
- (६१) मिथ्याशब्दोषपदतः पौनःपुन्ये कृञो णिचः ।
- (६२) फले च कर्त्रभिप्राये स्वरितेतो जितो णिचः ॥ १६९ ॥
 पचते कुरुते स्नानं कटं कारयते यथा ।
 चुरादेरपि लक्ष्यैः स्वरितेचमनार्षकम् ॥ १७० ॥
- (६३) अपाद्रदः (६४) समाङ्ङुद्ग्यो यमेरग्रन्थगोचरे ।
- (६५) ज्ञश्चोपसर्गरहिताच्छब्दान्तरगतौ तु वा ॥ १७१ ॥
 णिजर्थे च यजेर्नित्यं सामान्योक्तौ न तत् स्मृतम् ।
 यथा धरित्रीं दुदुहुः (६६) कृञोऽप्यनुपरापरात् ॥ १७२ ॥

* "सनश्च स्मृदृशिभ्यामनोज्ञो ऽराङ्प्रतेः" दशिभ्यां च नानोज्ञेना

(६७) क्षिपोऽभिप्रत्यातिभ्यः (६८) प्राद्वहे(६९)र्मृषिवहोः परेः ।

(७०)व्याङ्परिभ्यो रम(७१) * उपा(७२)द्विभाषा चेदकर्मकः १७३

(७३) आहारचलनार्था ये गण्यन्ते ये त्वकर्मकाः ।

चित्तवत्कर्तृकास्तद्वत्तोषयत्येष पार्थिवम् ॥ १७४ ॥

(७४) प्रद्रुमूरुबुधजनयुधेङ्नाशिभ्यश्च णिचो यतः ।

(७५) न पादम्याङ्ग्यमाङ्ग्यसपरिमुहूरुचिवद्वसः ॥ १७५ ॥

नृतिघेट्पिघतिभ्यश्च (७६) क्यषन्तात्तु विभाषया ।

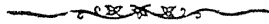
(७७)द्युतादेर्लुङि (७८) वृद्ध्यः स्यसन्नो(७९)र्लुङि च कल्पतेः ॥ १७६ ॥

परस्मैपद(८०)मन्यस्मात्तथा शिष्टप्रयोगतः ॥ १७७ ॥

इत्यात्मनेपदपरस्मैपदवर्गः ॥ ४ ॥

इति तृतीयकाण्डः ।

इति भट्टमल्लविरचिताऽऽख्यातचन्द्रिका समाप्ता ॥

* 'उपात्' इति योगविभागो 'विभाषे'त्यनेन 'उप'मात्रस्यैव सम्बन्धार्थस्तेन 'उप' पूर्वकादेव रमेरकर्मकात् विभाषापरस्मैपदं न तु व्याङ्परिभ्योऽपि । एतच्च 'व्याङ्परिभ्यो रमः' "उपाच्च" "विभाषाऽकर्मकात्" (पा० सू० १।३।८३-८५) इति पाणिनियोगविभागपर्यालोचनपुरःसरमेवेति बोध्यम् ॥

आख्यातचन्द्रिकायाः पर्याय-सूची ।

पर्यायाः	काण्डाः वर्गाः पर्यायाः	पर्यायाः	काण्डाः वर्गाः पर्यायाः	पर्यायाः	काण्डाः वर्गाः पर्यायाः
अ		अटाट्यते	२।३।३९	अधिरोहति	२।३।२७
अंहते	२।३।३२	”	३।२।१७	अधिवसति	२।३।२७
अकति	२।३।३५	अट्टति	२।३।५५	अधिशेते	२।३।२७
अक्षति	२।३।६१	अट्टते	३।३।३९	अधीते	१।४।२
”	३।१।६	अट्टयति	१।३।१०	अध्यक्षयति	१।२।१६
”	३।३।८९	”	२।३।५५	अध्यक्षीकरोति	१।२।१६
अक्ष्णोति	२।३।६१	अडति	२।३।६३	अध्यवस्यति	१।२।१४
”	३।३।८९	अडुति	२।३।५७	अध्यापयति	१।४।३
अगति	३।३।३५	अणति	१।५।१	अध्यास्ते	२।३।२७
अघयति	२।५।१९	अणठते	२।३।३२	अध्येति	१।२।१९
अङ्गपालयति	२।१।४४	अतति	२।३।३९	”	३।३।२५०
अङ्गति	२।३।३२	अतिक्रामति	२।३।५५	अनाक्ते	३।३।२००
{ अङ्गीकरोति	१।२।२८	अतिक्राम्यति	२।३।५५	अनिति	१।१।५
{ अङ्गीकुरुते		अतिचरति	२।३।५५	अनुकम्पते	१।३।१४
अङ्गते	२।३।३२	{ अतिदधाति	२।४।२८	{ अनुकरोति	
अजति	२।३।३२	{ अतिधत्ते	२।३।६९	{ अनुकुरुते	२।१।१९
”	३।३।३२	अतिशेते	२।३।६९	अनुक्रोडते	२।१।१७
अञ्चति	१।२।२	{ अतिसन्दधाति	१।३।१०	अनुक्रोशति	१।३।१४
”	२।३।३२	{ अतिसन्धत्ते	२।२।११	अनुगृणाति	१।४।२४
”	२।४।३१	अतिसृजति	२।१।२६	{ अनुगृह्णाति	
”	३।३।३१	अत्ति	२।१।२६	{ अनुगृह्णीते	१।३।१४
{ अञ्चति	२।२।६	{ अधःकरोति	१।३।३०	अनुतपति	१।३।१६
{ अञ्चते		{ अधःकुरुते	१।३।१९	अनुतिष्ठति	२।१।४
अञ्चते	२।३।३२	अधिकुरुते	१।३।१९	{ अनुनयति ।	
”	३।३।३०	”	२।३।६८	{ अनुनयते	१।४।३९
अञ्चयति	२।२।६	”	३।३।२०२	अनुपालयति	२।३।१८
”	२।३।६९	अधिक्रामति	२।३।२७	अनुभवति	१।२।१६
अटति	२।३।३२	अधितिष्ठति	२।३।२७		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
आचामति	२११२४	आमृशति	१२१३२	आसीदति	२३१६९
"	२१२४	आच्छेडयति	११४१९	आसेधति	२३१६७
{ आचिनोति	२३१६१	{ आयच्छति	२३१६७	आस्कन्दति	२११११
{ आचिनुते		{ आयच्छते		आस्तिष्नुते	२३१६७
आज्ञापयति	२३१९	आयतते	२३१६	आस्त	१११४
आच्छति	२३१६७	आरमति	११११७	"	२११३६
आतङ्कति	१११६	आराधयति	१३३३	आस्फालयति	२३१७७
आतञ्जति	२४१४०	"	२२२६	आस्वादयति	१२१३३
आतनोति	१४१२८	आराञ्जोति	२२२६	आहते	२३१७७
{ आतालीकरोति	२३१८३	आरोहति	२३१२७	आहन्ति	२४१२४
{ आतालीकुरुते		आरोहयते (हस्ती)	३३१६७	{ आहरति	२४१४४
आतिष्ठते	१२१२७	{ आर्द्राकरोति	२४१२०	{ आहरते	
{ आदधाति	२११२	{ आर्द्राकुरुते		१४११	आह्लादते
{ अधत्ते		आलपति	१४११		आह्वयति
{ आदयति	२१२२०	आलभते	१२१३२	इ	
{ आदयते		"	२३१८३	इङ्गति	२३१३२
{ आदिशति	२३१९	आलम्बयति	२४१४१	इच्छति	१३११
{ आदिशते		आलिङ्गति	२११४४	इन्दति	२३११
आद्रियते	२१२७	आलोकते	१२१२९	इन्धे	२४१४७
आध्यायति	१२१२०	आलोकयति	१२१२९	इन्वति	२३१६१
आनन्दति	१३१६	आवर्जयति	२३१४	हयति	२३१३२
{ आनयति	२४१४४	{ आवहति	२११२	हलति	३३१९२
{ आनयते		{ आवहते		इष्यति	२३१३२, ६३
आनुते	११११२	आविरस्ति	१२११	ईक्षते	१२१२१, २९
आपयति	२३११६	आविर्भवति	१२११	"	१४१३६
आपूर्यते	११११८	आविष्करोति	१४१२९	ईषति	२३१३२
आपृच्छते	१४१३४	{ आवृणोति	२३१२८	ईजते	२३१३२
आप्यायते	११११८	{ आवृणुते		"	३३१२६
आप्याययति	२१२२१	आशंसते	१३११	ईष्टे	१४११८
आप्रषते	२३१६४	आशास्ते	१३११	"	३३१४६
आप्लवते	२१२२	"	१४१२६	ईप्सति	१३११
आमनति	१४१२	आशृणोति	१२१२७	ईयते	२३१३२
आमन्त्रयते	२१२१७	आश्यायते	२४१९	ईरति	२३११२
आमयति	२११६९	आश्लिष्यति	२११४४	ईरयति	२३११२
"	२३१८६	आश्वसति	१२११२	ईश्वर्यति	१३१६
{ आमुञ्चति	२१११३	आसजति	२४१४१	ईतं	२३१३२, ७६
{ आमुञ्चते					

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
ईतं	३।३।१४४	उत्तरति	२।४।४३	{ उद्यच्छति	२।३।६३
ईर्ष्यति	१।३।५	उत्तरयति	१।४।३६	{ उद्यच्छते	१।३।१९
ईषति	२।४।१३	उत्तिष्ठति	२।१।३७	उद्यति	१।३।३
"	२।३।८३	उत्तिष्ठते	२।१।५	उद्युङ्क्ते	२।३।६३
ईषते	३।३।८३	उत्तेजयति	२।५।४	"	२।१।८
ईष्टे	२।३।१	उत्पद्यते	१।१।२	उद्बहति	२।१।४२
ईहते	२।१।५	उत्पश्यति	१।२।९	{ उद्बहते	१।१।२८
उ		उत्पाटयति	२।३।८८	उद्वाति	१।१।२८
उक्षति	२।४।१०	उत्पादयति	२।१।३	उद्वायति	१।१।२८
उच्चरते	२।३।५५	उत्पुंसयति	२।४।२५	उद्विजते	१।३।८
उच्चर्चति	१।५।१३	उत्प्रेक्षते	१।२।९	उनक्ति	२।४।१०
उच्चिनुते	२।४।१३	उत्सहति	१।३।३	उन्नमति	२।३।४८
उच्चिनोति	२।४।१३	उत्सहते	१।३।३	उन्नयते	२।४।४३
उच्यति	२।४।३६	उत्सादयति	२।१।८	उन्माद्यति	२।३।८३
{ उच्छ्रयति		उत्सारयति	२।४।२५	उन्मनायते	१।२।२०
{ उच्छ्रयते	२।३।३०	उत्सीदति	२।१।८	उन्माद्यति	१।३।२०
उज्जटयति	२।३।८८	उत्सृजति	२।१।३९	उन्मीलति	१।१।९
उज्जहाति	२।३।८८	उत्सृज्यते	२।१।३९	उन्मूलयति	२।३।८३, ८८
उज्जिहोते	२।३।४८	{ उदञ्चति	२।३।४८	उपक्रमते	२।१।२, ५३
उज्जासयति	२।३।८३	{ उदञ्चते		उपक्रम्यते	२।१।१
उज्जति	२।१।३९	उदनिति	१।१।५	{ उपक्रोशति	१।४।१४
उज्जति	२।४।१३	उदन्यति	२।१।२३	{ उपक्रोशते	२।१।४४
उत्कण्ठति	१।२।२०	{ उदयति	२।३।४८	{ उपगूहति	१।४।३९
उत्कण्ठते	१।२।२०	{ उदयते		{ उपगूहते	२।३।२४
उत्कण्ठयति	१।२।२०	उदास्ते	२।२।२९	उपच्छन्दयति	२।३।२४
उत्कर्षयति	२।३।६९	उदीक्षते	१।२।१५	उपजपति	२।१।१
{ उत्क्षिपति		उदीयते	२।३।४८	उपजानाति	२।१।१
{ उत्क्षिपते	२।४।४३	उदीरयति	१।४।१	{ उपतिष्ठति	३।३।१३८
उत्क्षिप्यति	२।४।४३	उदेति	२।३।४८	{ उपतिष्ठते	२।२।९
उत्कुरुते	१।४।४०	उद्गच्छति	२।३।४८	{ उपदिग्धि	२।४।४६
{ उत्खनति		उद्गारयते	२।३।६३	{ उपदिग्धे	२।४।३७
{ उत्खनते	२।३।८८	उद्गिरयति	२।१।३१	उपनिद्धाति	२।१।२६, ५०
उत्तंसति	२।१।१२	उद्गिगलति	२।१।३१	उपभुङ्क्ते	२।४।४९
उत्तन्नाति	२।४।४३	उद्घातयति	२।१।१	उपभृजति	१।४।३९
उत्तन्नाति	२।४।४३	उद्दिशति	१।२।१६	उपमन्त्रयते	३।४।४८
उत्तम्भयति	२।४।४३	उद्दन्ति	१।३।१९	उपयच्छते	
		उद्भवति	१।१।२		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
{ उपयच्छति	२११४२	उल्लसति	२१११४	पति	२३३३२
{ उपयच्छते		उल्लाघयति	२१११३	पृथते	१११८
उपयुङ्क्ते	११४३२	उल्लापयते	१३३११	प्लयति	२३३२२
उपरमति	२११६३		ऊ	प्लायति	२११६७
{ उपरमति		ऊनयति	२११३९	पृपते	१३३३
{ उपरमते	१११११७	ऊयते	२११११	"	२३३३२
"	२१२३०	{ ऊररीकरोति	११२१२८	ओखयति	३३३२२
उपलभते	११२१२	{ ऊररीकुरुते	३३३२०४	ओजायते	२३३७९
{ उपलिम्पति	२१४१४६	["]	११२१२८	"	३२११९
{ उपलिम्पते		{ ऊरीकरोति	३३३२०४	ओणति	११४३८
उपवदते	११४३३९	{ ऊरीकुरुते	११२१२८	ओलण्डयति	२१४१४३
उपवसति	२१२१२६	["]	३३३२०४	ओषति	२११८
उपविशति	२११३६	ऊजयति	११११९	ओहति	२३३८४
उपवीणयति	१११२२३	"	३३३२९९		
उपशाम्यति	२१२३०	{ ऊर्गाति	२१४१२८		
उपश्लोकयति	११४१२१	{ ऊणुते	३३३१९	कंसङ्गतयति	३२१४४
उपसेवते	२१२१९०	ऊर्दते	२११३७	ककते	१३३२
उपसद्गृह्णाति	२१२१९	ऊर्ध्वाभवति	२१३८	ककखति	२१११६
उपसद्गृह्णीते	२१२१९	ऊर्ध्वति	२३३८	कखति	२१११६
उपस्कुर्वते	२१४१९	ऊषति	२३३८९	कङ्कते	२३३३२
"	३३३२०९	ऊहते	११२१९	कचते	२१११६
उपस्पृशति	२१२१४		ऋ	कच्चते	२१११४
उपहन्ति	३३३१४१	ऋकाम्यति	३३३१२	"	२१११६
उपाजेकरोति	२३३७९	ऋचति	११४१८	"	३३३२९
उपालभते	११४१६	ऋच्छति	११२१४	कटति	३३३४१
उपालोचते	११२१९	"	२३३३२, ६०	कठति	१११६
उपालोचयते	११२१९	"	३३३१२८	कडति	१३३१९
उपास्ते	२१२१८	ऋचयति	३३३१२	कगति	१११११
उपेक्षते	२१२२९	ऋञ्जते	२१४१४९	कण्डते	१३३१९
उभति	२३३२१	ऋणोति	२३३३२	कण्डयति	२३३१४
उम्भति	२३३२१	ऋतीयते	१३३१४, २३	{ कण्डूयति	३३३१४
{ उररीकरोति	११२१२८	"	३३३२३४	{ कण्डूयते	१३३१९
{ उररीकुरुते		ऋध्नाति	१११८	कथयते	१३३१९
["]	३३३२०४	ऋधयति	१११८	कथयति	१३३१९
उरसिकरोति	११२३३	पृजति	२३३७६	कनति	२३३१४
उरसिकुरुते	११२३३	पृजते	२३३१४	"	३३३६१
उलण्डयति	२३३४३	पृठते	२३३८९	कन्दति	१३३१७
उल्लङ्घयति	२३३९९				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
कन्दति	३३११६	कुञ्चति	२३३२२	कृपायते	१३११४
कन्दते	२३३२०	"	३३३३३	कृडयति	१३११३
कवते	१३३२०	कुटति	२३३२२	कृषति	२३३११
कम्पते	२३३७६	कुट्टयति	३३३२१६	कृषते	२३३११
"	३३३१९९	कुडति	३३३१९४	केतयति	२३२१७
कम्पयति	२३३७२	कुणति	३३३१९५	केपते	२३३७६
करुणायते	१३३१४	कुणयति	२३२१७	केलति	२३११७
{ कराति	२३१२	कुण्डते	२३१८	केलायति	२३११७
{ कुरुते	१३११८	कुण्डयति	२३३२	{ केवालीकरोति	२३३८३
कर्दति	१३३१९	कुत्सयते	१३३१४	{ केवालीकुस्ते	२३३८३
कर्वति	२३३१९	कुथ्नाति	२३३८५	{ केवासीकरोति	२३३८२
कर्षति	२३३१९	कुन्थति	२३३८३	{ केवासीकुरुते	२३३८२
कलते	२३३२२	"	३३३११	कोकते	२३३३८
"	३३३७१	कुन्द्रयति	१३३१७	कोचति	१३३१७
कलयति	२३३२२	कुप्यति	१३३१३	"	३३३२९, १०७
कलहायते	२३३७८	कुमारयति	२३११७	कोजति	२३३१०
कल्पते	१३१७	कुम्बति	२३३२८	कोलति	३३३१०३
"	२३३६२	कुम्बयति	२३३२८	कौति	१३३११
कललते	१३३११	कुरति	१३३१६	कृष्यति	३३३१६४
कवते	१३३११	कुरुते	३३३६२	कनूयते	१३३११
कवयति	१३३२०	कुपुम्बयति	२३३१२	"	३३३६६
कष्टायते	२३३१९	{ कुस्मयति	२३१२२	कमरति	२३३२२
"	३३२१८	{ कुस्मयते	२३३७१	क्रथति	२३३८३
कस्ते	३३३१४३	कुहयते	१३३११	क्रइते	२३३२०
{ काञ्चति	२३३१६	कृजति	२३३११	क्रन्दति	१३३१७
{ काञ्चते	१३३११	कृटयति	२३३१८	"	३३३१६
कामयते	१३३११	कृणयति	१३३१०	क्रन्दते	२३३२०
"	२३३१४५	कृणयते	१३३२७	क्रपते	१३३१४
कायति	१३३११	कृदेते	२३३१७	क्रमते	१३३१८
कारयते	३३३६२	कूलति	२३३२८	"	१३३३
कालयति	२३३१२	कृच्छ्रायते	१३३२२	"	३३३६३
कासते	१३३१६	कृगति	२३३६४	क्रम्यते	१३३१८
"	३३३८७	कृगाति	२३३८३	"	१३३३
क्रिलति	३३३१९१	{ कृणोति	२३३८३	"	३३३६३
कोटयति	२३३१४१	{ कृणुते	३३३७९	क्राथयति	२३३८३
कोर्षयति	१३३११	कृणोति	२३३७९	क्रामति	२३३३२
कोलति	२३३१६	कृन्तति	२३३१६	क्रोडति	२३३१७

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
क्रीणाति	२।४।१८	क्षाम्यति	१।३।९	खदति	३।३।१४
क्रीणीते	२।४।१८	क्षार्याति	१।१।१९	खनति	२।४।१
कुञ्चति	२।३।२२	क्षिणाति	२।३।८३	खर्जति	३।३।३६
”	३।३।३३	क्षिणाति	१।३।१२	खर्दति	२।१।२९
कुडति	२।२।२	क्षिणोति		खर्वति	१।३।१९
कुड्यति	१।३।१३	{ क्षिणुते	२।३।८३	खलति	२।४।१२
{ क्रोडीकरोति		{ क्षिपति	१।४।१४	”	३।३।७४
{ क्रोडीकुरुते	२।१।४४	{ क्षिपते		खवते	१।६।१
क्रोशति	१।३।१७	”	२।३।१२	खादति	२।१।२६
”	३।३।१०९	क्षिपति	१।४।१४	खायति	२।४।८
कुथति	२।३।८३	क्षिप्यति	२।३।१२	खिद्यते	१।३।२१
कुदते	२।३।२०	क्षियति	१।१।४	खिग्ते	१।३।२१
कुन्दति	१।३।१७	”	३।३।१९६	खिन्दति	१।३।२१
”	३।३।१६	क्षीजति	१।६।१	खुरति	३।३।१८८
कृामति	१।३।२१	क्षीवते	१।३।१९	खूर्दते	२।१।१७
कृाम्यति	१।३।२१	क्षुणाति	२।३।८६	खेटति	२।३।७४
कृिद्यति	२।४।१०	क्षुड्यति	२।१।२६	खेदयति	२।३।८६
कृिन्दति	१।३।१७	क्षुन्ते	२।३।८६	खेलति	२।१।१७
कृिन्दते	१।३।१७	क्षुञ्जाति	२।३।३१	खेलायति	२।१।१७
कृिञ्जाति	२।३।८६	क्षुम्यति	२।३।३१	खेवते	२।३।१३
कृिञ्जते	१।३।२२	क्षुरति	२।४।१	खोजति	२।६।१०
कृीवते	२।३।२१	{ क्षेणोति		खोरति	२।३।४१
कृीवायते	२।३।२१	{ क्षिणुते	२।३।८३		
कृेवते	२।३।१३	क्षोभते	२।३।३१	गच्छति	२।३।३२
कृेशयति	२।३।८६	क्षौति	१।६।१६	गजति	१।६।१
कृणति	१।६।१	क्षौति	२।६।४	”	३।३।३७
कृथ्यते	२।४।४८	क्षमापयति	२।३।७२	गडति	२।४।१०
क्षञ्जते	३।३।९७	क्षमायते	२।३।७६	गणयति	२।४।२२
क्षञ्जयति	१।१।६	क्षमीलति	१।१।१०	गदति	१।४।१
{ क्षणाति	२।३।८३	क्ष्विद्यति	३।३।१७६	गदयति	१।६।१०
{ क्षणुते		क्ष्वेदते	३।३।१४	गन्धयते	२।३।८४
क्षपयति	२।३।८७			गमयति	१।४।२
क्षमते	१।३।९	ख		गरति	२।४।१०
”	२।३।६२	खजति	२।३।७३	गर्जति	१।६।१, १०
क्षम्पयति	१।३।९	खञ्जति	२।३।४१	गर्जयति	१।६।१
क्षरति	२।४।३६	खटति	१।३।१	गधयति	१।३।११
क्षामयति	१।३।९	खदति	२।४।८	गर्वति	१।३।१९

ग

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
गर्वयते	११३१९	{ गृह्णीति गृह्णीते	२१३२१२	घुणति	२१३१४७
गर्हते	११४११४			घुण्णते	२११३८
"	२११३८	गेपते	२१३१७६	घुरति	११६६
गलति	२१३१९१	गेवते	२१३११३	"	३१३११८९
"	३१३१७०	गोपयति	२१४१२८	घूर्णति	२१३१४७
गल्हति	११४११४	गोपायति	२१३१२	घूर्णते	११३१२४
गल्हते	११४११४	गोमयति	२१४१४६	"	२१३१४७
गवते	११६११	गोष्टते	३११६	घूर्यते	३१३११६८
गवेषयति	२१४१३१	ग्रथ्नाति	११४१२६	घृणायते	११३११४
गाते	२१३१३२	ग्रन्थति	११४१२६	{ घृणोति घृणुते	२११११४
गाघते	३१३१२	ग्रन्थते	२१३१२२		
गायति	११६१२२	ग्रन्थयति	११४१२६	घृण्णते	२११३८
गालोडयति	३१२१२४	{ ग्रन्थयति ग्रन्थयते	२१६११६	घोटते	११३१२७
गाहते	२१३१७३			ग्रसते	२१११२७
गिरति	२१११२७	ग्रामयति	२१२११७	घोषति	११४१२९
गिलति	२१११२७	घोचति	२१६११०	"	११६११
गुजति	११६११	गल्पयति	२१३१८६	घोषयति	११४१२९
गुञ्जति	११६११	गल्सते	२१११२७		
गुणयति	११४१६	गल्हते	२१११३८	ङ	
"	२१४१२४	गलापयति	२१३१८६	हवते	११६११
गुण्डति	२१३१२	गलायति	११३१२१	च	
गुण्डयति	२१३१६४	ग्लुञ्चति	२१३१३२	चकति	२११३४
गुड्नाति	११३११३	ग्लेपते	११३१२१	चकते	३११११८
गुड्यति	२१३१६४	"	२१३१७६	चकास्ति	२११११४
गुप्यति	२१३११९	"	३१३१६१	चञ्चूयते	२१३१३६
गुफति	११४१२६	"	२१३११३	चणति	२१२१११
गुम्फति	११४१२६	ग्लेवते	२१३११३	चण्डते	११३१३३
गुवति	२११६	ग्लोचयति	२१६११८	चतति	
गूर्यते	२१३१६३, ८३			{ चतते	२१४१३०
"	३१३११६७	घ		{ चदति	
गृञ्जति	११६१११	घघति	२१११६६	{ चदते	२१४१३०
गृणाति	११४१११	घटते	२१११६	चन्दति	३१३११२
गृष्यति	११३११२	"	२१३१३२	चपति	११४१३९
गृह्यते	२११३८	घट्टते	२१३१२९	चमति	२११२६
{ गृह्णाति गृह्णीते	११२१२	घरति	२१४११०	चरणयति	२१३१३२
		घवते	११६१११	चरति	२११२६
["	२११३८	घसति	२११२६	"	२१३१३२, ६०
		घिण्णते	२११३८		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
चरति	३३३७७	चुण्डते	११११३	क्षुटति	२१११
चरते (रथेन)	२३३१०	चुम्बति	२११४८	क्षुपति	११२३३
चर्चति	११४१२	चुम्बयति	२१२८३	क्षृणति	३३३१९७
"	२१११०	चुरण्यति	२१११०	क्षृन्ते	३३३१९७
"	३३३१२२	चुलति	२१११८	क्षुदयति	२११११
चर्चयति	११४१२	चूयते	२१११८	क्षोटयति	२११११
"	२१११०	चूपति	२११२४	क्षयति	२११११
चर्चति	२११२६	चूषयति	२१२१८		
चलति	२३३२९	चृतति	२३३८३		
"	३३३१९९	"	३३३१८६	जंसति	२३३२
चलयति	२३३७२	चक्रोयते	३३२१९	जक्षति	२१११६, २६
{ चपति	२११२६	चेडयति	११४१८	"	३३३१९१
{ चषते	२११२६	चेतति	११२१२	जङ्गम्यते	२३३३९
चष्टे	११२१२	चेतयते	११२१२	"	३३३१८
"	३३३१४६	चेलति	२११९	जजति	२३३७८
चायति	३३३११७	"	२३३२९	जजन्ति	२१११२
चिकित्सति	२१११३	चेष्टते	२११९	जञति	२३३७८
चिकेति	११२१२	चोपति	१३३२९	जञपोति	२१२१९
चिकेत्ति	११२१२	"	२३३३७	जञसि	२१२१९
चिक्षेकरोति	११२१३	चोरयति	२१११०	जञप्यते	२१२१९
चिक्षेकुरुते	११२१३	चयवते	२३३१९१	जञभ्यते	१३३२६
चित्रीयते	२३३५०			जटति	३३१६
{ चिनोति	२१४३९	छङ्गयति	२३३३२	जनयति	२१११२
{ चिनुते	११२१८	{ छन्दति	२३३२८	जपति	२१२१४
चिन्तयति	११२१८	{ छन्दते	२३३२८	"	३३३१४
चिरिणोति	१३३१२	छमति	२११२६	जमति	२११२६
चिक्कति	२३३४२	छर्दते	२३३४७	जम्भते	१३३२९
{ चीस्करोति	१११२०	छर्दयति	२३३४७	जम्भयति	२३३८७
{ चीत्कुरुते	१११२०	छलयति	१३३११	जयति	२३३६८, ९०
{ चीवति	११२३८	{ छषति	२३३८३	"	३३३८०
{ चीवते	११२३८	{ छषते	२३३८३	जरति	१११११
चीवति	३३३११२	छादयति	२३३२८	जर्जति	३३३९२
चुचयति	२३३१२	छिद्यते	२१११६	जर्हति	२११११
चुटति	२१११९	छिद्रयति	२१११७	जल्पति	१३३३३
चुङ्गति	२१११८	{ छिनति	२१११९	जवति	२३३३३
		{ छिन्ते	२१११९	जहाति	२३३३९
				जागति	१३३१८

ज

छ

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
जानाति	११२२	ज्वलति	२१११४	तपस्यति	२१२१७
जानीते	११२२	ज्वलयति	२१४१४७	"	३१२१३
जायति	११११५	ज्वालयति	२१४१४७	तप्यते	२१२१७
जायते	१११२		भ्र	"	२१३११
जारयति	१११११	अटति	३११६	तरति	२१३१६८
जासयति	२१३१७७	अमति	२११२६	"	३१३१३०
जिवत्सति	२११२५	{ क्षयति	२११३८	तर्जयति	११४१५
जिवति	२१११४	{ क्षयते		तर्जयते	११४१५
"	३१३१५७	"	३१३१२०	{ तर्णाति	२१११६
जिवांसति	११३१२	शीर्यति	१११११	{ तर्णुते	
जिघ्रति	११२३२		ट	तर्दति	२१३१८३
जिनाति	१११११	टङ्कयति	२१५१६	तर्पति	२१२१६
जिन्वति	२१२१६	{ टङ्करोति		तवीति	१११८
जिरिणोति	११३१२	{ टङ्कस्ते	११५२०	"	३१३१५४
जिह्वीते	२१३३२	टलति	२१३२०	तस्यति	११११५
जिह्वेति	११३१७	टीकते	२१३३२	ताडयति	११३१७७
जीयति	१११११	द्वलति	२१३२०	खानयति	३१३२३०
जीवति	१११५		ड	तापयति	२१५८
जुगुप्सते	११३२३	डयते	२१३३४	ताम्यति	११३२१
"	११४१४	डिपति	२१३१२	"	३१३१७४
जुङ्गति	२११४०	डिप्यति	२१३१२	तायते	३१३१६८
जुटति	२१५१६	डीयते	२१३३४	तिक्रोति	२१३१५७
जुषते	२१३१३	डेपयति	२१३१२	तिम्रोति	२१३१५७
"	३१३१८२	डोलयति	२१३१७२	तितिक्षते	११३१९
जुहोति	२१२१५		त	तिम्यति	२१४१०
"	३१३१५५	तकति	२१११६	तिरयति	२१४१२८
जूर्यते	१११११	तक्षति	२१५३	{ तिरस्करोति	११३१०
"	३१३१६८	तक्ष्णोति	२१५३	{ तिरस्कृन्ते	२१४२८
जृणाति	१११११	तटति	२१३३०	[,"	
जम्भते	११३२५	तण्डते	२१३१७७	{ तिरोद्धाति	२१४२८
जैमति	२११२६	तनक्ति	११४२७	{ तिरोधत्ते	२१४२८
जेषति	२१४१०	तनयति	२१५३	तिष्ठति	१११४
जेहते	११३३	{ तनुकरोति	२१५३	"	२१३३७
जोतते	२१११४	{ तनुकृन्ते	२१५३	तिष्ठते	११४२९
जपयति	३१३२२२	तन्तस्यति	११३२२	"	३१३१३७
जीप्सति	११४३३	तपति	२१३१८५	तीवति	१११८
अयति	२१३६८	"	२१५८	तुञ्जति	३१३३६

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
तुञ्जयति	३१३२१८	तेपते	२१४३५	त्वरते	२१३१९
तुणति	२१३१२२	"	३१३१९०	{ त्वेषति	२१६१४
तुतोर्ति	२१३११९	तेमयति	२१४१२०	{ त्वेषते	
{ तुदति		तेवते	११३१६७	त्सरति	२१३१४०
{ तुदते	२१३१८५	तोजति	२१३१८३	थ	
तुपति	२१३१८३	तोपति	२१३१८३	थुडति	२१४१२८
तुफति	२१३१८३	तोफति	२१३१८३	थूर्वति	२१३१८३
तुभ्नाति	२१३१८३	तोभते	२१३१८३	द	
तुभ्यति	२१३१८३	तोषयति	३१४१७३	दंशयति	२११३०
तुम्पति	२१३१८३	तोसति	११५११	दंशयते	२१३१२६
तुम्फति	२१३१८३	तोहति	२१३१८४	दक्षते	२१४१२१
तुम्बति	२१३१८४	तौति	११११८	"	३१३१८४
तुम्बयति	२१३१८४	"	३१३१९५४	दण्डयति	२१३३३
तुरणयति	२१३१९९	त्यजति	२११३९	ददते	२१२१११
तुष्यति	११३१६	त्रङ्कते	२१३१३२	"	३१३१८
तूणयति	२१२१२१	त्रन्दति	२११३२	{ ददाति	२१२१११
तूयते	२१३१३३	त्रपते	११३१७	{ दक्षे	
"	३१३१६६	त्रसति	११३१८	दधते	२१३१८
तूर्वति	२१३१८३	त्रस्यति	११३१८	{ दधाति	२१२१११
तूलति	२१५११४	त्रायते	२१३१२	{ धक्ते	
तूषते	११३१६	त्रासयति	२१३१८	"	३१३१६११
तृंहति	२१३१८३	त्रिगुणाकरोति	२१४१४	दधाति	२१३१८
तृणञ्चि	३१३१९८	तृदति	२१५१५	"	२१५१६६
तृणाति	२१३१८३	तृड्यति	२१५१६	दन्दन्धि	२१५१९
तृणेडि	२१३१८३	तृम्पति	२१३१८३	दन्दशीति	२११२९
{ तृणोति		तृम्फति	२१३१८३	दन्दशयते	२११२९
{ तृणुते	२११२६	त्रोटति	२१५१६	दन्दष्टि	२११२९
तृतीयाकरोति	२१४१४	त्रोटयति	२१५१५	दन्दहीति	२१५१९
तृन्ते	३१३१९८	त्रोपति	२१३१८३	दन्दकृते	२१५१९
तृपति	२११३४	त्रोफति	२१३१८३	दम्नोति	११११६३
तृप्नोति	२११३४	त्रौकते	२१३१३२	दयते	११३११४
तृप्यति	२११३४	त्वक्षति	२१५१३	"	२१३१२
तृम्फति	२११३४	त्वङ्कति	२१३१३२, ७६	"	३१३१६५
तृष्यति	२११२३	"	३१३१२३	दरति	११३१८
तृहति	२१३१८३	त्ववति	२१४१२८	दरयति	२१३१७४
तेजति	२१३१२	त्वञ्चति	२१३१३२	दरिद्राति	१११११४
				दम्भति	११३१८

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
दुर्भयति	११३१८	दूयते	११३१२२	दूणाति	२१४१३
दर्शयते (नृपः)	३१४१९७	दूर्ध्वति	२१३१८३		
दलति	१११११२	दूषयति	११४१३८	द्रेते	३१३११७
दशति	२१११३०	दृणति	२१३१८३	द्विगुणाकरोति	२१४१३
दृश्यति	१११११९	दृणाति	२१६१७	द्वितीयाकरोति	२१४१३
दहति	२१६१८	दृणोति	११३११२	द्वेष्टि	११३१४
दाम्यति	२१३१३	दृप्यति	११३११९		
दारयति	२१६१७	”	३१३१७३	ध	२१३१८७
{ दाशति दाशते	२१२१११	दृफति	२१३१८६		
		दृभति	११४१२६	धत्ते	२१३१८
दाङ्गनोति	११३११२	दृम्फति	२१३१८६	धनायति	११३१२
{ दासति दासते	२१२१११	दृहति	२१४१११	धन्वति	१३१३२
		देग्धि	२११११०	धमति	३१३१२६
दिग्धे	२११११०	{ दोग्धि दुग्धे	२१४१३४	धयति	२११२४
दिदम्भिषति	२१३१२६		दोलयति	२१४१४३	{ धरति धरते
{ दिशति दिशते	२१२१११	दोहति	२१३१८४	धर्षति	
		दीक्षते	२१२१२३	घति	२१६१९, ७
”	३१३१८६	घोतते	२११११४	{ धवति धवते	२१३१७२
दीधीते	२११११४	घौति	२१३१६६		
”	३१३१९२	द्रढयति	२१३१७	धारयति	२१३१८
दीप्यते	२११११४	द्रमति	२१३१३२	धावति	२१३१३३
दीयते	१११११९	द्रवति	२१३१३३	{ धावति धावते	२१२११
दीव्यति	११४११८	द्रवते	२१३१३२		
”	२११११४, १७	द्रवस्यति	२१२१८	धिक्षते	३१३१८२
”	२१४११७	द्राखति	३१३१२२	धिस्सति	२११२३
”	३१३१६२	द्राघते	२१६११३	धिनीति	२१२११६
दुःखयति	२१३१८९	”	३१३१२०	धिन्वति	२१२११६
”	२१६११९	द्राङ्गति	११६१९	धिप्सति	२१३१२६
{ दुःखाकरोति दुःखाकुरुते	२१३१८९	”	३१३१८८	धिषति	२१३१२६
		द्राढते	१११११२	धिषति	२१३१२६
दुःखायते	११३१२२	द्राति	२१३१४३	धिषति	२१३१८
”	३१२१११	द्रायति	११३१२६	धीप्सति	२१३१२६
दुःख्यति	११३१२२	द्रावयति	२१४१९१	धुक्षते	३१३१८२
दुग्धे	२१४१३३	द्राहते	११३१२८	{ धुनाति धुनीते	२१३१७२
दुनोति	२१३१८६	द्रुणति	३१३१८७		
दुष्यति	२१६१२०	द्रुयति	११३११२		
दूनयति	२१३१८६				

पथार्थाः	का.व.प.	पथार्थाः	का.व.प.	पथार्थाः	का.व.प.
{ धुनोति		नटति	२१११९	निजागति	२११२८
{ धुनुते	२१३७२	नदति	११९११	निजोगिल्यते	२११२८
धुवति	२१३७२	नन्दति	११३१६	निद्राति	११३१६
धूनयति	२१३७२	नभते	२१३१८३	निद्रायते	११३१६
{ धूनति		नभ्नाति	२१३१८३	निधुवति	२११४९
{ धुनुते	२१३७२	नभ्यति	२१३१८३	निध्यायति	११२२९
धूपायति	२१३१८९	नमति	२१२१९	{ निन्दति	
धूर्धते	२१३१८३	"	३१३१३२	{ निन्दते	११४१४
"	३१३१६७	नमस्कुरुते	२१२१९	निन्वति	२१४१०
धूर्धति	२१३१८३	नमस्यति	२१२१९	निपुणति	२१४२१
धृष्णोति	२१३१६८	{ नयति	२१३१६६	निबन्धाति	११४२६
धोरति	२१३१३८	{ नयते		{ निबुन्दति	
ध्रञ्जति	२१३१३२	नयते	११२१२	{ निबुन्दते	११२१९
ध्रणति	११९११	"	३१३१६४	निबोधते	११२१२
ध्रवति	२१४१८	नर्दति	११९११	निभालयते	११२१२९
ध्रस्नाति	२१४११३	नश्यति	२१३१९३	निमन्त्रयते	२१२१७
ध्राखति	३१३१२२	नसते	२१३१२२	निमयते	२१४१९
ध्राङ्गति	११९१९	नहति	२१९१६	निम्लोचति	२१३१९२
"	३१३१८८	नाटयति	२१११९९	नियुङ्क्ते	२१३१९
ध्राडते	१११११२	नाथति	२१३१६	{ निरस्यति	
ध्रायति	२१११३४	"	२१४१३८	{ निरस्यते	११४१३८
"	२१२११६	नाथते	११३१६	निराचष्टे	११४१३८
ध्रासयति	२१४११३	नाधते	३१३१४	निरिणाति	२१४१२९
ध्रियते	११११४	नाधते	२१३११	{ निरुणद्धि	
ध्रुवति	२१४१८	नाशयति	२१३१८७	{ निरुण्ये	२१३१६६
"	३१३१९९६	नासते	११९११	निरूपयति	११२२९
ध्रुकते	३१३११७	निस्ते	२१११४८	निर्णयति	११२११४
ध्र्वंसयति	२१३१८७	{ निकरोति		निर्णयते	११२११४
ध्र्वजति	२१३१३२	{ निकुरुते	११३११८	{ निर्णनेच्छि	
ध्र्वञ्जति	२१३१३२	निक्षति	२१११४८	{ निर्णनेच्छे	२१२१६
ध्र्वनति	११९११	{ निक्षिपति		{ निर्दिशति	२१३१९
ध्र्वनयति	११९११	{ निक्षिपते	२१४१२५	{ निर्दिशते	
ध्र्वरति	२१३१२२	निक्षिप्यति	२१४१२५	निर्धारयति	११२११४
ध्र्वाङ्गति	११९१९	{ निगृह्णाति		निर्भाति	११२११
"	३१३१८८	{ निगृह्णीते	२१३१६६	निर्माति	२११३३
नकयति	२१२१८७	निङ्क्ते	२१२१६	निर्माति	२११३३
नक्षति	२१३१३२	निचायति	'विचायति' द्र	निर्मिमीते	२११३३

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
निर्यातयति	२।४।३२	निष्कुष्णाति	२।५।१४		१।४।२९
निर्वंदति	३।३।२२ ^७ १।४।१४	निष्टङ्कयति	१।२।१४	पञ्चयति	१।४।२९
{ निर्वपति		निष्ठीवति	२।१।३२	{ पटपटायति	३।२।७
{ निर्वपते	२।२।११	निष्ठीव्यति	२।१।३२	{ पटपटायते	
निर्वर्णयति	१।२।२९	निष्णाति	२।४।२१	पटयति	१।४।२६
निर्वर्तते	१।१।२	{ निष्पत्राकरोति		पठति	१।४।२
निर्वर्तयति	२।१।३	{ निष्पत्राकुरुते	२।५।१५	पणते	२।४।१७
{ निर्वहति		निष्पद्यते	१।१।३	पणाद्यति	१।४।१८
{ निर्वहते	२।५।२१	निष्पादयति	२।१।३	पण्डते	१।२।२
निर्वाति	१।१।१८ १।३।६ २।३।८३	निहते	१।४।३७	पतति	२।३।५१
"निर्वापयति		निह्वयते	१।४।३०	पतयते	२।३।३२
निर्वायति	१।१।१८	नीलति	३।१।४	पथति	२।३।३२
निर्विद्यते	१।३।२१	नीलायते	३।१।४	पद्यते	२।३।३२
निर्विशति	२।१।५०	नीवति	१।१।८	पनते	२।४।१७
{ निर्वृणोति		नुदति	२।३।१२	पनायति	१।४।१८
{ निर्वृणुते	१।३।६	नुवति	१।४।१८	पन्थयति	२।३।३२
{ निर्वपति		नृणाति	२।३।१६	पम्पस्वसि	१।३।२२
{ निर्वपते	२।२।१२	नृत्यति	२।१।१५	पयति	२।४।३१
निशमयति	१।२।३०	{ नेदति		पयते	२।३।३२
निशामयते	१।२।२९	{ नेदते	२।३।५९	पयस्यते	३।२।६
निशाम्यति	१।२।३०	नेदति	३।३।११५	पयायते	३।२।६
{ निशिनोति		{ नेनेक्ति		पराकरोति	१।४।३८
{ निशिनुते	२।५।४	{ नेनिके	३।३।१६१	पराक्रमते	२।३।८०
{ निशीशांसति		नेषति	२।४।१०	पराक्रम्यते	२।३।८०
{ निशीशांसते	२।५।४	नेपते	२।३।३२	{ परागुदति	
निश्चिनुते	१।२।१४	नौति	१।४।१८	{ परागुदते	१।४।३८
निश्चिनोति	१।२।१४	न्यक्करोति	२।३।६८	{ परापुनाति	
निद्दयति	२।५।४	{ न्यस्यति		{ परापुनीते	२।४।१४
निषीदति	२।१।३६	{ न्यस्यते	२।४।२७	पराभवति	२।३।८९
निषीव्यति	२।५।२	न्युञ्जति	२।३।२२	पराभवते	२।३।८९
{ निषेचति				पराभावयति	२।३।६८
{ निषेचते	२।१।४०	प		परामृशति	१।२।९
निष्कर्षति	२।५।१४	पंसयति	२।३।८७	परास्यति	१।४।३८
{ निष्कुलाकरोति		{ पचति		परिक्रीडते	२।१।१७
{ निष्कुलाकुरुते	२।५।१४	{ पचते	२।४।४८	परिक्रीणीते	२।३।५
		पचते	३।४।६२	{ परिक्षिपति	
		पच्यते	२।४।४८	{ परिक्षिपते	२।३।६४

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
परिचरति	२।२।८	पर्दते	१।५।१९	पिपत्ति	२।२।२१
{ परिचिनोति	१।४।५	पर्यटति	२।३।४७	"	२।३।२
{ परिचिनुते	१।४।५	{ पर्यवस्यति	१।१।१७	"	३।३।१५६
{ परिणमति	१।१।७	{ पर्यवस्यते	१।१।१७	पिपासति	२।१।२३
{ परिणमते	१।१।७	पर्याप्नोति	२।१।६२	पिबति	२।१।२४
{ परिणयति	२।१।४२	पर्यालोचते	१।२।९	पिशुनयति	१।४।४०
{ परिणयते	२।१।४२	पर्यालोचयते	१।२।९	पीडयति	२।३।८५
परिदधाति	२।१।९	पर्येति	२।३।४७	पीयते	२।१।२४
{ परिदधाति	२।३।२७	पर्वति	२।२।२१	पीलति	२।५।१७
{ परिधत्ते	२।३।२७	पर्षति	२।४।१०	पीवति	१।१।८
परिदेवते	१।३।१७	पलायते	२।३।५३	पुंसयति	२।४।११
परिधत्ते	२।१।९	पलपूलयति	२।२।१	पुत्रकाम्यति	३।२।२
परिभवति	१।३।१०	"	३।३।२३२	पुत्रीयति	३।२।२, ३
परिभाषते	१।४।१७	पवते	२।३।४५	पुटयति	२।३।८२
परिमृष्यति	१।३।९	"	३।३।२३६	{ पुनाति	२।२।१
परिम्लायति	१।३।२१	पद्मयति	१।२।२९	{ पुनीते	२।२।१
परिरभते	२।१।४४	{ पाणौकरोति	२।१।४२	पुन्थति	२।३।८३
परिवदति	१।४।१४	{ पाणौकुरुते	२।१।४२	"	३।३।११
परिवर्तते	१।३।२७	पाति	२।३।२	पुरति	२।३।४४
परिवर्तयति	२।४।१७	पायति	२।४।९	पुष्पाति	२।४।११
परिवासयति	२।५।३	{ पाययति	२।२।१८	पुष्पयति	१।१।९
परिबिन्दति	२।१।४३	{ पाययते	२।२।१८	पुष्पयति	१।१।८
परिशेविष्टे	२।२।१९	पारयति	२।२।२१	पुस्तयति	३।३।२२०
परिशेवेष्टि	२।२।१९	"	२।३।६२	पूजयति	२।२।६
परिव्रजति	२।२।३१	{ पादौलीकरोति	२।३।८३	पूयते	३।३।६७
परिशिनष्टि	२।१।३३	{ पादौलीकुरुते	२।३।८३	पूरयति	२।२।२१
परिषीव्यति	२।५।२	पालयति	२।३।२	पूर्वति	२।२।२१
{ परिष्करोति	२।१।११	पाशयति	२।३।८६	पूलति	३।१।६
{ परिष्कुरुते	२।१।११	"	२।४।१६	पूलयति	३।१।६
परिष्वजते	२।१।४४	पिञ्जयति	३।३।२१८	पूपति	१।१।८
परिसमूहति	२।४।४५	पिण्डते	३।१।६	पृच्छति	१।४।३३
{ परिहरति	२।१।४०	पिण्डयति	३।१।६	पृडति	२।२।२२
{ परिहरते	२।१।४०	{ पिदधाति	२।४।२८	पृणाति	२।२।१६, २१
परिहसति	२।१।२१	पिधत्ते	२।३।२८	"	३।३।२०९
परैति	१।१।१७	पिनष्टि	२।३।८६	पेटति	३।३।४४
पर्ययति	२।२।१४	{ पिनष्टति	२।१।१३	पेटति	३।३।४७
		{ पिनष्टते	२।१।१३	पेवते	२।३।१३

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
पणति	३३३१८	{ प्रतिमुञ्चति	२१११३	{ प्रयति	२१११६
पोषति	१११८	{ प्रतिमुञ्चते		{ प्रयते	
पोषयति	२३३८	प्रतिवक्ति	११४३६	प्रयुच्छति	११२२६
प्यायते	१११८	प्रतिश्रुगोति	११२२७	प्रराहति	१११२
"	३३४१	प्रतिष्करति	२३३८३	प्रलीयते	११११६
प्रकथयति	११४२९	प्रतिष्ठते	२३३३२	प्रलोभयति	१३३११
प्रकर्षयति	२३३६९	प्रतिसन्दधाति	११२२२	प्रवदति	११४१४, ३६
प्रकाशते	२१११४	प्रतिसन्धत्ते	११२२२	प्रवर्तते	२११६
प्रक्ररति	२३४६	प्रतीक्षते	२३३१८	प्रवहति	२३३४६
प्रकुसते	२१६१८	प्रतीच्छति	२११३८	प्रशंसति	११४१८
'	३३३२०१	प्रत्यभिजानाति	११२२२	प्रदन्वति	११४३३
प्रक्रमते	२१११	प्रत्यभिवदति	११४२६	प्रवसिति	११२१२
प्रक्रम्यते	२१११	प्रत्यवमृशति	११२२२	प्रसते	११६८
प्रक्षालयति	२२२१	प्रत्यदस्यति	२१२२६	प्रसवति	११२२८
{ प्रक्षिपति	२१२१४	प्रत्यवैति	२११२०	{ प्रसहति	२१११२
{ प्रक्षिपते		प्रत्याख्याति	११४३८	{ प्रसहते	
प्रक्षिप्यति	२३३१४	प्रत्याचष्ट	११४३८	प्रसहते	२३३६८
प्रगल्भते	२३३८०	"	२११४०	प्रसाधयति	२३३११
प्रचलायते	१३३२४	{ प्रत्यादिशति	११४३८	प्रसोदति	१३३१४
प्रचेतीभवति	१३३६	{ प्रत्यादिशते		प्रसूते	२३३१२
प्रजायते	२१११२	प्रत्याह	११४३६	प्रसूयते	२३३१२
{ प्रणिदधाति	११२२६	{ प्रत्यूहति	२११२०	प्रसौति	११२२८
{ प्रणिधत्त		{ प्रत्यूहते		प्रस्तुते	२३३११
प्रणिपतति	२३२६	प्रत्येति	११२२, १२	प्रस्तुम्पति	२३३८२
प्रतारयति	१३३११	"	३३३१४९	प्रस्तौति	२३३११
प्रतिगृणाति	११४२४	प्रथते	१११८	प्रस्थापयति	२३३१०
प्रतिजानाति	११२२०	प्रध्वंसते	११११६	प्रस्तुते	२३३३४
प्रतिजानोते	११२२७	प्रपूरयति	२३३३४	प्रस्फोटयति	२३३१४
प्रतिष्ठति	२३४८	प्रबुध्यते	१३३२८	प्रस्मरति	११२२३
प्रतिदत्ते	२३४३२	प्रभवति	२३३६२	प्रस्रवति	२३३१७
प्रतिपद्यते	११२३	"	३३३१	प्रहिणोति	२३३१०
"	३३३१७९	प्रभाति	३३३१	{ प्रहरति	२३३७७
प्रतिपादयति	२३३११	प्रमनोभवति	१३३६	{ प्रहरते	
प्रतिपालयति	२३३१८	प्रमाद्यति	११२२६	प्रहसति	२३३१६
प्रतिबध्नाति	२१६१७	प्रमापयति	२३३८३	प्राणिति	११११६
प्रतिभासते	११२१	प्रमीयते	११११७	प्राति	२३२२१
प्रतिभिनन्ति	११४१६	प्रमीळति	१३३२४	प्रादुरस्ति	११२११
प्रतिभिन्ते	११४१६	प्रयतते	१३३३	प्रादुर्भवति	११२११

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
प्रादुष्करोति	१४२९	व		भ	
प्रापयति	२३१६	वंहते	१११८	{ भक्षति	२१२६
प्राप्नोति	२३१६०	वदति	२४१८	{ भक्षते	२१२६
प्रारभते	२११२२	वध्नाति	२१११६	भक्षयति	२११४९
प्रोथते	१३३६, १९	वभस्ति	२१११४	भजति	२३१३३
प्रोणयति	२१२१६	"	३३११९८	"	२३१३३
{ प्रोणाति	२१२१६	वर्हति	१११८	{ भजते	२१२६
{ प्रोणीते	३३३२०७	वलति	१११९	{ भजति	२३१८६
प्रोणाति	३३३२११	"	३३३१०२	भक्षयति	११४११
प्रुष्णाति	१२१२	बाधते	२३३८६	भणति	२११२१
प्रेक्षते	२३३२९	वाष्पायते	१३३१७७	भण्डते	२३३२८
प्रेङ्कति	२३३७२	"	३३३१०	{ भद्राकरोति	२३३६
प्रेङ्गुल्यति	२३३१२	विन्दति	३३३१९	{ भद्राकुरुते	३३३६
प्रेरयति	२३३१०	{ विभर्ति	३३३१६१	भनक्ति	२३३८
प्रेषयति	२३३१०	{ विभृते	२३३८	भन्दते	२३३८
प्रेष्यति	११११७	विभर्ति	२३३८	{ भरति	२३३८
प्रैति	२१४२६	विभृते	२३३८	{ भरते	२३३८
प्रोञ्छति	२३३६२	विभेति	१३३८	भर्जते	११४१९
{ प्रोथति	२३३६२	बिलति	२१६७	भत्स्यते	१३३६
{ प्रोथते	२३३६२	बीजाकरोति	२१४२	भत्स्यते	१३३६
प्रोर्णते	२३३६२	बीभत्सते	१३३२३	भर्वति	२३३८३
प्रोर्णीति	२३३६२	बुक्कति	१३३२३	भलते	३३३७३
प्रोर्णीति	२३३६२	बुक्कयति	१३३२३	भल्लते	३३३७३
प्रोषति	२३३६२	बुङ्कति	२३३४०	भवति	१३३११
प्लवते	३३३२११	बुङ्कयते	१३३२३	"	३३३११
प्लुष्णाति	२३३१८	बुभूषति	३३३२१	भवते	२३३६०
प्लुष्यति	२३३१८	बुस्तयति	३३३२२०	भषते	१३३१२
प्लोषति	२३३१८	बुस्यति	२३३३९	भाति	२३३१४
प्ल्साति	२३३२६	वृंहति	१३३१८	भापयते	२३३७६
		"	१३३१९	भामते	१३३१३
		"	२३३७	भामयति	१३३१३
		वेटति	१३३१२	भाययति	२३३७४
		बोधति	१३३२२	{ भावयति	३३३१९
		बोभोति	३३३१६	{ भावयते	३३३१९
		ब्रवीति	१३३११	भावयति	१३३१८
		ब्रह्मीभवति	२३३३२	"	२३३३३
		ब्रूते	१३३११	भावयते	२३३६०
				भाषते	१३३११

पर्यायाः	का.व.प	पर्यायाः	का.व.प	पर्यायाः	का.व.प.
भासते	२१११४	आशते	२१११४	मन्थति	३१३११
भिक्षते	२१४३०	आश्रयते	२१११४	मन्दते	११३२६
भिन्दति	३११५	श्रुण्यते	११३२	”	११४१८
भिन्नति	२१५७	श्रेजते	२१११४	”	२१११४
भिन्ते	२१५७	श्रेषति	११४१०	”	२१३४१
भिषज्यति	२११५३	भ्लाशते	२१११४	”	३१३७
भिष्णज्यति	२१२१०	भ्लाश्रयते	२१११४	मन्दाक्षयति	११३७
भीषयते	२१३७५	भ्लेषति	११४१०	मन्दायते	२१३१७
भुङ्क्ते	२११२६			मन्यते	११२२
भुजति	२१३२२	म		{ मर्धति	
भुनक्ति	२१३२	मंहते	१११८	{ मर्धते	२१४१०
भुरण्यति	२१३८	मगध्यति	२१३६४	मर्धति	२१२२१
भूयते	३१४१	मकुते	२११११	मर्षति	२१४१०
भूषति	२११११	मह्वते	११३१०	”	३१३९०
भूषयति	२११११	”	२१५१३	{ मर्षति	
भृज्जते	२१४४९	”	३१३१९	{ मर्षते	११३९
भृणाति	२१२२१	मचते	३१३२७	मर्षयति	११३९
भृशायते	३१२६	मज्जति	२१२२	मलते	२१३८
भृश्यति	२१३५१	मञ्चते	३१३२४	मल्लते	२१३८
भेषति	११३८	मठति	१११४	मवति	२१५१६
भेषते	११३८	”	३१३४५	मवते	२१५१६
{ भोजयति		मगति	११५१७	{ मव्यति	
{ भोजयते	२१२२०	मण्ठते	११२२०	{ मव्यते	२१५१६
भ्यसते	११३८	मण्डति	२११११	मषति	२१३८३
भंसते	२१३५१	मण्डते	२१३६४	{ मसमसाकरोति	
भ्रणति	११५१	मण्डयति	२११११	{ मसमसाकुरुते	२१३८३
भ्रमति	११२६	”	३१३२९	मस्कते	२१३३२
”	२१३४७	मथति	२१३१७	{ मस्मसाकरोति	
{ भ्रमति		मथनाति	२१३१७	{ मस्मसाकुरुते	२१३८३
{ भ्रमते	३१३१०८	मदयति	२१२२२	मस्यति	२१४१५
भ्रम्यति	२१३४७	”	३१३१०९	महति	२१२६
भ्रश्यति	२१३५१	{ मद्राकरोति		महयति	२१२६
भ्राजयति	२१२११	{ मद्राकुरुते	२१२२८	महीयते	३१३२३५
भ्राजते	२१११४	मनस्यति	११२४	माङ्कति	११३११
भ्राम्यति	११२६	मनुते	११२२	माति	११२१७
”	२१३४७	मन्तूयति	११३१३	मादयते	२१३३४
{ भ्राम्यति		”	३१३२३७	माद्यति	११३६, १९
{ भ्राम्यते	३१३१०८	मन्त्रयते	२१३२३	मानति	२१२६
		मन्थति	२१३७३, ८५	मानयति	२१२६

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
मानयते	१२२	सुञ्चते	२११३९	मेदते	१२२६
मान्थति	३३१११	"	३३१२७	"	१३११९
मायते	२१४१५	सुञ्जति	१५११	मेघति	१३११९
मारयति	२३१८३	सुटति	२३१८६	"	३३११७७
{ मार्गति	२१४३०	"	३३११९३	मेघति	३३१११४
{ मार्गते		सुणति	१२२२७	मेघायति	१२२२
मार्गति	२१४३१	सुण्डते	२३१५३	मेध्यति	१११८
मागयति	२१४३१	"	३३१४०	मेवते	२३११३
मार्जति	२२२१	सुण्डति	२२२२८	मेषति	२१४१०
"	३३३२३१	"	२१५७	मेहति	२१४१०
मार्जयति	२२२१	सुण्डयति	२२२२८	मोक्षते	२२२३०
"	३३३२३१	"	३२२२१	मोक्षयति	२११३९
मार्ष्टि	२२२१	सुसुक्षते	२२२३०	मोचयति	२११३९
माहते	२१४१५	मुरति	२३३६४	मोजति	१५११
मिथुनीभवति	२११४९	सुष्णाति	२१५१०	मोटति	२३१८६
मिथ्याकारयते	११४११	सुस्तयति	३११६	मोटयति	२३१८६
मिनुते	१२२१७	सुस्यति	२१५७	मोदते	११३६
मिनोति	१२२१७	मूळति	१२२२५	मोदते	३३११३
{ मिनोति	२२२१४	"	३३३३४	म्रक्षति	३१६
{ मिनुते		मृत्रयति	२११७	म्रदते	२३१८६
{ मिन्दयति	१३११८	मूर्वति	२१५१६	म्रियते	११११७
{ मिन्दयते		मूलति	२१४१८	म्रेडति	१३१२०
मिन्वाति	२१४१०	मूषति	२१५१०	म्रोचति	२३३३२
मिमोते	१२२१७	मृगयते	२१४३१	म्लेच्छति	११४१९
"	२१४१५	मृगयति	२१४३१	म्लेच्छयति	११४१९
"	३३३१५९	मृडति	२१४३१	म्लेटात	१३३२०
मिलति	२१४३९	मृडयति	२२२२२	म्लोचति	२३३३२
मिश्रयति	२१४३८	मृणति	२३३८३		
{ मोनाति	२३३८३	मृणाति	२३३८३	यक्षयते	२२२६
{ मिनोते		"	२२२२२	यच्छति	२२२११
मोमति	२३३३२	मृदनाति	२३३८३	यजति	२२२९
मोमांसते	१२२१९	{ मृध्यति	१३३९	"	३३३१२१
मोयते	१२२१७	{ मृध्यते	१३३९	यजते	२२२९
मोलति	११११०	मेदति	१२२१५	यन्त्रयति	११४२७
मोवति	१११८	"	२३३८३	यभति	२११४९
मुकुलीभवति	११११०	"	३३३११३	यसति	१३३३
मुच्यते	२२२३२	"		यस्यति	१३३३
मुञ्चति	२११३९				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
{ याचति		रसति	११११	रुध्यति	११३१२३
{ याचते	२१४३०	रसयति	११२१३३	रेकते	११२११०
यातयति	११३११०	रहति	२११३२९	रेचति	२१४३७
"	३१३१२२६	रहयति	२११३३९	"	३१३१२२९
याति	२१३१३२	राकयति	११२१३३	रेचयति	२१४३७
यामयति	२१२११९	राखति	२१११४०	"	३१३१२२९
यियप्सयि	२१११४६	"	३१३१२२	रेभते	१११११
युङ्गति	२१११४०	राघते	२१३१६२	रेवते	२१३३२२
युध्यते	२१३१७८	{ राजति	२११११४	रेषति	२१३१८३
युनाति	२११११६	{ राजते		रेषते	११११३
युप्यति	११२१२४	राति	२१२१११	रोचते	२११११४
यूषति	२१३१८३	राधयति	२१३१४	"	२१४१६६
योजति	२११११६	राध्नोति	११११३	"	३१३१९६
योजयति	२११११६	राध्यति	११११३	रोठते	२१३१८६
योषते	२११११४	"	११२१२१	रोदिति	११३११७
यौति	२१४३७	"	११४३२६	रोमन्थायते	३१२१९
"	३१३११४७	"	२१३१६	रोषति	२१३१८३
	र	"	२१४१४८	रोषयति	११३११३
रंहति	२१३१३३	"	३१३११७२	रौडति	११३११०
रक्षति	२१३१२	रायति	१११११	रौति	१११११
रगति	११२११०	राशीकरोति	२१४१२२		
रङ्गति	२१३१३२	रासते	१११११	लक्षति	११२१२९
रचयति	२१११३	रिङ्गति	२११२०	"	११४१२९
{ रजति		रिणाति	२१४३४	"	३१३१२१४
{ रजते	३१११३	रिणोति	११११२	लक्षयते	११२१२९
{ रज्यति		रिण्वति	२१३१३२	लक्षीकरोति	११२११६
{ रज्यते	३१११३	रिफति	३१३११८४	लङ्गति	२१३१३२
रणति	१११११	रिरंसते	२१११४६	लङ्गते	२१२१२६
"	३१३१६७	रिज्ञति	२१३१८३	"	२१३३२
रण्वति	२१३३२	रिष्यति	१११११६	"	२१४१९
रदति	२१४११	"	२१३१८३	"	३१३१२१
रध्यति	३१३११७०	रीयते	२१४३६	लङ्गयति	२१३१६८
रध्यते	२१४१४८	रुजति	२१११६१	लजति	११४११६
रन्धयति	२१४१४८	"	२१३१८६	लजते	११३१७
रपति	११४११	रुण्टति	२११११०	लजते	११३१७
रमते	२११११७	रुप्यति	११२१२४	लज्जति	११४११६
रम्भते	१११११	रुशति	२१३१८३	लटति	३१३१४३
रवोति	१११११				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
लभते	२।३।६०	लुन्थति	३।३।११	वदते	१।२।२
लम्बते	१।१।१	लुण्यति	१।२।२४	"	३।३।२३४
"	३।३।१३	लुभ्यति	१।३।२	वनति	१।१।१
लम्भयति	२।३।१६	{ लुम्पति	२।१।१	"	२।३।१४
लयति	२।४।११	{ लुम्पते	२।३।८४	"	३।३।६०
ललति	२।१।१७	लुम्बति	२।३।८४	वचुते	२।४।२७
लषति	१।३।१	लुम्बयति	१।३।२०	वन्दते	१।४।१८
लषते	१।३।१	लेड्यति	३।३।२४०	"	३।३।१
लण्यति	१।३।१	"	१।२।३३	वपति	२।४।६
लण्यते	१।३।१	लेडि	१।२।२९	"	३।३।२२३
लसति	२।१।१७	लोचते	२।३।७३	वपते	२।४।६
"	३।३।९१	लोदति	२।३।८५	वभ्रति	२।३।३२
लासति	३।३।२२	लोदते	१।३।२०	वमति	२।१।३१
लागयति	१।२।३३	लाड्यति	३।३।२४०	वयति	२।१।१
लाघते	२।३।६२	"	२।३।८५	वयते	२।३।३२
लाजति	१।४।१५	लाठते	१।३।२०	"	२।१।१
लाञ्जति	१।४।१५	लोडाति	३।२।१८	{ वरति	२।१।४१
लाडयति	२।२।१०	लोलुप्यते	३।१।६	{ वरते	२।२।८
लाति	२।१।३८	लोष्टते	३।१।३	वरिवस्यति	२।१।३८
"	२।२।११	{ लोहितायति	३।२।७	वर्कते	२।१।१४
लापयति	२।४।५१	{ लोहितायते	३।२।७	वर्चते	२।१।४०
लाभयति	२।३।१२	"	व	वर्जति	२।१।४०
लाययति	२।४।५१	वक्ति	१।४।१	वर्जयति	१।४।२०
लालयति	२।४।५१	वङ्कते	२।३।२२	"	३।३।२३३
लिङ्गयति	२।३।७०	वचति	१।४।१	वर्तते	१।१।४
लिप्सते	१।३।१	वञ्चति	२।३।३२	वर्धते	१।१।८
लिङ्गयते	१।१।१३	वञ्चयते	१।३।११	वर्धयति	२।१।१
लीढे	२।४।५१	वटति	२।३।६४	"	३।३।२२३
लीनयति	१।४।३८	वटयति	१।४।२६	वर्षति	२।४।१०
लुञ्चति	२।३।७३	"	२।३।६५	{ वर्षालीकरोति	२।३।८३
लुड्यति	२।१।१०	वठति	१।१।८	{ वर्षालीकुरुत	१।३।२७
लुण्ठयति	२।३।१७	वणति	२।४।२६	वलते	२।३।२९
लुण्ठति	३।३।४९	वण्टयति	२।४।२६	"	२।३।३६
"	२।१।१	वण्डति	२।३।६४	वलगति	२।२।६
{ लुनाति	२।१।१	वण्डते	१।४।१	वलगूयति	३।३।२३८
{ लुनीते	२।३।८३	वदति		"	

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
वलभते	२।१।२६	विकुरुते	३।३।२ः३	विध्यायति	१।१।१८
वल्लते	२।३।२९	विक्रमते	२।३।८०	विनक्ति	१।३।८
वशयति	२।३।४	विक्रम्यते	२।३।८०	"	३।३।१९९
{ वशीकरोति	२।३।४	विक्रीणीते	२।४।१९	विन्द्यते	२।४।३२
{ वशीकुरुते	२।३।४	विक्रयति	२।३।२०	विनश्यति	१।१।१६
वशीभवति	२।३।६	विक्रिद्यति	२।४।४८	विन्दते	२।२।९
{ वषट्करोति	२।२।१५	विकलेदयति	२।४।४८	{ विन्दति	२।३।६०
{ वषट्कुरुते	२।२।१५	{ विक्षिपति	२।२।१३	{ विन्दते	२।३।६०
वषति	२।३।८३	{ विक्षिपते	२।२।१३	विपद्यते	१।१।१६
वष्टि	१।३।१	{ विगृह्णाति	१।३।४	विपर्यस्यति	१।२।६
वसति	१।१।४	{ विगृह्णीते	१।३।४	विपर्येति	१।२।३
वस्कते	२।३।३२	विघ्नयति	२।५।२०	विपोलति	१।१।८
वस्तयते	२।३।८४	विचति	१।३।११	विपालयति	१।१।८
वस्ते	२।१।९	विचारयति	१।२।२९	{ विप्रकराति	१।३।१०
वस्यति	२।५।१७	विचारयति	१।२।९	{ विप्रकुरुते	१।३।१०
वहति	२।३।४६	विचिकित्सति	१।२।८	विप्रतिपद्यते	१।२।७
"	३।३।११९	विचेतोभवति	१।२।२४	विप्रतिसरति	१।३।१६
{ वहति	२।३।१६	विच्छति	२।३।३२	विप्रयुङ्क्ते	२।४।३७
{ वहते	२।३।१६	विच्छायति	२।३।३२	विप्रलभते	१।३।११
वाङ्मति	१।३।१	विच्छिनत्ति	२।५।२०	विप्रायते	१।३।४
वाचयति	१।४।१, १४	विच्छिन्ते	२।५।२०	{ विभजति	२।४।२६
वाजयति	२।३।७२	विजते	२।३।७६	{ विभजते	२।४।२६
"	३।३।२२१	"	३।३।१८३	विभवति	२।३।६२
वाञ्छति	१।३।१	विजयते	२।३।६८, ९०	"	३।३।१
वाति	२।३।४५	विजायते	२।१।५२	विभाजयति	२।४।२६
"	३।३।१३९	विजृम्भते	१।१।९	विभाति	३।१।१
वादयति	२।३।११	विडम्बयति	२।१।१९	विभ्राम्यति	१।२।६
वापयति	२।२।२८	{ वितनोति	२।१।२	विमनायते	१।२।२५
वायति	२।४।९	{ वितसृते	२।१।२	विमनीभवति	१।२।२५
वारयति	२।१।४१	वितरति	२।२।११	विमन्यते	१।२।७
वावृष्यते	२।१।४१	वितर्कयति	१।२।९	विमानयति	१।३।१०
वाश्यते	१।५।४	{ वितुषीकरोति	२।४।१४	"	२।३।६८
वासयति	२।२।१०	{ वितुषीकुरुते	२।४।१४	विमायति	१।२।७
"	३।३।२२८	{ विदधाति	२।१।२	विमुह्यति	१।२।२४
वाहते	१।३।३	{ विधत्ते	२।१।२	विमृशति	१।२।९
विकचते	१।१।९	विदारयति	२।५।७	वियोति	२।४।३७
विकसति	१।१।९	विद्यते	१।१।१	विरज्यति	२।२।३०
विकिरति	२।२।१३	विधयति	२।३।७७	विरमति	१।१।१७

पर्यायाः	क्र.व.प.	पर्यायाः	क्र.व.प.	पर्यायाः	क्र.व.प.
{ विरमति	२१२३०	विष्वणति	२११२६	वेपते	२१३१७६
{ विरमते		विसारयति	२१४११८	वेहति	२१३२९
विराधाति	११३१५	विस्मृजति	२११३९	वेवीते	३१३१९३
{ विरुणद्धि	११३१४	विस्मृणाति	११४२८	{ वेवेष्टि	२१३६१
{ विरुन्धे		विस्मृणोति	११४२८	{ वेविष्टे	
विलपति	११३१७	विस्मरति	११२२३	वेष्टते	२१३६४
विलभते	२१२११	विस्मापयते	२१३७१	वेष्टयति	२१३६५
विलिलति	२१४११	विस्माययति	२१३७०	वेहते	११३३
विलीयते	११११६	विस्वयति	२१३१२	वैरायते	११३४
विलुभति	११२२४	विस्त्रभते	११२१२	"	३१२१२
विलोडयति	२१३७३	विहन्ति	२१६२०	{ वौषट्करोति	२१२१५
विवदते	११२७	विहरति	२१११७	{ वौषट्कुरुते	
विवर्तते	१११७	विहरते	२१११७	व्यञ्जयति	११४२९
{ विवहति	२११४२	विह्वलति	२१३२०	व्यतिजल्पति	३१४३
{ विवहते		वीरयते	२१३८०	व्यतिलुनन्ति	३१४४
{ विविनक्ति	११२१३	वुङ्गति	२११४०	व्यतिषिञ्जते	३१४२
{ विविङ्क्ते		वृक्षते	२११४१	व्यतिसृजति	२१४३९
विविशति	३१११	वृङ्क्ते	२११४०	व्यतिस्ते	३१४२
{ विवृणोति	११४२९	वृणक्ति	२११४०	व्यतिहन्ति	३१४३
{ विवृणुते		{ वृणाति	२११४१	व्यतिहसति	३१४३
["]	२१४२९	{ वृणीते		व्यस्येति	३१४३
{ विवेवेकि	११२१३	वृणीते	२१३१४	व्यथते	११३८, २२
{ विवेविके		{ वृणोति	२११४१	"	३१३१८
विशब्दयति	११४२९	{ वृणुते		व्यथयति	२१३८६
विशिनष्टि	२१३६५	वृश्चति	२१५५	व्यनक्ति	११४२९
विशीर्यते	११११२	वृश्चयति	२११४१	व्यनिति	१११५
विशेते	११२८	वृषस्यति	२११४६	व्ययति	२१४३२
विशेषति	२१३६९	वृहति	२१३६३	{ व्यवद्धाति	२१४२८
विशेषयति	२१३६९	वेटति	११५१	{ व्यवधत्ते	
विश्रमते	२११३५	वेणति	३१३११६	{ व्यवहरति	२१४१७
विश्रमयति	२१२१०	वेति	२११२६	{ व्यवहरते	
विश्राणयति	२१२११	"	३१३१४२	व्यवस्यति	११३३
विश्राम्यति	२११३५	वेत्ति	११२२	व्यवैति	२११४९
विश्लेषयति	२१४३७	वेथते	२१४३१	व्यस्यति	११४२८
विश्वसिति	११२१२	वेद	११२२	{ व्यस्यति	२१४२८
विषीदति	११३१५	वेदयते	११२२	{ व्यस्यते	
विषीव्यति	२१६२	"	३१३२२५	व्याकरोति	११४२९
विष्णाति	२१४३७	वेदापयति	११४४	व्याकुरुते	११४२९
विष्यति	२११३९				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
{ व्याक्षिपति	२।३।१७	शण्डते	२।३।८५	शुचयति	२।४।६२
{ व्याक्षिपते		"	३।३।६	शुण्ठति	२।४।९
व्याख्याति	१।४।२९	शपति	१।४।१२	शुण्ठयति	२।४।९
व्याचष्टे	१।४।२९	शपते	१।४।१२	शुष्यति	२।२।३
व्याप्नोति	२।३।६१	शप्यति	१।४।१२	शुनति	२।३।३२
व्याप्रियते	२।१।५	शप्यते	१।४।१२	शुन्धति	२।२।३
व्यायच्छते	२।१।५	शब्दायते	१।५।१	शुन्धते	२।२।३
व्यासेधति	२।१।४०	"	३।२।१२	शुन्धयति	२।२।३
व्याहरति	१।४।१	शम्बाकरोति	२।४।३	शुभति	१।१।१४
व्याहरते	१।४।१	{ शर्धति		शुम्भति	२।१।१४
व्युच्छते	३।१।१	{ शर्धते	२।४।१०	"	३।३।५६
{ व्युदस्यति		शधेते	१।५।१९	शुल्बयति	२।४।१५
{ व्युदस्यते	१।४।३८	शर्वति	२।३।८३	शुक्ष्णते	२।२।८
व्युद्भवति	३।३।१	शलते	३।३।७२	शुष्यति	२।४।९
व्युप्यति	२।४।२६	शलभते	१।४।१९	शूरयते	२।३।८०
व्यृध्नोति	१।१।१४	शवति	२।३।३२	शूर्यते	२।३।८३
व्यृष्यति	१।१।१४	शशति	२।३।३६	"	३।३।१६९
व्रजति	२।३।३२	शसति	२।३।८३	शूलति	२।१।५१
व्रणति	१।५।१	शाखति	२।३।६१	"	२।३।८५
व्रणयति	२।३।८१	शाठयति	३।३।२१७	"	३।३।७८
व्रतयति	२।२।२६	शाडते	१।४।१९	शूलयति	२।४।७
"	३।३।२३६	शाम्यति	१।१।१८	{ शूलाकरोति	
व्रीडति	३।३।१६५	"	२।१।५३	{ शूलाकुरुते	२।४।५०
व्रीडयति	१।३।७	शास्ति	२।३।३	शूषति	१।२।२८
व्रीणाति	२।१।४१	शिक्षते	१।४।२	शृणोति	१।२।३०
व्रीयते	२।१।४१	"	३।३।८६	शेटति	१।३।१०
व्लीनाति	२।३।६८	शिक्षयति	१।४।३	शेते	१।३।२६
		"	२।३।३	शेषते	२।३।१३
श		शिङ्गे	१।५।२१	शेवालीकरोति	२।३।८३
शंसति	१।४।१, २२	शिङ्गति	१।२।३१	शेषति	२।१।३३
शक्रोति	२।३।६२	शिक्षति	१।५।१	"	२।३।८३
शङ्कते	१।२।१०	शिम्प्यति	२।४।१०	शेषयति	२।१।३३
शटति	३।३।४२	शिलति	२।४।१३	शोचति	१।३।१५
शठति	१।३।११	शिशिक्षिषते	३।२।१	शोठति	२।३।१७
"	२।५।१३	शीकते	२।४।१०	शोणति	२।३।३२
"	३।३।४८	शीभते	१।४।१९	"	३।१।३
शठयति	१।४।८	शीयते	१।१।१२	"	३।३।५९
शठयते	१।४।१९	शीळति	१।२।२६	शोधयति	२।२।१
शणति	२।२।११	शीलयति	१।४।५		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
शोभति	२।१।१४	खड्गते	२।३।३२	संशेते	१।२।८
"	३।३।१५	खचते	२।३।३२	{ संस्करोति	२।४।५३
शौटति	१।३।१९	खञ्जते	२।३।३२	{ संस्क्रुते	
श्च्योतति	२।४।३५	खठयति	१।४।८	संसस्ति	१।३।२६
श्यामलायते	३।१।४	खयति	१।१।८	संस्त्रजति	२।४।३८
श्यामायते	३।१।४	"	३।३।१३५	संस्ति	१।३।२६
श्यायते	२।३।३२	खतयति	२।३।३२	{ संस्तौति	१।४।५
श्रगति	२।२।११	खलति	२।३।३३	{ संस्तुते	
श्रथाति	२।३।८३	खललति	२।३।३३	संह्वयते	१।४।३१
श्रथनाति	१।४।२६	खसिति	१।१।५	सङ्कल्पयति	१।२।१५
"	३।३।२१०	खाठयति	३।३।२७७	सङ्कुचति	१।१।१०
{ श्रद्धधाति	१।२।१२	खन्दते	३।१।२	सङ्क्रोडति	१।५।१३
{ श्रद्धते	३।३।१६१	खेतते	३।१।२	सङ्क्रोडते	२।१।१०
श्रद्धते	१।२।१२	खेतयति	३।२।२४	{ साङ्गपति	१।४।२७
श्रन्थते	२।४।२२			{ सङ्गिपते	१।४।२७
श्रन्थयति	१।४।२६			सङ्गिन्यति	१।४।२७
{ अपयति	२।४।४८	ष		सङ्गणुते	२।५।४
{ अपयते		स		सङ्ग्याति	२।४।२३
{ अयति	२।३।१३	{ संयच्छति	२।५।१६	सङ्गच्छति	२।४।३९
{ अयते	२।४।४८	{ संयच्छते	२।३।२६	सङ्गिरते	१।२।२७
आति	१।३।२१	संयतते	१।३।३	{ सङ्गुह्नाति	१।४।२७
आन्पति	२।२।२७	संयसति	१।३।३	{ सङ्गुह्नाते	
"	३।३।१७५	संयस्यति	१।३।३	[„	२।३।४
"	२।४।४८	संयति	२।४।३८	सङ्ग्राहयति	२।३।७८
श्रीणाति	२।४।४८	संयति	१।३।१३	सचते	२।४।१०, ३९
"	३।३।२०८	संयमते	२।४।७	{ सचति	३।३।१३३
{ श्रीणाति	२।४।३८	संरापयति	२।४।७	{ सचते	
{ श्रीणीते		संशोदयति	२।४।७	{ सञ्जःकरोति	२।३।१५
श्रेषति	२।५।८	{ संवर्मयति	२।३।२६	{ सञ्जःकुरुते	
श्रीणाति	३।१।६	{ संवर्मयते	२।१।९	{ सञ्जति	२।३।२६
श्लयति	२।३।८३	संवस्त्रयति	२।२।१०	{ सञ्जते	
श्लाखति	२।३।६१	संवाहयति	१।३।२६	सञ्जष्टे	२।४।२२
श्लाघते	१।४।१९	संविष्णति	२।१।४९	{ सञ्चिनोति	२।४।१२
श्लेषति	२।५।८	"	२।४।२५	{ सञ्चिनुते	
श्लोकते	३।१।६	{ संवृणोति	१।२।२	सञ्चूर्णयति	२।३।८६
श्लोर्णति	३।१।६	{ संवृणुते	१।२।२	सञ्चस्यति	२।३।८३
		{ संवृणोति	१।२।२८	सटति	३।१।५
		{ संवृणुते		सटयति	२।३।७७
				सत्करोति	२।२।७

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
सत्रयते	२।५।२१	समवैति	२।४।३९	सम्मर्दयति	२।३।७८
{ सत्याकरोति	२।४।२०	{ समस्यति	१।४।२७	सम्मन्थते	२।२।७
{ सत्याकुरुते	१।४।६	{ समस्यते	१।४।२७	सम्माति	२।४।१५
सत्यापयति	१।४।६	{ समादधाति	१।२।२६,२७	सम्माज्यति	२।४।४५
"	३।२।२३	{ समाधत्ते	१।१।१७	सम्मार्ष्टि	२।४।४५
{ सत्यापयति	२।४।२०	समाप्नोति	१।१।१७	सरति	२।३।३२
{ सत्यापयते	२।३।१५	{ समाहरति	१।४।२७	सजेति	२।४।२२
सत्राकरोति	२।३।१५	{ समाहरते	१।४।२७	सर्पति	२।३।३२
सनति	२।३।१४	समियति	२।४।३९	सर्भति	२।३।८३
{ सनोति	२।२।११	समूहति	२।४।१२	सलति	२।३।३२
{ सनुते	२।२।११	समूहते	२।४।१२	सवति	३।३।१२९
{ सन्तनोति	२।५।२१	"	२।४।४५	ससति	२।३।३२
{ सन्तनुते	२।५।२१	समृच्छति	२।४।३९	{ सहति	१।३।९
सन्तर्जति	१।४।१५	सम्पद्यते	१।१।७	{ सहते	३।३।१३५
सन्तानयति	२।५।२१	{ सम्पद्यति	१।२।२९	सहते	३।३।१३५
सन्तिष्ठते	१।१।१७	{ सम्पद्यते	१।२।२९	{ सहाति	१।३।९
{ सन्द्धाति	२।४।५२	सम्पृक्ते	२।४।३८	{ सहाते	१।३।९
{ सन्धत्ते	२।५।१६	{ सम्पृच्छति	१।२।९	साक्षयति	१।२।१६
सन्धानयति	२।५।१६	{ सम्पृच्छते	१।२।९	{ साक्षात्करोति	१।२।१६
सन्दिग्धे	१।२।८	सम्पृणक्ति	२।४।३८	{ साक्षात्कुरुते	१।२।१६
{ सान्दिशति	२।३।११	सम्प्रधारयति	१।२।९	साधयति	२।१।३
{ सान्दिशते	२।४।४७	सम्प्रवहन्ते	३।४।३	"	२।४।४८
सन्दीपयति	२।४।४७	सम्प्रहरते	२।३।७८	साधनोति	१।१।३
सन्देगिध	१।२।८	सम्प्रहरन्ते	३।४।३	सान्त्वयति	१।४।३९
सन्धुक्षयति	२।४।४७	सम्प्रधनाति	२।४।३९	सामयति	१।४।३९
{ सन्नद्धति	२।३।२६	{ सम्बिभर्ति	२।४।१२	सायति	१।१।१५
{ सन्नद्धते	२।३।२६	{ सम्बिभृते	२।४।१२	साहयति	१।३।९
सन्निकर्षति	२।३।५९	{ सम्भरति	२।४।१२	{ सिञ्चति	२।४।१०
{ सन्निकृषति	२।३।५९	{ सम्भरते	१।१।२	{ सिञ्चते	१।१।३
{ सन्निकृषते	२।२।३१	सम्भवांत	२।४।१६	सिञ्चयति	१।१।३
{ सन्न्यस्यति	२।२।३१	"	३।३।१	{ सिनाति	२।५।१६
{ सन्न्यस्यते	२।५।१५	"	२।४।१२	{ सिनीते	२।५।१६
{ सपत्राकरोति	२।५।१५	सम्भाण्डयते	३।२।४३	सिनुते	२।५।१६
{ सपत्राकुरुते	२।२।६	"	१।२।११	{ सिनोति	२।५।१६
सपर्यति	२।२।६	सम्भावयति	२।२।७	{ सिनुते	२।४।१३
सभाजयति	२।२।६	"	२।१।५०	सिलति	२।४।१०
समति	२।३।२०	सम्भुङ्क्ते	२।३।१९	सोकयति	१।१।१२
समर्थयति	१।२।९	सम्भ्रमति	२।३।१९	सोदति	१।१।१२
समनिति	१।१।९	सम्भ्रम्यति	२।३।१९	"	३।१।१०६
{ समयाकरोति	२।३।१७	सम्भ्राम्यति	२।३।१९		
{ समयाकुरुते					

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
सीव्यति	२।६।२	स्कुम्नाति	२।६।१७	स्त्रिहति	१।३।१९
सुखयति	२।२।२२	स्कुम्नोति	२।६।१७	स्नुहति	२।१।३१
सुखायते	१।३।६	स्खलति	१।४।१०	स्नोति	२।४।३६
{ सुखयति	१।३।६	"	२।१।२०	स्पर्द्धते	२।३।२८
{ सुखयते	१।३।६	स्तनयति	१।६।१०	स्पर्धते	१।३।४
सुद्वयति	१।३।१०	स्तम्नाति	२।६।१७	स्पर्शयति	२।२।११
सुमनायते	१।३।६	स्तम्नोति	२।६।१७	स्पर्शति	३।३।११८
"	३।२।६	स्तमति	२।३।२०	{ स्पर्शति	१।२।३२
सुमनोभवति	१।३।६	स्तम्भते	२।६।१७	{ स्पर्शते	१।२।३२
सुरति	२।३।१	स्तम्भयति	२।६।१७	स्पष्टयति	१।४।२९
"	३।३।१९०	स्तवीति	१।४।१८	स्पाशयते	३।३।२२४
सुवति	२।३।१, १२	स्तिम्यति	२।४।१०	स्पृणोति	२।३।२
सूचयति	१।४।४०	स्तीम्यति	२।४।१०	"	३।३।१८९
सूदति	२।४।१०	स्तुते	१।४।१८, २३	स्पृशति	१।२।३२
सूदते	२।३।८३	स्तुप्यति	२।३।३०	स्पृहयति	१।३।१
सूक्ष्मति	२।२।७	स्तुम्नाति	२।६।१७	स्फायते	१।१।८
सूक्ष्मयति	१।३।६	स्तुम्नोति	२।६।१७	स्फिष्टयति	२।३।७७, ८३
सृजति	२।२।३	{ स्तृणोति	२।४।२८	स्फोतीभवति	१।१।८
सृजयते	३।४।४३	{ स्तृणीते	२।४।२८	स्फुटति	१।१।९
सृम्भति	२।३।८३	स्तृणुते	२।४।२८	स्फुण्डयति	२।१।२१
सेदति	१।३।१०	स्तृणोति	२।४।२८	स्फुरति	१।२।१
सेधति	३।३।१३	स्तृहति	२।३।८३	स्फुरते	२।३।२८
सेधते	२।३।१३	स्तेनयति	२।६।१०	"	२।३।६२
सोसूच्यते	२।३।१७	स्तेपते	२।४।३६	स्फुलति	२।३।२८
सौति	२।३।१	स्तोमयति	१।४।१९	स्फूर्छति	१।२।२३
"	३।३।१४८	स्तौति	१।४।१८, २३	स्फूर्जति	१।६।११
सौधीयति	३।२।३	स्त्यायति	३।१।६	स्फोटति	१।१।१२
स्कन्दति	२।३।६१	"	३।३।१२६	स्फोटते	१।१।९
"	३।३।१२१	स्थगयति	२।४।२८	स्फोटयति	२।६।७
स्कम्नाति	२।६।१७	स्थलति	१।१।४	स्मयते	२।१।१६
स्कम्नोति	२।६।१७	स्थवयति	३।२।२२	स्मरति	१।२।१९
स्कम्भते	२।६।१७	स्थापयति	२।३।७	स्माययते	१।३।१०
स्कम्भयति	२।६।१७	स्थिरीभवति	२।४।८	स्मीलति	१।१।१०
स्कुनाति	२।३।६४	स्थुडति	२।४।२८	स्यन्दते	२।४।३६
स्कुनीते	२।३।६४	स्थूलयते	१।१।८	स्यमति	१।६।१
स्कुनुते	२।३।६४	स्त्राति	२।२।२	स्यमयते	१।२।९
स्कुनोति	२।३।६४	स्त्रायति	२।२।२	स्त्रंसति	१।२।२६
स्कन्दते	२।३।८, ६४	"	२।३।६४	स्त्रंसते	२।३।६१
				"	३।३।६२, ९६

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
खड्गते	२।३।३२	हर्यति	३।३।६९	हेडति	२।३।६४
खम्भते	१।२।२६	हर्षति	१।३।१९	हेडते	१।३।१०
खवति	२।३।३२	हलति	२।४।१	हषते	१।६।८
”	२।४।३६	हलयति	२।४।६	होडते	१।३।१०
खीव्यति	३।३।१६३	हस्तयति	२।३।३२	होलति	३।३।१०४
ख्वदते	२।४।६६	हस्तयते	३।२।४०	ह्यलति	२।३।२९
{ स्वधाकरोति	२।२।१२	{ हस्तेकरोति	२।१।४२	ह्यलयति	२।३।७२
{ स्वधाकुरुते		{ हस्तेकुरुते		ह्यलयति	२।३।७२
ख्वनति	१।६।१	हापयति	२।१।३९	ह्यगति	२।४।२८
ख्वपिति	१।३।२६	हिसति	२।३।८३	ह्यसति	१।१।१३
ख्वरति	३।३।१२७	हिसयति	२।३।८३	”	१।६।१
ख्वदंते	२।४।६६	हिक्रति	१।६।१४	ह्यदते	१।६।१
ख्वादते	२।४।६६	हिक्रते	१।६।१४	ह्योच्छति	१।३।७
{ स्वाहाकरोति	२।२।१६	ह्यिण्डते	१।३।१०	ह्येषते	१।६।८
{ स्वाहाकुरुते		”	३।३।३८	ह्यगति	२।४।२८
{ स्वीकरोति	२।१।३८	ह्यिनस्ति	२।३।८३	ह्यदते	१।३।६
{ स्वीकुरुते		ह्यिनोति	३।३।१७९	”	१।६।१
ह		ह्यिन्वति	२।२।१६	”	३।३।१०
ह्यति	२।१।१४	ह्यिलति	२।१।१८	{ ह्यति	३।३।१२२
ह्यति	२।६।१२	ह्युण्डते	३।१।६	{ ह्यते	
”	३।३।४६	ह्युञ्जति	२।३।२२	ह्यते	१।४।३२
ह्यदते	२।१।६	ह्यणीयते	१।३।७	ह्यरति	२।३।२२
ह्यन्ति	२।३।७७, ८३	”	३।२।१४	ह्यलति	२।३।२९
”	३।३।१४०	”	३।३।२३९	”	३।३।१००
ह्यम्मति	२।३।३२	ह्यप्यति	१।३।६, ११	ह्यलयति	२।३।७२
ह्यर्यति	१।३।१	ह्येडते	२।३।८६	ह्यलयति	२।३।७२

अथ पर्यायार्थसूची ।

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
अ		अपह्नव	१४३७	असन	३३११४२, १९३
अङ्कन	३३३२१४	अपाङ्गति	२३३४६	असम्यगुक्ति	१४४८
अङ्गचूर्णन	२३३८१	अपानशब्द	१५११९	अस्तङ्गत	२३३५२
अङ्गीकरण	३३३२०४	अभिक्रम	२३३५६	आ	
अतिक्रम	२३३५५	अभिभव	२३३६८	आकर्ष	२३३६७
अतिविस्तार	३३३३९	"	३३३१३५, २०२	आक्रोशन	१४४१२
अतिशय	१४४२८	अभियोग	२३३५७	आक्षेप	३३३१९३
अदन	२३३६९	अभिवादन	३३३५	आख्यान	३३३२२५
अद्भुत	३३३७०	अभिषव	२४४५०	आग्रह	१३३१३
अधिगम	२३३७०	अमुक्ति	२२२२६	आचमन	२२२४
अधिरोहण	३३३१५०	अमिषण	३३३१४७	आच्छाद	२११९
अधोगति	२३३२७	अर्चन	२२२६	आज्ञा	२३३९
अध्ययन	२३३५१	"	३३३११७	आतञ्जन	२४३७
अध्याहार	१४४२	अर्जन	२४४१९	आदर	२२२७
अनवधान	३३३२०५	"	३३३२८	"	३३३२२०
अनवस्थान	१२२२५	अर्दन	२३३२८	आदान	२१३८
अनारुह्य	३३३१०८	अलङ्कार	२३३२४	"	३३३६०, ७२, १११, ११२, १२०, २१८
अनादर	१३३१०	अलमर्थ	३३३२२	आद्योपलम्भ	३३३१
"	३३३३८, १९८, २२०	अल्पत्व	११११३	मानाति	२४४४०
अनुकार	२१११९	अल्पाभवन	३३३३३	आप्रवण	२३३५४
अनुज्ञा	१२२२८	अवगति	३३३८१	आभिमुख्येनवचन	१४३६
अनुमा	१२२१७	अवतंस	२१११२	आमन्त्रण	२२२१७
अनुशय	१३३१६	अवधान	१२२२६	आयत्ति	२३३६
अनुतोदित	१४४७	अवयव	३३३५	आयाम	३३३२०
अन्तर्धि	२४४२६	अवसादन	३३३४२, १०६	आर्तध्वनि	१५६
अन्तिक	२३३५९	अवसंस	३३३५२	आर्त्तीभाव	२४४१०
"	३३३२१३	अवसंसन	३३३५३, ९६	आलम्बन	२४३८
अन्यत्व	१४४१०	अवासि	३३३८१	"	३३३२१३
अन्यथात्व (असकृ-		अशनिनिर्घोष	१५१११	आलस्य	३३३४९
रकृत)	१४४११	अशुचीकरण	३३३१४१	आलिङ्गन	२११४४
अन्यस्त्रीकामन	२११४६	अश्वध्वनि	१५१८	आलेखन	३३३२०६
अन्वेषण	२४४३१	अस्त्राकामन	२११४७	आवरण	३३३४१
अपक्षय	११११५	असंस्कार	३३३२१७		
अपशब्द	१४४९				

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
आशिष	३३३४	उद्यम	२३३६३	कम्प	२३३७५
आश्रीर्वाद्	१४३२५	उद्वाह	२११४२	„ ३३३६०, ५१, ९९, १४४	
आश्लेष	३३३६८	उन्माद	१३३२०	कम्पन	३३३२३
आस्वाद	१२३३३	उपकरण	३३३२३०	करण	३३३७९
आह्लाद	३३३१२	उपकृति	३३३१८५	करिकरध्वनि	१६६२०
आह्वान	३३३१६, १०५	उपक्रम	२१११	कल्याण	१६६६
ह		„	३३३१७१	कवित्व	१४३२०
इच्छा	१३३१	उपताप	३३३३, ४, १२७	काङ्क्षा	३३३१७४
„	३३३८१, ८८	उपतापन	३३३२३०	कान्ति	३३३६१, १४२, २००, २०७
इज्या	३३३८५	उपनयन	३३३८५	कामन	२११४५
इज्यारम्भ	२३२३३	उपभोग	२३२५०	कार्मुकध्वनि	१६६२०
इन्द्रियलय	३३३१२८	उपमा	१२३१७	कुक्षिशब्द	१६६१८
ई		उपयोग	३३३२०१	कुटिलगति	२३३३५
ईक्षण	१३२२९	उपलेपन	२३४४६	कुत्सन	३३३२६
ईक्षण (देवपर्याय- खोचन)	३३३१७२	उपवेशन	२३३३६	कुत्सा	३३३११५
ईर्ष्या	१३३५	उपसेवा	२३२१०	कुत्सागति	२३३४३
उ		उपस्कार	३३३२२६	कुत्सितजप	२३२२५
उक्ति	१४३१	उपादान	३३३२१२	कुत्सितसमयन	२३२२२
„	३३३१६१	उपाजर्जन	३३३२८	कृच्छ्रजीव	१३३६
उक्तिविषय	३३३१३४	उपालम्भ	१४३१६	कृति	२३२२
उच्छ्राय	२३३३०	उपास्ति	२३२८	कृपा	१३३१४
„	३३३२४	उसकृष्टि	२३४२	कृशानुफूत्कृति	३३३१२६
उच्छ्र	२३४१३	उसि	२३४६	कृषि	२३४१
उत्कण्ठा	१३२२०	„	३३३१२३	कैलि	२३२२१
उत्कण्ठास्वन	१६६१२	ऊ		कैतव	३३३१९, ४८
उत्कर्ष	३३३८०	ऊर्ध्वत्व	२३१३७	कैवल्य	२३२३२
उत्कर्षसम्प्राप्ति	२३३१०	ऋ		कौटिल्य	२३३२२
उत्क्रोचादिवशीकृति	२३३५	ऋग्भिरुपस्तवन	१४३२२	„	३३३२९, ३३, १०७, १८७
उत्क्षेप	२३४३९	ऐ		क्रय	२३४१८
उत्तरण	३३३१३०	ऐश्वर्य	२३३१	क्रिया	३३३८१
उन्नासन	२३३७४	„ ३३३३, ४, १२९, १४८, १९०		क्रीडन	२३२१७
उत्सादन	२३१८	क		क्रीडा	३३३१९, ९१, १६२
उत्साह	१३३३	कथन	१४३१९	क्रोध	१३३१३
„ ३३३१७, ६३, १३४		„	३३३१८४	क्लेद	३३३६६
उदय	२३३४८	कफजशब्द	१६६१६	क्लेशन	३३३८२
उद्देश	१३२१६	„	३३३८७		

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
क्लेश्य	३।३।२१	गात्रस्थौल्य	३।३।१७७	ज	
क्षरणा	२।४।३५	गार्ध्व	१।३।२	जग्धि	३।३।७७
"	३।३।५०, १५७	गीत	१।५।२२	जन्म	१।१।२
क्षान्ति	१।३।९	गीर्णि	२।१।२७	"	३।३।१
"	३।३।१३५, २०२	गुणन	२।४।२४	जप	२।२।२४
क्षालन	३।३।२३२	गुणोक्ति	३।३।२३३	जरा	१।१।११
क्षुत्त	१।४।१५	गुलोक्ति	२।३।२३	जागर	१।३।२८
क्षुध्	२।१।२५	गोकर्तृकहिंसा	२।३।८२	जिर्घासन	१।३।१२
क्षेपण	३।३।३२	ग्रन्थ	१।४।२६	जिज्ञासन	३।३।८६
क्षोभ	३।३।३१	"	३।३।२, १८६	जीमूतध्वनि	१।५।१०
ख		ग्रहण	३।३।१४१, २२४	जीव	१।१।५
खण्डन	३।३।१८८	ग्लानि	१।३।२१	जीवन	३।३।८२
खादन	३।३।१४२, १५३	"	३।३।१७४	जृम्भ	१।३।२६
खेद	३।३।१७५	ग्लेपन	३।३।१०९	ज्ञान	१।२।२
खेला	३।३।१९१	घ		"	३।३, १४९, १७१
ग		वसन	३।३।१९४	ज्ञापन	३।३।२२२
गति	२।३।३२	घृणा	३।३।२३४	ज्येष्ठेऽनूढे कनिष्ठ-	
"	३।३।७, १३, १५, २१, २३, २६, २८, ३०, ३०, ३२, ३२, ३८, ४१, ४२, ४९, ५७, ५९, ६१, ६२, ६४, ६५, ६९, ७७, ८१, ८३, ८४, ९६, ९७, १००, १०६, १०९, १११, ११६, १२८, १२९, १३१, १३५, १३९, १४०, १४३, १४४, १५३, १५४, १६२, १६३, १६७, १७९, १८७, १९५, १९६, २००, २१७, २२१	घोरवासित	१।५।५	विवाह	२।१।४३
गत्याक्षेप	३।३।१९	"	३।३।८८	ज्योतिरुद्गम	२।३।४९
गन्धन	३।३।१३९	घ्राण	१।२।३१	त	
गमन	३।३।५८, १४२	च		तक्षण	२।५।३
गर्ममोक्ष (प्रसव)	२।१।५२	चतुरगति	२।३।३८	तन्द्री	१।३।२४
गर्व	१।३।१९	चर्चा	२।१।१०	तपस्	३।३।१७५
गर्हितगीर्णि	२।१।२८	चलन	२।३।२९	तपःकृत	२।२।२७
गर्हितदाह	२।५।९	"	३।३।७२, ७४, ९८, ११८, १८३, १९९	तर्पण	२।२।१६
गर्ह्यर्दश	२।१।२९	चिन्ता	३।३।११६	"	३।३।२०७
		जुम्बन	२।१।४८	तर्ष	२।१।२३
		चेतना	३।३।२२५	ताडन	२।३।७७
		चेष्टन	२।१।५	तायन	३।३।६३
		चोदन	३।३।१६५	तारशब्द	३।३।२९, १०७
		छ		तारनिस्वन	१।५।६
		छद्मगति	२।३।४०	तिर्थध्वनि	१।५।४
		छेद	३।३।१८८	तीक्ष्णत्व	२।५।४
		छेदन	२।५।५	तृप्ति	२।१।३४
		"	३।३।२१६, २२३, २२८	"	३।३।१८, ८१
				तेजोविरति	१।१।१८
				तोषण	२।२।२३

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
त्याग	२।१।३९	द्युति	३।३।८१, १६२	न्यासापेण	३।३।२२७
त्राण	२।३।२	दवीकृति	२।४।११		
"	३।३।३६	द्विःकृषि	२।४।३	प	
त्रिदशाचा	२।१।९	द्वेष	१।३।४	पथिकर्तृक	३।३।१३८
त्रिःकृषि	२।४।४			पराभिभूति	३।३।८०
त्वरण	३।३।१६६	ध		परिणाम	१।१।७
स्वरा	२।३।१९	धान्यावरोध	३।३।१०२	परिभाषण	३।३।७३, ९२
		धापन	२।२।१८	परिभाषा	३।३।४३
थ		धारण	२।३।८	परिवृत्ति	१।३।२७
थूत्कृति	२।१।३०		३।३।८, २४	परिवेषण	२।२।१९
		घिक	३।३।२३४	पर्याप्ति	३।३।१, ७६, ११०
दंश	२।१।३०	धूर्तक्रिया	२।१।१३	पलायन	२।३।१३
दम्भ	३।३।२७	द्युति	३।३।११९, १६१	"	३।३।४०
दम्भेच्छा	२।३।२६	घौर्त्य	३।३।२४०	पाक	२।४।४८
दरिद्रत्व	१।१।१४	ध्यान	१।२।१८	"	३।३।२०८
दर्शन	३।३।२१४	ध्वनि	३।३।६०	पान	२।१।२४
दान	२।२।११	ध्वंसन	३।३।९६	पालन	३।३।६८, ११६,
"	३।३।८, ६६, ८१,			"	१८१, २०९
	९७, १२१, १२४,	न		पितृदान	२।२।१२
	१६६, १६१	नमस्कार	३।३।१३२	पूजन	३।३।२४, ३१, ३५
दाह	२।१।८	नाशन	२।३।८७	पूजा	३।३।२३६, २३८
दीपन	३।३।१२	निकार	३।३।२२६	पूरण	२।२।२१
दीप्ति	२।१।१४	निकेत	३।३।२१८	"	३।३।१५४, १५६,
"	३।३।२५, ५६, ६१,	निद्रा	१।३।२६	२०९, २११, २२३	
	८७, ९५, १११, १२४	निन्दा	१।४।१४	पोष	३।३।१६१
	१६७, १५८, १६४,	"	३।३।१८४	पोषण	३।३।१६०
	१९०, १९७	निरसन	३।३।१२४	प्रकथन	३।३।२०१
दुःख	१।३।२२	निराकृति	१।४।३८	प्रकम्पन	२।३।७२
दुर्गन्ध	३।३।६७	निरोधन	२।३।६६	प्रकाशन	१।४।२९
दुष्कृत	२।१।१९	निर्णय	१।२।१४	प्रक्षेप	२।२।१४
दृष्टि	३।३।१४६	निर्णेतृत्वेन भजन	३।३।१३७	प्रजन	३।३।१४२
देवत	३।३।१६२, १९७	निवास	३।३।४५, १९५	प्रणति	२।२।५
देवार्चा	३।३।१२१, १३८	निशामन	३।३।११६, ११७	प्रतिघात	३।३।१८
दैत्य	३।३।५१	निष्कर्ष	२।१।१४	प्रतियत्न	२।४।५४
दैवंपर्यालोचयती-		निष्पत्ति	३।३।७६	"	३।३।२०६
त्यर्थ	१।२।२१	नीचैर्गति	२।३।४२	प्रतिष्टम्भ	३।३।२९, १०७
दोहन	२।४।३४	नृत्त	२।१।१५	प्रतिष्ठा	३।३।२
दोहानुकूल्य	२।४।३३	नैपुण्य	२।४।२१	प्रतिहर्ष	३।३।१०
		न्यास	२।४।२७		

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
प्रतीक्षा	२।३।१८	बाल्य	३।३।४३, १९४	मन्थन	३।३।१७८
प्रत्यक्ष	१।२।१७	बीभत्स	१।३।२३	मन्दगति	२।३।३७
प्रत्यभिज्ञान	१।३।२३	बुद्धि	३।३।११६	मन्दाक्ष	३।३।२३९
प्रमर्द	३।३।१९३	भ		मरण	१।१।१७
प्रमा	१।२।१७	भक्ष	३।३।१९१	मरुतोगति	३।३।१३६
प्रमाद	३।३।९२, ९६	भङ्ग	२।३।८९	मर्द	२।३।८६
प्रयोजकाद्भ्य	२।३।७६	भय	३।३।९८, १८३, १९९	माङ्गल्य	३।३।१३
प्रवेश	३।३।८१	भत्संन	३।३।१९८, २१६	माद	३।३।३७, ४९
प्रद्वन	१।४।३३	भाग	३।३।८१	माधुर्य	३।३।२३८
प्रसव	३।३।१२९, १४८	भावकृति	३।१।१८	माध्यस्थ्य	२।२।२९
प्रस्नव	२।४।३४	भाषण	३।३।९६, ९६	मान	१।४।१५
प्राकट्य	३।३।१	भाषा	३।३।२१८	"	३।३।१, ९, १५९
प्राणन	३।३।१०२, २१५	भास्	३।३।१५२	मानस	३।३।५४
प्रापण	२।३।१६	भासन	३।३।१३४	मारण	३।३।२२२
"	३।३।७९, ११९, १२८	भीति	१।३।८	मार्गसंस्कार	३।३।२२१
प्राप्ति	२।३।६०	भीमार्थ	३।३।१८९	मिति	१।२।१७
"	३।३।१	भुक्ति	२।१।२६	मिथ्याज्ञान	३।३।१०८
प्रीति	१।३।६	भूषण	२।१।११	मिथ्याभिर्ज्ञान	१।४।१३
"	३।३।१८१, १८२	"	३।३।११०	मिश्रण	२।४।३८
प्रेप्सा	३।३।६९	भूषा	३।३।७६, २१९	"	३।३।१४७, २०८
प्रेरण	२।३।१२	भूषाद्यामोचन	२।१।१३	सुण्हन	३।३।१२३
"	३।३।५८, १९२	भूषाध्वनि	१।५।२१	सृत्रण	२।१।७
प्रेषण	२।३।१०	भेद	२।३।२४	मृत्तिभाव	३।३।१२८
प्रोज्झ	२।४।२६	भेदन	२।५।७	मेदन	३।३।२७
प्लव	३।३।१३०	भैषज्य	२।१।५३	मेधा	१।२।५
प्लुतगति	२।३।३६	भोजन	२।२।२०	"	३।३।११३, ११४
प्लुति	३।३।४६	"	३।३।१४५, २३६	मैत्री	३।३।१३८
व		भोजननिवृत्ति	३।३।२१, २१६	मथुन	२।१।४९
बन्ध	३।३।१६१	अंश	३।३।७०	मोक्ष	३।३।९४
बन्धन	३।३।२५	अम	२।३।४७	मोचन	३।३।१७३, १७६, १७७, २१०, २११
बन्धुक्रिया	३।३।१०३	आडूपाक	२।४।४९	मोद	३।३।७
बल	३।३।२१५, २१८	म		मोह	१।२।२४
बलात्कार	३।३।४६	मज्जन	२।२।२	"	३।३।३४
बलात्कृति	२।५।१२	मद	३।३।७	मोहन	३।३।२२९
बलाद्धरण	२।५।११	मनसागोचरीकार	१।२।३	मौण्ड्य	२।२।२८
बलापेण	२।३।७९	मनस्वित्त्व	१।२।४	"	३।३।८५
बाधन	३।३।११८	मन्त्रकरण	३।३।१२८		

पर्यायार्थाः	का.व.प.
अक्षय	३।३।२००
य	
याचना	२।४।३०
"	३।३।३, ४, १५, ३०, ३१, ८१
यात्राथप्रदान	१।४।३४
युद्ध	२।३।७८
"	३।३।१८४
र	
रक्षण	३।३।६४, ६५
रक्षा	३।३।८१
रत्निसन्	३।१।३
रिद्धण	२।१।२०
रुचि	२।४।५५
रुज्	२।१।५१
"	३।३।४२, ७८
रोदन	१।३।१७
"	३।३।१६, १०५
रोपण	२।४।७
रोष	३।३।२३७, २३९
ल	
लज्जा	३।३।१६५
लवन	३।३।२३२
लिप्सयोपस्थिति	३।३।१३८
लिप्सा	३।३।२
लौहित्य	३।३।५९
व	
वञ्चन	१।३।११
वयोहानि	३।३।१६८
वरण	२।१।४१
वर्जन	२।१।४०
वर्णक्रिया	३।३।२३३
वर्धन	२।४।११
वर्ष	३।३।४१
वशीकृति	२।३।४
वाक्य	३।३।२०५

पर्यायार्थाः	का.व.प.
वातगति	२।३।४५
वादित्रप्रहण	३।३।११६
वान्ति	२।१।३१
वारण	३।३।७६, ११०
विकलगति	२।३।४१
विकास	१।५।९
विक्रम	३।२।८०
विक्रय	२।४।१९
विक्रिप्ति	३।३।१७२
विक्षेप	२।२।१३
विघ्न	२।५।२०
विजिगीषा	३।३।१६२
विहुत्सर्ग	२।१।६
वितर्क	१।२।९
विचोत्सग	२।५।२९
विद्याप्रहण	३।३।८६
विनाश	१।१।१६
विप्रदान	१।४।३५
विभाग	२।४।२६
विभ्रम	१।२।६
विमति	१।२।७
विलम्बन	२।३।१७
विलसन	३।३।९९
विलेखन	३।३।२९, १०७
विवासन	३।३।२२५
विवृति	२।४।२६
विवेक	१।२।१३
विशरण	१।१।१२
"	३।३।४२, ६७, ७६, १०६
विभ्रान्त	३।३।८३
विभ्रान्ति	२।१।३५
विश्लेषण	२।४।३७
विषवास	१।२।१२
"	३।३।१४९
विस्तार	३।३।२०४, २३३
विस्मृति	१।२।२३

पर्यायार्थाः	का.व.प.
विस्त्रम्भ	३।३।१६१
वीणयोपगान	१।५।२३
वृकशब्द	१।५।३
वृत्ति	३।३।६३, १३४
वृद्धि	१।१।८
"	३।३।८१, ८४, ९३, १३५, १५४, १७९, २३५
वेगगति	२।३।३३
वेदमाचष्ट इत्यर्थ	१।४।४
वेष्ट	२।३।६४
वेष्टना	२।३।६५
वैकृत	३।३।२०५
वैकुण्ठ	२।३।२०
वैतुष्यकरण	२।४।१४
वैमनस्य	३।३।२३७
वेरशुद्धि	३।३।२२७
वैराग्य	२।२।३०
व्यक्तवाक्	३।३।१४६
व्यक्ति	३।३।२००
व्यथन	३।३।३५
व्यवहार	२।४।१७
"	३।३।१६२
व्याप्ति	२।३।६१
"	३।३।८९, १५३, १८०
व्युष्ट	३।१।१
व्युत्ति	२।५।१
व्योमगति	२।३।३४
व्रतादेश	३।३।८५
श	
शकटकूजन	१।५।१३
शक्ति	२।३।६२
"	३।३।१
शक्ता	१।२।१०
शङ्कन्दन	३।३।४६
शब्द	३।३।१०, १७, ३७, ४४, ५७, ६२, ६६,

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
	७१, १२२, १२५, १२६, १५९, १८६, १८९	संवरण	३।३।१०४, ११२	सन्निकर्ष	३।३।११५
शब्दकर्मकार्य	३।३।२०३	संवृति	३।३।७२, १२०	सन्न्यास	२।२।३१
शब्दन	३।३।१३२	संशय	१।२।८	समवाय	३।३।१३३
शब्दवाचिन्	१।५।१	संश्रव	१।२।२७	समुच्छ्राय	३।३।३४
शास्त्रसम्बन्धि-		संश्लेषण	३।३।२२४	सम्पत्ति	३।३।१
प्रोत्साह	१।४।२४	संस्कृति	२।४।५३	सम्पर्जन	३।३।२९, १०७, २२९
शाठ्य	३।३।२७	संस्त्यान	३।३।१०३	सम्भक्ति	२।३।१४
शासन	३।३।१४३	संहृति	१।४।३१	„	३।३।६०, ६२
शास्त्र	३।३।१३	सङ्कल्प	१।२।१५	सम्भव	२।४।१६
शिक्षण	१।४।३	सङ्कीच	१।१।१०	सम्भावना	१।२।११
शिष्टि	२।३।३	सङ्कलेश	३।३।४७, ४८	„	३।३।१
शीलन	१।४।५	सङ्कलेशन	३।३।११	सम्मार्ग	२।४।४५
शुक्लत्व	३।१।२	सङ्क्षेप	१।४।२७	सव्यथनिष्कर्ष	२।५।१५
शुचि	३।३।४०	सङ्ख्यान	२।४।२३	सहन	३।३।९०
शुचीभाव	२।२।३	„	३।३।७१	सान्त्वन	१।४।३९
शुद्ध	३।३।१०९	सङ्गति	२।४।३९	सामभिरुपश्लोकन	१।४।२३
शुलपाक	२।४।५०	सङ्गतिकर्म	३।३।१२१	सामर्थ्य	३।३।१, २०
शेष	२।१।३३	सङ्गतिकृति	३।३।१३८	साहसिक्य	२।५।१८
शैघ्र्य	३।३।८४	सङ्गम	३।३।११४	„	३।३।२०१
शैथिल्य	२।४।४२	सङ्गात	३।१।६	साहित्य	३।३।१
शोक	१।३।१५	„	३।३।४४, ७८, ८९, १२५, १८०	साह्य	२।३।१५
शोष	२।४।१	सञ्चय	२।४।१२	सिद्धि	१।१।३
शोषण	३।३।२२, १३१, १६३	„	३।३।७४	सुरतशब्द	१।५।१०
शौच	२।१।१	सञ्चार	२।३।५०	सूचन	१।४।४०
„	३।३।१६०, २३१	सत्ता	१।१।१	सेक	२।४।१०
श्यामत्व	३।१।४	सत्योक्ति	१।४।६	सेचन	३।३।९०
श्रद्धा	३।३।२३०	सध्वनि भुक्ति	२।१।२६	सेनयाऽभियान	२।३।५८
श्रद्धायुक्तकृति	२।१।४	सनिन्दोपालम्भ	१।४।१७	सेवन	३।३।१३३, १८२, २०१
श्रवण	१।२।३०	सन्ततगति	२।३।३९	सेवा	२।३।१३
श्रुति	३।३।८१	सन्तर्जन	३।३।९२	सोमरक्षण	३।३।१३६
श्लेष	३।३।११	सन्तान	२।५।२१	सौख्य	३।३।६
श्लोकोपस्तवन	१।४।२१	सन्दीपन	३।३।८२	स्तम्भ	२।५।१७
श्वध्वनि	१।५।२	सन्देश	२।३।११	„	३।३।१६९
श्वैत्य	३।३।१९१	सन्धान	३।३।१७८	स्तव	३।३।५
स		सन्धुक्षण	२।४।४७	स्तुति	३।३।७, १४५, १६२
संराद्धि	३।३।१७०	सन्नाह	२।३।२६	स्तेय	२।५।१०

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
स्थान	३३३२८	स्मृति	१४११८	हस	२१११६
स्थिति	१११४	"	३३३१६०	हसन	३३३१६१
स्थिरीकृति	२३३७	ख्यन्दन	३३३११९	हस्तिध्वनि	१११९
स्थर्थ	२४१८	स्यूति	२१६२	हिंसन	३३३११३, ११४
"	३३३१४, १९६	खव	२४३३६	हिंसा	३३३११, १४, १६,
स्नान	३३३१७८	स्वप्न	३३३१७, १९२, २४०		३६, ३९, ४७, ४८, ६६,
स्नेह	१३३१९	स्वप्रकाशन	३३३१३७		६६, ६९, ७३, ७९, ८१,
"	३३३१७६, १७७	स्वाद	३३३१९६		८३, ८४, १०४, १२०,
स्नेहन	३३३१९४, २११, २२८	स्वाम्यर्थ	३३३१८१		१४०, १६४, १६६, १६७,
स्पन्दन	२३३२८	स्वीकार	३३३१७१		१६८, १६९, १७०, १८४,
स्पर्धन	३३३१२२				१८६, १८७, १९८, २१८
स्पर्धबाहव	१४३३२	ह		द्विका	१६१४
स्पर्श	१२३३३	हरण	३३३२२८	द्विति	१४३३०
स्पर्शन	३३३११८	हर्ष	३३३१०१	द्विति	३३३२२७
स्पृहा	३३३१६१	हर्षण	३३३१७३	हेतुतोद्भूत	२३३७१
स्फीतता	३३३६८	हलिग्रह	२४१६	ही	१३३७
स्फूर्ति	१२३१	हविरासेक	३३३१६६	ह्लाद	३३३१०
स्मरण	१२३१९	हविर्दान	२२३१६	ह्वरण	३३३१६४

इति पर्यायार्थसूची ।

आख्यातचन्द्रिकायाश्शुद्धिपाठः ।

मूले—

काण्डाः श्लोकाः	अशुद्धाः	शुद्धाः	काण्डाः श्लोकाः	अशुद्धाः	शुद्धाः
१ ४६	संज्ञति	संज्ञति	२ १५७	वृहत्सु-	वृहत्सु-
„ ५३	विचायति	विचायति	„ १६६	हठते	हेठते
„ ७६	अपराध्यत्य-	अपरध्यत्य-	„ २०४	धोतति	श्च्योतति
„ ८५	गर्वस्युद्धति	गर्वस्युद्धान्ति	३ २०	वाष्पायते-	वाष्पायते
२ १०५	जिह्वीते	जिह्वीते	„ ७९	स्यात्तू	स्यात्तु
„ १०८	धञ्जति	धञ्जति	„ १६५	नानोज्ञ	नानोज्ञ
„ १३२	स्युरुद्यमे-	स्युरुद्यमे-			

टिप्पण्याम्—

- पृ. ५ †“निचायति” इति पाठान्तरम्’ इति वर्द्धनीयम् ।
 पृ. ४६ “स्तुतै” इत्यत्र “स्तुतौ” इति संशोध्यम् ।
 पृ. ४९ “दक्षिभ्यां च नानोज्ञोना” इत्यत्र “दक्षिभ्यां च नानोज्ञोना” इति पाठान्तरम्’ इति संशोध्यम् ।

सुख्याम्—

“अवमाति २।४।२६” इति निवेदनीयम् ।

सन्देहपदानि ।

का.व.प.

- १।४।२४ ‘क्षिपति’ इति द्विःपाठः ।
 १।४।२७ ‘संक्षेपे’ इति ‘संक्षिप्तौ’ इति च द्विरर्थनिर्देशः ।
 २।३।२३ ‘रुद्यति’ इति द्विःपाठः ।
 २।३।८५ ‘करोति वैकल्प्यमुदाद्विभ्योमी’ । ‘करोति वैकल्प्यमुधा दुभ्योमी’ । ‘करोति वैगुल्लुमुद्यतोभ्योमी’ (पा.) ।
 २।४।१६ सम्भवे सम्भवत्यपि ।
 २।४।३२ ‘विनयते’ इति द्विःपाठः ।
 २।५।१६ ‘सिनाति च सिनोति च । संयच्छत्यात्मने षट् स्युः’ इत्युक्त्यैव ‘सिनुते’ इत्यस्य सिद्धौ ‘सिनुते च कञ्चते’ इति पुनः पाठः ॥ ‘जुडत्यपि च संहति कञ्चते’ (पा.) ।
 ३।२।११ “सुखादेः .....दुःखायतेमुखाः” इत्यत्र “.....सुखायतेमुखाः” इति युक्तः पाठः प्रतिभाति ।

- ८९ जगदीशोद्यधिकरणम् । न्यायाचार्यश्रीशिवदत्तमिश्रविरचित गंगाख्यव्याख्या टिप्पणी सहितम् । (न्यायविभागे २) ६० २-८
- ९० काव्यकल्पकतावृत्तिः । श्रीअमरचन्द्रयतिनिर्मिता अरिसिंहकृतसूत्रसहिता । (अलङ्कारविभागे ४) ६० १-४
- ९१ वैयाकरणसिद्धान्तचन्द्रिका । श्रीरामाश्रमप्रणीता । श्रीसदानन्दकृत-सुबोधिन्या, श्रीलोकेशकरकृत-तत्त्वदीपिकया व्याख्यया च सहिता । पं० श्रीनवकिशोरशास्त्रिणा-निर्मितया चक्रधराख्य महत्त्या टिप्पण्या अव्ययार्थमालया लिङ्गानुशासनप्रक्रियया उणादिकोषेण च सहिता । (व्या० वि० ११) पूर्वाद्धम् । ६० २-८ उत्तराद्धम् । ६० २-८
- ९२ त्रिपुरारहस्यम् (महात्म्यखण्डम्) साङ्ख्ययोगशास्त्राचार्य श्रीमुकुन्दलाल शास्त्रिणा संशोधितम् । साहित्याचार्य खिल्ले-हृत्युपाख्य पं० श्रीनारायणशास्त्रिणा निकटारम्भां भूमिकाऽध्यायानुक्रमणिकाभ्यां च सहितम् । (पुराणेतिहास वि० १) ६० १-८
- ९३ आपस्तम्बधर्मसूत्रम् । श्रीमद्भरदत्तमिश्र विरचितया उज्ज्वलाख्यया वृत्त्या संवलितम् । (कर्मकाण्डविभागे ७) ६० ४-०
- ९४ अवच्छेदकत्वनिरुक्तिः । श्रीजगदीशतर्कालङ्कारकृताः । न्यायाचार्य श्रीशिवदत्त-मिश्रविरचित गंगाख्यव्याख्या टिप्पणी सहितः । (न्याय वि० १३) ६० १-४
- ९५ (१) संस्कारदीपकः । म० म० पण्डित श्रीनित्यानन्दपन्त पर्वतीय विरचितः । गणेशपूजादिग्रहयागान्त-पूर्वाङ्ग निरूपणात्मकः प्रथमोभागः । (कर्म० वि० ८) ६० २-०
- ९५ (२) संस्कारदीपकः । " " " " " विवाह-गर्भाधानादिकशास्त्रान्तसंस्कारनिरूपणात्मकः द्वितीयोभागः । " " ६० ३-०
- ९५ (३) संस्कारदीपकः । " " " " " तुलादानादि-मूलज्ञानत्यादि निरूपणात्मकः नाम परिशिष्टदीपकः तृतीयोभागः । " " ६० ३-०
- ९६ वर्षकृत्यदीपकः । कालनिर्णयत्रतोद्यापन सहितः । म० म० पण्डित नित्यानन्द पन्त-पर्वतीय विरचितः । (कर्म० वि ९) ६० ३-८
- ९७ श्रौतसूत्रम् । श्रीमन्महर्षि-लाट्यायनप्रणीतमग्निष्टामान्तम् । (कर्म० वि० १०) ६० २-०
- ९८ नलचम्पूः अथवा दमयन्तीकथा । महाकविश्रीत्रिविक्रमभट्टविरचिता । विषमपद-प्रकाशाख्यव्याख्यया सहिता । भावबोधिनी टिप्पणी सहिता । (का० वि० १५) ६० १-४
- ९९ श्रीब्रह्मसूत्रम् । श्रीभगवन्निम्बाकं महासुनीन्द्रविरचित वेदान्तपारिजात सौरभा-ख्यसूत्रवाक्याथेन श्रीश्रीनिवासाचार्यचरणप्रणीत श्रीवेदान्तकौस्तुभभाष्येन च सनाथीकृतम् । (श्रीनिम्बाकभाष्यम्) (वेदान्त वि० १०) ६० ३-०
- १०० वाग्वल्लभः । सर्वथाऽपि नवीनोऽपूर्वः प्रौढः परमोपयोगितया नियतमुपादेयतमब्रह्म-न्दोनिबन्धः, श्रीमता दैवज्ञाप्रेसरेणागममार्मिकेण कविपुङ्गवेन दुःखभञ्जनविदुषा विरचितः, तत्सुतेन बहुशास्त्रपारगेण कविचक्रवर्तिना महामहोपाध्यायेन देवोप्रसाद-पण्डितप्रवरेण कृतया वरवर्णिन्या टीकयोपस्कृतः । (छन्दः शास्त्र वि० ४) ६० २-८
- ११ सिद्धान्तलक्षणम् । श्रीजगदीशतर्कालङ्कारकृतम् । न्यायाचार्य श्रीशिवदत्तमिश्र-विरचित गंगाख्यव्याख्या टिप्पणी सहितम् । (न्याय विभागे ४) ६० १-८
- १२ वेदभाष्यभूमिकासंग्रहः । (सायणाचार्यविरचितानां स्ववेदभाष्यभूमिकानां संग्रहः) । [वेद० वि० ६] ६० २-८
- १३ साधवीयधातुवृत्तिः । श्रीमत्सायणाचार्यविरचिता । (व्या० वि० १२) ६० १-०
- १४ बौधायनधर्मसूत्रम् । श्रीगोविन्दस्वामिप्रणीतविवरणसमेतम् । [कर्म० वि० ११] ६० ४-०
- १५ ताण्ड्यमहाब्राह्मणम् । सायणाचार्यविरचितभाष्यसहितम् । (वेद वि० ६) (प्रथमोभागः) ६० १-०-० (द्वितीयोभागः) ६० ७-०-०

- १०६ न्यायमञ्जरी । जयन्तभट्टकृता । न्याय-व्याकरणाचार्येण पं० सूर्यनारायणशास्त्रिणा कृतया टिप्पण्या समेता । सम्पूर्ण । [न्या० वि० १६] ६० ८-
- १०७ शारदातिलकम् । श्रीमद्राववभट्टकृतपदार्थदशटीकासहितम् । (तन्त्रशा० वि० १) ६० ९-
- १०८ मन्त्रार्थदीपिका । म० म० श्रीशत्रुघ्नविरचिता । (वेद० वि० ७) ६० २-
- १०९ शब्दशक्तिप्रकाशिका । श्रीमज्जगदीशतर्कालङ्कारविनिर्मिता । श्रीकृष्णकान्त-विद्यावागीशकृतया कृष्णकान्तीटीकया श्रीमद्रामभद्रसिद्धान्तवागीशविरचितया रामभद्रीटीकया च समलङ्कृता । न्यायाचार्य काव्यतीर्थ पं० दुण्डिराजशास्त्रि-कृतया छात्रोपयुक्तया विषमस्थलटिप्पण्या मूलकारिकाथेन च सहिता । (न्या वि० १६) ६० ४-
- ११० शोभदर्शनम् (पातञ्जलदर्शनम्) भगवत्पतञ्जलिरचितं, राघवानन्दसरस्वतीकृत-“पातञ्जलरहस्याख्य”टिप्पनीयुक्तया द्वादशदर्शनकाननपञ्चाननवाचस्पतिमिश्र-विरचितया “तत्त्ववैशारद्या”व्याख्यया भूपितेन विज्ञानभिक्षुनिमित्त-“योगवात्तिक”-समुद्भासितेन मधुपुरीयकापिलमठस्थस्वामिहरिहरानन्दारण्यकृतभास्वतीवृत्त्या सहितेन भगवच्छ्रीकृष्णद्वैपायनव्यासदेवोपज्ञ-“सांख्यप्रवचन” भाष्येणोद्घोषित-तम्, प्रदेशविशेषेषु श्रीमन्माध्वसम्प्रदायाचार्य-दार्शनिकसार्वभौम-साहित्य-दर्शनाद्याचार्य-सर्वरत्न-न्यायरत्न गोस्वामिदामोदरशास्त्रिणा विहितया टिप्पण्या “पातञ्जलप्रभा”नामिकया भूमिकया च संवलितम्, (योग. वि. ३) ४-
- १११ सारस्वत व्याकरणम् । अनुभूतित्वरूपाचार्यप्रणीतम् । श्रीचन्द्रकौत्तिसूरिप्रणी-तचन्द्रकौत्तिनाम्न्या सुबोधिकया व्याख्यया, श्रीवासुदेवभट्टविरचितप्रसादाख्य-टीकया च समन्वितम् । कवितार्किकोत्कल-धास्क-श्रीनवकिशोरशास्त्रिणा निर्मि-तया मनोरमाविवृत्या च समुद्भासितम् । पूर्वाह्नम् । (व्या. वि. १३) ६० १-
- ११२ सामान्यनिरुक्ति-गादाधरी-गूढार्थतत्त्वालोकः । सर्वतन्त्रस्वतन्त्रमिथिलामण्ड-लमण्डन-पं० कुलपति ओपाख्य-श्रीधर्मदत्त [श्रीबच्चा झा] शर्मविरचितः । (न्या. वि. १७) ६० १-
- ११३ जागदीशी पक्षता । न्यायाचार्य पं० शिवदत्तमिश्र गौडकृत गंगाख्यव्याख्या टिप्पणीसहिता । (न्या. वि. १८) ६० १-
- ११४ मनुस्मृतिः । कुल्लुकभट्टकृतमन्वर्थमुक्तावलीव्याख्यया काशीस्थगवनेनेट सं-स्कृतकालेज् व्याकरण-मीमांसा-धर्मशास्त्राध्यापकेन पं० नेने इत्युपाह्व गोपाल-शास्त्रिसंगृहीतपरिशिष्टटिप्पण्यादिभिरपि सहिता । अस्यन्तशुद्धसंस्करणम् । सम्पूर्णम् । (धर्मशास्त्र. वि.) ६० २-
- ११५ व्युत्पत्तिवादः । श्रीमद्गदाधरभट्टाचार्यचक्रवर्तिविरचितः । वैयाकरणशिरोमणि-शुद्ध श्रीवेणीमाधवशास्त्रिरचित [साक्षार्थ-परीक्षोपयोगि] शास्त्रार्थकला टीका-सहितः । (न्या. वि. १९) ६० २-
- ११६ मासती । ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यव्याख्या सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीमद्वाचस्पतिमिश्र-विरचिता । न्यायाचार्य पं० दुण्डिराजशास्त्रिणा सङ्कलितया विषमस्थलटिप्पण्या सम-लङ्कृता । तत्रार्थं द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयपादान्तः प्रथमो भागः । ६० १-
- ११७ जन्मपत्रदीपकः । सोदाहरण-सटिप्पण-हिन्दीटीकासहितः । ज्यौ० पं० श्रीवि-न्ध्येश्वरीप्रसादद्विवेदिना विरचितः । (ज्यौ. वि. ६) ६० ०-

